

Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek

a regionális kutatások periodikus kiadványa, az észak-magyarországi regionális fejlesztés szakmai folyóirata

Megjelenik félévenként az MTA Regionális Kutatások Központja, a Miskolci Egyetem Regionális Gazdaságtan Tanszék, az Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht. és a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kereskedelmi- és Iparkamara támogatásával.

V. évfolyam 1.szám

Felelős kiadó:

Dr. Simkó János, kuratórium elnök
Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány, Miskolc

Főszerkesztő:

Dr. G.Fekete Éva

A szerkesztő bizottság tagjai:

Bihall Tamás
Francics László
Dr. Kocziszky György

Szerkesztőség:

MTA Regionális Kutatások Központja
Észak-magyarországi Osztály, Miskolc
3525. Miskolc, Széchenyi u. 107.
Telefon/fax: (46) 509-033
E-mail: gfekete@rkk.hu

Rovatfelelősök:

Tanulmány: Dr. Nagy Zoltán
Műhely: Pfliegler Péter
Ténykép: Osgyáni Gábor
Határ menti együttműködések: Mezei István
Szakirodalmi figyelő: Baksa Sára

Technikai szerkesztő:

Baksa Sára

Nyomdai munkák és borítóterv

Kék Narancs Produkciós Iroda
REDON Nyomda és Kiadó

ISSN 1786-1594

Ajánlás

Tisztelt Olvasó!

Nem túlzás azt állítani, hogy a magyar gazdaság jelen fejlődési szakaszában a megfelelő számú és jól képzett munkaerő biztosítása a versenyképesség egyik döntő elemeként létkérdéssé vált. Ezen felismerés kapcsán az elmúlt években fokozott figyelem összpontosult a szakképzésre, aminek a globalizálódó világban új és új kihívásokra kell hatékonyan reagálni.

A Magyar Kormány 2005. május 31.-én elfogadott szakképzés-fejlesztési stratégiája mentén elindított innovációs folyamat célja a szak- és felnőttképzés tartalmi átalakítása, az intézményrendszer szétaprózottságának megszüntetése, az eredményesség fokozása, továbbá a gazdaság szerepének érdemi növelése. Mindemellett további kitüntetett cél a szakképzés regionális szintű szerveződésének elősegítése is.

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara – mint a végrehajtás egyik fontos szereplője – szakmai feladatvégzése során minden lehetséges eszközzel segítette, és a jövőben is segíteni kívánja azt a folyamatot, amely erősíti a kereslet–vezérelt, a gazdaság munkapiaci szükségleteire alapozott szakképzési rendszer létrehozását.

Válogatásunkat ennek jegyében állítottuk össze, és ajánlom az Olvasó szíves figyelmébe.

Miskolc, 2008. szeptember

Bihall Tamás
MKIK alelnöke
a Borsodi Kereskedelmi és Iparkamara elnöke
az Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési és
Képzési Bizottság társelnöke

Tartalomjegyzék

<i>Tanulmányok</i>	3
<i>Zsúgyel János</i>	3
Szakképzés az Európai Unióban	
<i>Koleszár Ágnes</i>	13
Új kihívások a magyar felsőoktatásban: választás vagy kényszer?	
<i>Simon Anita</i>	27
A tanulói teljesítmények és az életkörülmények közötti összefüggés az Észak-magyarországi régióban	
<i>Szenttamási István Tamás</i>	39
Arló. Az iskola szerepe és lehetőségei a társadalmi problémák kezelésében egy hátrányos helyzetű Borsod-Abaúj-Zemplén megyei településen	
<i>Műhely</i>	52
<i>Társy József</i>	52
A szakképzés rendszere, a kamara szakképzési feladatai	
<i>Ragályiné Hajdú Zsuzsanna</i>	74
Az Észak-magyarországi régió közoktatás-fejlesztési stratégiája	
<i>Kocziszky György</i>	87
Az Észak-magyarországi régió szakképzés-fejlesztési stratégiája (2007-2013)	
<i>Ténykép</i>	99
<i>Nagy Zoltán–Győrffy Ildikó–Kneisz Ildikó</i>	99
Egységben az erő? A TISZK-ek helyzetelemzése kérdőíves felmérés alapján az Észak-magyarországi régióban	
<i>Társy József</i>	114
Összefoglaló a ROP 3.4.1. projektről	
<i>Társy József</i>	122
Tovább erősödik a gazdaság szerepvállalása a szakképzésben	
<i>Angol nyelvű összefoglalók / Summaries</i>	125

Tanulmányok

Zsúgyel János

Szakképzés az Európai Unióban

Általános fogalmi meghatározás

A szakképzés fogalma alatt hagyományosan a gyakorlati szakmai képzést értjük, ami általában különféle, felsőfokú képesítést nem igénylő szakmák gyakorlására készíti fel az alap- és középfokú képzésben részesült tanulókat. Ebben az értelmezésben a szakképzés élesen elkülönül az egyetemi, főiskolai képzéstől, mely a magasabb társadalmi tekintéllyel rendelkező hivatások folytatására jogosítja fel a felsőfokú képesítést szerző hallgatókat. Az utóbbi időszakban a szakképzés fogalma némiképp átalakult és különösen az európai integráció folyamatában bizonyos átértelmezésen ment keresztül. Ez egyrészt a szakmák egy részének magasabb tudásigényével, a gyakorlatorientált szakmák és az egyetemi képzettséget feltételező hivatások közötti társadalmi korlátok lazulásával, másrészt a szakképzés szélesebb keretekben történő európai értelmezésével függ össze. A szakképzés jelenlegi helyzetének megértéséhez és az európai integrációban betöltött szerepének értelmezéséhez ezért feltétlenül szükséges a szakképzéssel kapcsolatos állásfoglalások történetének rövid áttekintése

A szakképzés szerepe az európai integráció folyamatában

Az európai integráció folyamatában fokozatosan növekvő szerepet kapott a szakképzés (vocational education and training). Az európai integrációt megalapozó Római Szerződés nem irányzott elő közös oktatási, vagy szakképzési politikát, ezért a szakképzés európai összefüggései kezdetben más kérdésekkel összefüggésben merültek fel. A Római Szerződés az európai integráció alapértékének tekintette a „négy szabadság” megvalósítását, vagyis az áruk, szolgáltatások, tőke és a munkaerő szabad áramlása elvének kimondását. Bár a Római Szerződésben rögzített alapelvek megvalósítása jó pár évet igényelt, már a kezdeti időkben is messze ható következményei jelentkeztek. A munkaerő szabad áramlása ugyanis feltételezte a hivatások gyakorlására vonatkozó szabályok bizonyos egységesítését, illetve közelítését a tagállamok között, így az első, szakképzést érintő szabályozások már a 60-as évek közepétől megjelentek az európai integrációs együttműködésben. A Tanács 1968-ban kiadott 1612/68 sz. rendelete, mely a munkaerő szabad áramlásával foglalkozott, már érintette a szakképzés keretében megszerzett képzettségek kölcsönös elfogadásának kötelezettségét a tagállamok számára, s a szakképzés feladatává tették a munkaerő-piaci egyensúly megteremtését.

A szakképzés kérdése európai integrációs szintre emelésének intézményi feltételét 1975-ben teremtették meg, amikor létrehozták a CEDEFOP (European Centre for the Development of the Vocational Training) intézményét, mely a szakképzés fejlesztésének európai központja szerepét tölti be. Az intézmény feladata a polgárok, a társadalom és a munkaerőpiac igényeinek összehangolása a szakmai képzés és felkészítés területén. Mivel a versenyképesség és foglalkoztatás, a szociális integráció meghatározó eleme a szakképzés és szakmai felkészítés, az intézmény széles körű jogosultsággal rendelkezik a tagállamok erre vonatkozó politikáinak megvalósításában.

Az intézmény nemcsak az európai integrációs előírások gyakorlatba ültetésében működik együtt az Európai Bizottság és a kormányok megfelelő részlegeivel, hanem a széles körű társadalmi összefogás bázisaként is tevékenykedik, amennyiben fórumot biztosít a különféle társadalmi partnerek számára az együttműködésben, a munkáltatói és munkavállalói, szakmai és egyéb érdekvédelmi szervezetek tevékenységének információs megalapozására és összehangolására. A CEDEFOP az Európai Unió egyik legrégebbi közös ügynökségeként 1995 óta a görögországi Tesszaloniki városában működik.

Az együttműködés intézményesítése jó feltételeket teremtett arra, hogy a hetvenes évek első és második olajválságának eredményeképpen létrejövő tömeges munkanélküliség leküzdésében szerepet kaphatott az európai összefogás. Az 1980-as évek közepének Európai Bírósági jogértelmezése egyben kitágította a szakképzés korábbi szűkebb fogalmát is. Egy jogvita kapcsán kimondták, hogy minden olyan képzés vonatkozásában a szakképzésre vonatkozó európai előírásokat kell alkalmazni, mely szakmára, hivatásra, vagy tudományos munkára készíti fel. Így a szakképzés fogalma átfogóbb tartalmat kapott, mint ami a korábbi gyakorlatban és szóhasználatban megjelent, s magam is ehhez a tágabb értelmezéshez alkalmazkodom e tanulmány következtetéseinek levonása során.

A munkaerő-piaci alkalmazkodást kiszolgáló szakképzés előtérbe kerülése a szakképzési politikát – melynek megvalósítása kizárólagos nemzeti keretek közt maradt – egyre közelebb hozta a foglalkoztatáspolitikához, mely egyre erőteljesebb európai integrációs támogatást kapott. Ez egyben azzal is járt, hogy a szakképzés iskolarendszerű formái mellett megnövekedett a jelentősége a felnőttképzési és továbbképzési formáknak a szakképzésben.

Az 1992-ben aláírt maastrichti szerződés 126. és 127. cikkelye foglalkozik a szakképzéssel. A nemzeti hatáskörben maradó szakképzési politika mellett lehetőséget nyújt a Közösség számára a nemzetállami tevékenységek kiegészítésére és ösztönzésére, szakképzésre vonatkozó intézkedések meghozatalára. Ennek keretében az 1998 óta évente kiadott foglalkoztatáspolitikai irányelvek keretében rendszeresen foglalkoznak a szakképzési politika kérdéseivel. A LEONARDO közösségi program a kilencvenes évektől összefogja a korábbi évek elkülönült szakképzési programjait, és a szakmunkás tanulóktól az egyetemi hallgatókig biztosítja a nemzetközi mobilitás és a külföldi szakmai gyakorlatok pénzügyi és intézményi háttérét.

A szakképzési politika az új évezredben új kereteket kapott. A 2000-ben Lisszaboni programként elfogadott dokumentum 2010-re a világ legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő gazdasági térségévé kívánta tenni az Európai Uniót. Ennek szerves része a foglalkoztatás dinamikus bővítése és minőségének fejlesztése, melynek egyik meghatározó szelete az oktatási és szakképzési rendszer jelentős fejlesztése. Ezen célok teljesítésének folyamatos figyelemmel kísérése rendszeres felülvizsgálatot igényel, melyet a tagállamok két évente kiadott Oktatás és Képzés 2010 jelentés formájában végeznek el. A 2008. évben kiadott legutóbbi dokumentum következtetései az alábbiak.

Oktatás és Képzés 2010: a 2008. évi felülvizsgálat főbb eredményei

Az Európai Unió Tanácsa elé 2008. I. félévében elfogadásra kerülő dokumentum a rendkívül kifejező, „Tudás, kreativitás és innováció élethosszig tartó tanulással” alcímet viseli. A szakképzést ez a dokumentum a polgárok és munkavállalók egész életpályáját meghatározó feladatának tekinti, amennyiben az úgynevezett lisszaboni célok megvalósítására az Európai Unió eredményes erőfeszítéseket kíván tenni. A szakképzés ilyen értelmű kezelésének sikertelensége nemcsak a kitűzött célok elérését gátolja majd, hanem az egyik legfőbb európai értéknek tekintett társadalmi-gazdasági kohézió elmaradásához, s az európai társadalom kettészakadásához vezetne. Az összefoglaló értékelés alapján az alacsony képzettségi színvonalból eredő gondok különösen három társadalmi csoport esetében veszélyeztetik a Lisszaboni programban foglaltak megvalósulását:

- migránsok;
- idősebb generáció, ahol az élethosszig való tanulás szükségessége nem tudatosodott;
- iskolai képzést be nem fejezők.

A összefoglaló megállapítást követően az értékelés az elmúlt időszak pozitív és negatív tényezőit veszi számba.

Sikertényezőnek tekinti azokat a jelentős erőfeszítéseket, melyek az élethosszig történő tanulásra vonatkozó stratégiák kidolgozását eredményezték. Az általános és szakképzés közötti kapcsolat megteremtése a képzési rendszereken belül azért jelentős eredmény, mert a korábbi évtizedekben e képzési formák között jelentős szakmai és társadalmi elválasztottság volt. Ennek felszámolása keretében jelentős siker a rugalmas tanulási utak és az átjárhatóság megteremtése a képzési formák között. A nem formális és informális tanulás lehetőségeinek tágítása az eredményorientáltság jelentős térnyerését eredményezte és megnyitotta az utat azok számára is, akik a hagyományos képzési formáktól függetlenül képesek a tudásszint fejlesztésére.

Meghatározó sikertényező a jövő nemzedékének felkészítése a kihívásokra. Ennek keretében jelentős hangsúlyt kapott az iskoláskor előtti képzés, valamint az iskolakötelezettségre vonatkozó előírások kiterjesztése. A szakképzés tágabb értelmű felfogásában meghatározó szerepet játszik az egyetemi képzés erősítése. A Bologna-folyamatként köztudatba került átalakulás az egyetemi-főiskolai képzés terén még csak kezdeti fázisban tart, de a keretek kialakítása összhangban van a nemzetközi tendenciákkal és a polgárok igényeivel, s tartalommal történő megtöltése esetén feltehetőleg találkozik a munkaerő-piaci elvárásokkal is.

A hallgatók és végzetek mobilitási készségének megalapozására és feltételrendszerének biztosítására eddig is és a jövőben is megfelelő erőforrásokat kell biztosítani. Ugyanakkor az egyetemi-főiskolai képzés tömegesedése nem járhat minőségi engedményekkel a képzés és a végzettségek színvonala tekintetében, ezért a minőségbiztosítási módszerek és rendszerek bevezetése és működtetése elengedhetetlen ezen a területen. A képzésben történő részvétel és a munkaerő-piaci igényeknek történő megfelelés elengedhetetlen feltétele a nyelvi képzés eredményességének biztosítása.

A sikertényezők felsorolása mellett természetesen megfelelő teret kap azoknak a területeknek az ismertetése, melyeknél az eredmények minősítése elégtelen. Bár az élethosszig történő tanulásra vonatkozó stratégiai elképzelések megszülettek, ezek gyakorlati megvalósításában az eredmények szerények. Az eredmények jelentkezése elmaradásának oka, hogy a GDP-arányos költségvetési finanszírozás stagnál az utóbbi időszakban. A szakképzésben, az élethosszig történő tanulás folyamatában való eredményes részvétel feltétele bizonyos alapvető képességek és kompetenciák megléte. Az általános iskolai képzést megszakítók, illetve azt be nem fejezők magas száma elgondolkodtató, s az olvasási képességek felmérésére vonatkozó évek óta egyre elkeserítőbb eredmények mögött meghúzódó tendenciák sem adnak okot különösebb lelkesedésre. Különösen elkeserítő, ha ezek a problémák bizonyos társadalmi csoportok esetében halmozódnak, s így zárt társadalmi csoportok alakulnak ki, illetve termelődnek újra, melyek a tudásalapú társadalom vívmányaiból nem tudnak részesülni, s tagjaik a társadalmi kirekesztettség állapotába kerülnek, vagy maradnak. Különösen érvényes ez különböző migráns és etnikai csoportok esetében, melyeknél ezt a folyamatot egyéb nyelvi, kulturális tényezők is erősítik.

A szakképzés sikerét természetesen nemcsak a képzésben résztvevők, hanem a képzést végrehajtók oldaláról is erősíteni kell. Kiemelt feladat a folyamat egésze szempontjából a tanárok képzése, illetve továbbképzése. Meg kell teremteni, illetve helyre kell állítani a tanári, oktatói életpálya attraktivitását.

Az oktatási, kutatási csúcsteljesítmények társadalmi elismertségének javítása ezeknek a minél közvetlenebb megjelenítése a gazdasági csúcsteljesítményekben. Ennek érdekében

szükséges az egyetemi-főiskolai és a vállalkozó szféra együttműködésének javítása. Ebben a tekintetben ellentmondásos gyakorlat alakult ki az egyes európai országokban. A kutatási területen a feltételek javultak a magánberuházások adókedvezményrel történő segítségével az egyetemi-főiskolai kutatóhelyeken. Szponzorálási és egyéb partnerségi feltételek átalakításával mozgásteret nyert a költségvetési szféra, s nőtt a privát szektor elkötelezettsége a közfeladatok ellátásában. Más tekintetben a különféle tandíjak és beiratkozási díjak bevezetésével az esélyegyenlőségre és mobilitásra vonatkozó lehetőségek csorbultak az utóbbi időszakban.

Az Európai Technológiai és Innovációs Intézet megalakítására vonatkozó elképzelésekben jelentős szerepet kap a tudástranszfer ösztönzése, a vállalkozási és a költségvetési szféra együttműködésének kiteljesítése. Az a tény, hogy ez az európai ügynökség nagy valószínűséggel Magyarországon kerül megalapításra, jelezheti kulcsszerepünket e folyamatban, s az európai standardokhoz történő alkalmazkodás kényszerének ösztönző lehetőségét.

Külön megoldandó feladatot jelent a szakképzési rendszer és az erre vonatkozó társadalmi igény összehangolása. A gyorsan változó igények miatt szinte megoldhatatlan feladat a szakismeretek és képességek iránti igény prognosztizálása. Az egyének oldaláról ez az igény a pályaválasztási orientáció és tanácsadás intézményrendszerének kiépítésével kezelhető, de a hivatásszerű képzés integrálása az általános képzési rendszerbe szintén szükséges, csakúgy, mint a felnőttképzés, a továbbképzés és átképzés iránti igény felébresztése és ébren tartása a munkaerő-piaci aktivitás – időben is egyre inkább kitolódó – teljes időtartamára

Az Európai Bizottság jelentése a pozitív és negatív folyamatok számba vételét követően a jövőbeli feladatokat sorolja fel. Tekintettel arra, hogy a szakképzési politikára vonatkozó intézkedések a nemzeti jogalkotás keretében maradnak, az európai integrációs együttműködés a tapasztalatok átadására és népszerűsítésére koncentrálódik. Szükséges a szakképzési politikára vonatkozó tudásbázis kiépítése, az eredményes nemzetállami gyakorlatok népszerűsítése és elterjesztése a tagállamok összességében. Azokat a programokat és megoldásokat kell előtérbe helyezni, melyeknél a hatékonyság és igazságosság alapelvei érvényesülnek, mert ezek valószínűleg megmaradandóan a kitűzött célokat. A szakképzésbe történő beruházás a gazdasági-társadalmi tőkébe történő tartós befektetés, ezért alapvető cél a társadalom tudásszintjének emelése, de ennek a célnak együtt kell járni a hagyományos szakmai képzések társadalmi tekintélyének és elfogadottságának megteremtésével. Ez vonatkozik a műszaki és természettudományos képzés és szakképzés minden lépcsőfokának népszerűsítésére is, hiszen Európa vezető szerepét a világgazdaságában az itt rejlő hagyományos előnyeink megőrzésével tudja fenntartani. Az európai értékek hangoztatása azonban nem ellentétes a migránsok társadalmi integrációjának segítségével. A migránsok hagyományosan nagyobb erőfeszítésekre képesek, amennyiben társadalmi felemelkedésük előtt álló akadályokat és hátrányokat felszámolják. Ezért a szakképzés területén is a migránsok potenciáljának minél teljesebb kiaknázása a feladat.

A jelentés összefoglalóan pozitívan értékeli a 2008-ig megtett utat, s a 2010-ben következő záró értékelésig a folyamatok kiteljesítését, valamint a kvantitatív módon megragadható célok folyamatos figyelemmel kísérését javasolja a benchmarking tevékenység keretében.

A szakképzési politika kvantitatív jellemzőinek értékelése az Európai Unió tagállamai által elért eredmények vonatkozásában

Az elemzésben felhasznált adatok az „Oktatás és Képzés 2010” dokumentumban publikált adatok köréből kerültek ki. Tekintettel arra, hogy a tanulmány a szakképzési politika eredményeinek teljes körű bemutatására törekszik részletes adatháttérrel vonultat fel. Jelen tanulmány célja ugyanakkor a szakképzési politika helyzetének bemutatása az Európai Unió politikáinak összessége keretében, ezért csak az EU versenyképességének megteremtéséhez

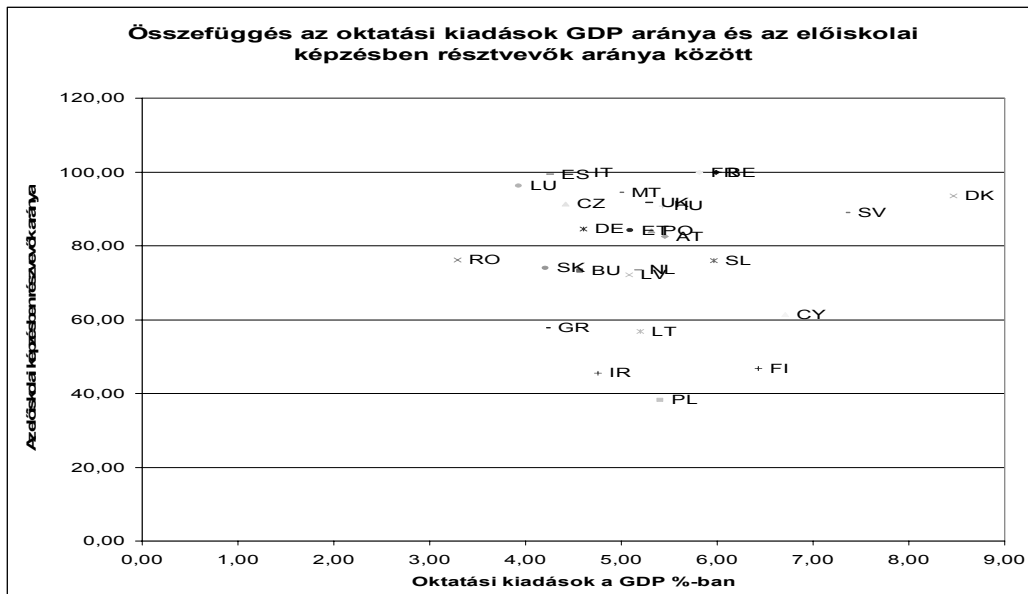
közvetlenül kapcsolódó mutatók körében végeztem vizsgálatokat. A publikált mutatók közül így az alábbi változók közötti összefüggések feltárására vállalkoztam:

- oktatási kiadások aránya a GDP %-ban
- felsőfokú végzettségűek aránya a munkaképes korúak közül
- középfokú végzettségűek aránya a munkaképes korú lakosságból
- előiskolai képzésben résztvevők aránya
- felnőttképzésben résztvevők aránya
- iskolai képzést megszakítók aránya

Az elemzés első fázisában azt vizsgáltam meg, hogy az oktatási kiadások aránya és a szakképzésre vonatkozó, a képzési rendszer eredményességét tükröző mutatók között van-e kapcsolat, illetve ennek szorossága milyen erős? Megállapítható volt, hogy a várakozással ellentétben a kapcsolat szorossága nem túl erős, bár az iránya az előzetes feltételezésekkel megegyezik, hiszen a szakképzés eredményességét tükröző mutatókkal pozitív kapcsolatot, míg az eredménytelenséget tükröző változó (a képzést megszakítók aránya) negatív kapcsolatot mutat a korrelációs együttható alapján. A kapcsolat szorossága azonban csak egy mutató esetében tekinthető elfogadható mértékűnek. Ez a mutató a felnőttképzésben résztvevők aránya, ahol a korrelációs együttható mértéke 0,71. A felsőfokú képzettségűek arányát tekintve a korrelációs együttható értéke már csak 0,51, s a középfokú végzettségűek esetében, valamint az előiskolai képzésben résztvevők arányánál ez 0,18, illetve 0,01, ami lényegében a kapcsolat hiányára utal. Felmerülhet természetesen az ellenvetés, hogy az adott év oktatási kiadásainak GDP-n belüli aránya egy adott év költségvetési helyzetének alávett, míg a szakképzés eredményességét tükröző mutatók sokszor több évtizedes erőfeszítéseket tükröznek. Helyesebb lehetne ezért olyan mutatót találni, amely jobban kifejezi egy ország pénzügyi teljesítőképességét. Ez a felvetés csak részben elfogadható, hiszen az oktatási kiadások az egészségügy és a közigazgatás mellett a legáltalánosabb állami közfeladatot jelentik, ezért az oktatási kiadások a kétségtelenül meglévő éves ingadozások ellenére is meglehetősen stabilitást mutatnak. Ennek ellenére megvizsgáltam a gazdasági fejlettséget talán legátfogóbban mutató egy főre eső GDP vásárlóerő-paritásos értéke és az előbb felsorolt mutatók közötti korreláció mértékét is. A legnagyobb meglepetésre a kapcsolat szorossága nem javult, hanem még romlott is. A legmagasabb értéket a felnőttképzésben résztvevők arányával (0,41) és a felsőfokú végzettségűek arányával (0,39) mutatott. Az előiskolai képzésben résztvevők arányával szemben a korrelációs együttható mértéke szorosabb összefüggést mutatott (0,27) két mutató vonatkozásában a korrelációs együttható negatív értéke ad lehetőséget az eredmények érdekes interpretálására. A középfokú végzettségűek aránya (-0,15) gyenge negatív kapcsolatot mutat a tagállam gazdasági fejlettségével, valamint az iskolai képzést megszakítók aránya (-0,07) értékkel szintén (nagyon laza) fordított kapcsolatban van az ország gazdasági teljesítőképességével. Természetesen ezeknek a kapcsolatoknak a számszerűsítése, illetve a kapcsolat hiányának megállapítása még nem jelenti a szakképzési rendszer eredményességének magyarázatát. Arra kell azonban következtetni az elvégzett vizsgálat alapján, hogy a szakképzési rendszer eredményessége nem a közvetlen költségvetési szerepvállalás, vagy egy adott ország gazdasági teljesítőképességének közvetlen eredménye, hanem számtalan más – kulturális, tradicionális – tényező együttes hatásaként érvényesül. Amennyiben ez a feltételezés megállja a helyét, a szakképzés eredményességével kapcsolatos lehetőségek és társadalmi elvárások is kedvezőbb megvilágításba kerülhetnek, különösen a szerényebb gazdasági erő felvonultató, de hagyományosan eredményes oktatási rendszerekkel rendelkező kelet-közép-európai EU tagállamok vonatkozásában. Ezt a megállapítást tartalmazza az a kiegészítő számítás, mellyel az egy főre eső GDP és az oktatási kiadások GDP aránya közötti kapcsolat szorosságát vizsgáltam meg. A korrelációs együttható értéke 0,13 volt, ami arra utal, hogy a költségvetési kiadásokra szánt összegek nem az ország gazdasági fejlettségének, hanem pl. a közszféra, az önkormányzati

rendszer és a privát és civil szféra közötti összefogás erősségének függvénye, mellyel a humán tőkébe történő beruházás fontosságát kezelik. Természetesen e kapcsolat meglétének és az állítás érvényességének ellenőrzése és számszerűsítése további részletes vizsgálatokat és számításokat igényel.

Jelen tanulmány alapjául szolgáló számítások azonban további érdekes következtetéseket engednek meg az egyes tagállamok helyzetének vonatkozásában. Ezeket a következtetéseket néhány diagram segítségével vizualizálom, melynek alapján az egyes országok és országok eltérő viselkedése követhető nyomon a szakképzési politikában elért eredmények kapcsán.

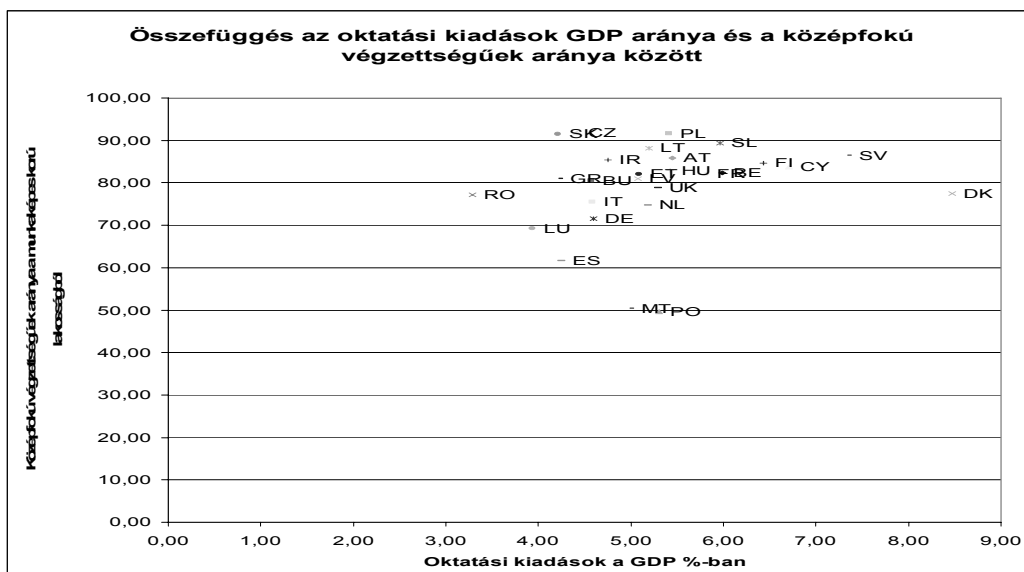

1. ábra: Összefüggés az oktatási kiadások GDP aránya és az előiskolai képzésben résztvevők aránya között

Forrás: Európai Bizottság (2008) alapján saját szerkesztés

Az 1. ábra alapján megállapítható, hogy a két mutató közötti alacsony korrelációs kapcsolat mellett az egyes tagállamok viselkedésére vonatkozóan sem mutatkozik különösebb szabályszerűség. Bár a két legmagasabb költségvetési részaránnyal rendelkező skandináv országban (Dánia és Svédország) magas az előiskolai képzésben részvételi arány, számos más, szerényebb anyagi lehetőséggel rendelkező ország is hasonló, vagy magasabb értéket ér el. Tekintettel azonban arra, hogy a jövőbeli versenyképesség és a társadalmi kohézió érdekében ennek a képzési formának az általános kiterjesztése, így az ehhez szükséges társadalmi elfogadottság megteremtése kívánatos, melyhez szükség lehet az egyes országok eltérő gyakorlata mögött meghúzódó tényezők megismerésére.

A 2. számú ábra mutatja a középfokú végzettségűek aránya és az oktatási kiadások GDP részaránya közötti összefüggést. Az egyes tagállamokat jellemző értékek meglehetősen közel, szinte zárt csoportot alkotva helyezkednek el az ábrán, különösebb szegmentálódás az ábra alapján nem állapítható meg. Dánia magas oktatási kiadásai nem járnak kiemelkedő eredménnyel a középfokú végzettségűek lakosságon belüli részarányában, a legalacsonyabb értékkel rendelkező Málta és Portugália esetében is inkább átlagos az oktatási kiadások Európai Unió belüli összehasonlításban.

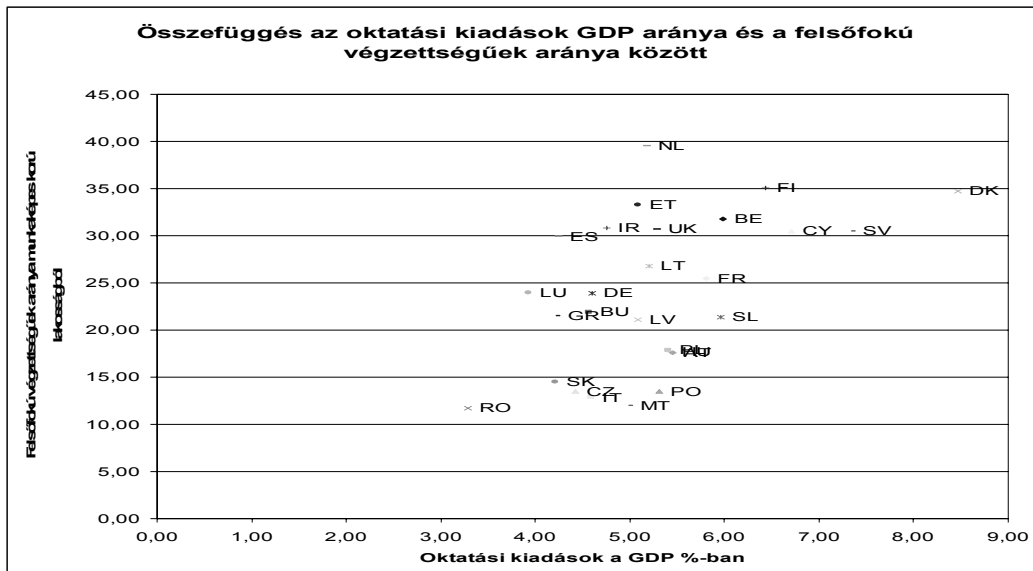
2. ábra: Összefüggés az oktatási kiadások GDP aránya és a középfokú végzettségük aránya között

Forrás: Európai Bizottság (2008) alapján saját szerkesztés

Az előzetes várakozással ellentétben azonban az a tény, hogy a kelet-európai új tagállamokban a középfokú végzettségük aránya kiemelkedően magas, általában meghaladja a nyugat-európai országok értékeit. Ez a tény mindenképpen felhívja a figyelmet a kelet-európai országok oktatási színvonal emelésére irányuló erőfeszítéseire, mely sokszor az országok anyagi teljesítőképességét meghaladó mértékben is érvényesül. Szükséges azonban megvizsgálni a felsőfokú végzettségük arányának alakulását is, mivel a középfokú végzettségük arányának mértéke annak is függvénye, milyen mértékben reprezentáltak a felsőfokú végzettségük a lakosságon belül.

A 3. számú ábra egyértelműen mutatja, hogy a nyugat- és kelet-európai EU tagállamok között a felsőfokú végzettségük aránya tekintetében jelentős megosztottság alakult ki. A legmagasabb értékekkel a nyugat-európai államok rendelkeznek, a kelet-európai országok ezen a területen egyértelmű lemaradásban vannak. Ez a lemaradás lényegében független az oktatási kiadások GDP-n belüli részarányától. Ez természetesnek is tekinthető, hiszen egy adott év költségvetési szerkezete rövid távú prioritások függvénye, míg a felsőfokú képzettségek megszerzésére irányuló törekvések sokszor generációkon átívelő célkitűzéseket igényelnek az egyének, családok, s a társadalmak életében. Azonban a nyugat-európai államok sem képeznek homogén csoportot, amennyiben egyes dél-európai országok még a kelet-európai tagállamok által elért értékeket sem érik el. (Portugália, Málta, Olaszország) Spanyolország, Ciprus élménybe kerülése, illetve Görögország átlagos pozíciója e mutató vonatkozásában adott esetben indokolhatja is a gazdasági-társadalmi felzárkózásban elfoglalt kedvező pozícióikat. A nyugat-európai országok e mutató vonatkozásában mutatott kedvező helyzete részben indokolja a középfokú végzettségük aránya mutató terén tapasztalható elmaradásukat. A nyugat-európai EU-tagállamok általános képzettségi színvonala, melyet a közép- és felsőfokú végzettségük lakosságon belüli részaránya alapján értékelhetünk, meghaladhatja a kelet-európai országokét.

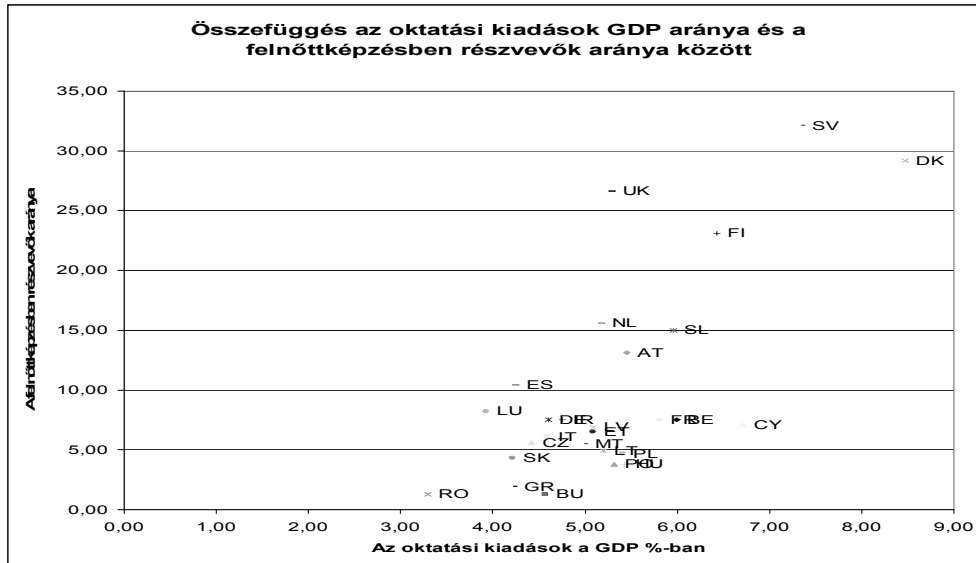
Megállapítható, hogy az élethosszig tanulás gondolata a gyakorlatban inkább csak a fejlett nyugat-európai országok vonatkozásában érvényesül. 10% feletti értékekkel csak a magas fejlettségű régi EU tagállamok rendelkeznek. A társadalmi-gazdasági átalakulás eredményes megvalósításának egyik sikertényezője lehet, hogy Spanyolország szintén a fejlett nyugat-európai országokat megközelítő értékkel rendelkezik ennél a mutatónál, holott az oktatási kiadások GDP-n belüli részaránya mindössze átlagos, 4% feletti értéket ért el. A legkedvezőtlenebb képet Portugália, Görögország, Bulgária mutatja, némiképp erősítve a dél-európai, különösen a balkáni országok transzformálhatóságáról kialakult sztereotípiákat.

3. ábra: Összefüggés az oktatási kiadások GDP részaránya és a felsőfokú végzettségük aránya között

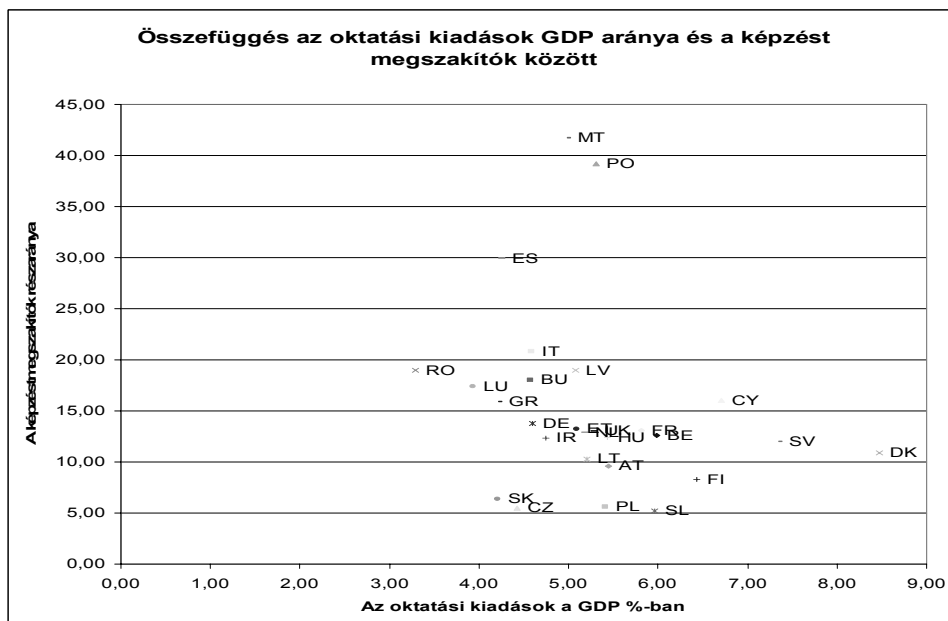
Forrás: Európai Bizottság (2008) alapján saját szerkesztés

Az 5. ábra arra mutat rá, hogy a képzést be nem fejezők, megszakítók aránya az EU-tagállamok vonatkozásában közös probléma. Az oktatási kiadások melletti viszonylag magas költségvetési elkötelezettség országokban ez az arány alacsonyabb, ami arra utal, hogy a magas szintű forrásbiztosítás jó hatással van az oktatási kudarcok elkerülésére. Svédország, Dánia, Finnország jelenléte ebben a csoportban a skandináv modell eredményességére hívja fel a figyelmet. Az átlagos szintű költségvetési forrásokkal rendelkező országokban viszont az adatok rendkívül komoly szórása figyelhető meg. Málta, Portugália más mutatók kapcsán is negatív szélső értékekkel rendelkezik, ebben az esetben 40% körüli képzést megszakítók számaránya figyelhető meg. Hasonlóan magas (30% körüli) érték figyelhető meg Spanyolország esetében, ahol ez az érték – az egyéb jellemzők pozitív tartományba kerülése mellett – egy felzárkózó társadalom átmeneti nehézségeinek egyik jeleként is értékelhető lehet. Érdekes, hogy a legalacsonyabb értékekkel négy kelet-európai tagállam rendelkezik, Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Szlovénia. Mivel mindegyik érintett ország a hagyományosan erős oktatási rendszerrel rendelkező közép-európai térségben található, az oktatási rendszer stabilizáló hatására is következtethetünk e mutató értékének kedvező alakulása kapcsán. Természetesen az adatok mögött megbúvó tendenciákra vonatkozó állítások, az ezeket alakító tényezők csak további részletes vizsgálat alapján határozhatók meg teljességükben.

4. ábra: Összefüggés az oktatási kiadások GDP aránya és a felnőttképzésben résztvevők aránya között

Forrás: Európai Bizottság (2008) alapján saját szerkesztés

5. ábra: Összefüggés az oktatási kiadások GDP részaránya és a képzést megszakítók aránya között

Forrás: Európai Bizottság (2008) alapján saját szerkesztés

Összefoglaló gondolatok

A tanulmányban vizsgált kérdések alapján levonható a következtetés, hogy az Európai Unió jövőbeli versenyképességének alakulása szempontjából meghatározó jelentőségű a humán erőforrások gazdasági-társadalmi célkitűzésekkel összhangban lévő megteremtése és biztosítása. Ennek alapvető eszköze az általános és szakmai képzés fejlesztése. Tekintettel arra, hogy az oktatáspolitikai kérdései a belátható jövőben nemzetállami hatáskörben maradnak, az európai integrációs feladat ebben a vonatkozásban csak a tagállami törekvések összehangolása és közösségi források segítségével történő támogatása lehet. Az ehhez szükséges európai uniós intézményrendszer adott, s a tevékenység keretében a feladatok felmérése, a cselekvési programok meghatározása megtörtént. Az elért eredményekre vonatkozóan a monitoring folyamatos, a kitűzött feladatok teljesítésének értékelése rendszeresen publikálásra kerül. Az „Oktatás és képzés 2010” című tanulmányban publikált adatok alapján megállapítható, hogy a nyugat-európai országok magas színvonalú képzési eredményeit a kelet- és dél-európai országok sok tekintetben megközelítették, de nem tudták meghaladni. Az elmaradás számos tényezőben jelentkezik, de nem vezethető vissza egyetlen tényezőre, különösen nem a tagállamok oktatás melletti költségvetési elkötelezettségére, valamint általános gazdasági fejlettségére, sokkal inkább egyéb tényezőkre, pl. az oktatási rendszer hagyományainak, valamint a társadalomnak a változásokkal szembeni nyitottságának következménye. Így a pénzügyi források mellett a gazdasági társadalmi tényezők széles körében kell pozitív változásokat elindítani, hogy Európa múltban kivívott vezető szerepét az oktatás és képzés segítségével is képesek legyünk fenntartani és erősíteni.

Felhasznált irodalom

Európai Bizottság (2008): Oktatás és Képzés 2010.

Habók A. – Szuchy R.: A szakképzés helyzete az Európai Unióban, Új Pedagógiai Szemle, <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-02-vt-Tobbek-Szakkepzes>

Koleszár Ágnes

Új kihívások a magyar felsőoktatásban: választás vagy kényszer?

Megváltozott társadalmi-gazdasági körülmények

Az 1970-es évek végétől egyre inkább szembetűnővé vált az európai kontinens nemzetközi gazdasági versenyképességének számos gyengesége. A szakirodalomban közmegegyezés van abban, hogy ezek egyike a *felsőoktatással* kapcsolatos.

Európa egyetemei, a W. Humboldt-i¹ reform (1810) alapján a 19. század közepétől az 1930-as évek elejéig a világ élvonalát képviselő elit felsőoktatási intézményekként komoly szerepet játszottak a kontinens életminőségének és gazdasági teljesítményének javításában. E szerepkörük ma is nélkülözhetetlen lenne. Ennek felismeréséig valamennyi európai ország kormánya, maga az Európai Unió is, eljutott, jóllehet, nem a józan előrelátás, hanem inkább a jelenlegi helyzet tarthatatlansága és a változás kényszerének belátása okán.

Az 1980-as évek közepétől fokozatosan kialakult a nyugat-európai kormányok, a felsőoktatási intézmények és az üzleti szféra érdekközössége a nemzeti felsőoktatási szektorok nemzetközi versenyképességének növelésében (Bologna-folyamat beindulása). A közép- és kelet-európai országok is ugyanerre a felismerésre jutottak, mintegy 20 évvel később. Az európai felsőoktatási intézmények, keletkezésük, működési rendjük és filozófiájuk, valamint működési környezeti feltételeik különbözősége ellenére, hasonló problémákkal küszködnek. Az utóbbi másfél évtizedben kidolgozott reform-elképzeléseket és az eddig megtett konkrét intézkedéseket ezek a közös problémák motiválták. Nevezetesen:

Megváltoztak a *környezeti feltételek*:

- a globalizáció hatására strukturális átalakulás kezdődött el a gazdaságban és a technológiai rendszerekben,
- a társadalom új követelményeket fogalmazott meg a felsőoktatási intézmények működésével szemben,
- megnőtt az intézmények társadalmi-regionális szerepe.

¹ Wilhelm von Humboldt (1767 – 1835), német államférfi, a német művelődésügy egyik úttörője, nyelvtudós. Mint államférfi – a felvilágosodás szellemében – főként kulturális reformok megvalósítására törekedett. 1810-ben az ő kezdeményezésére hozták létre Berlinben a később róla elnevezett Humboldt Egyetemet. Ez volt az első olyan ún. modern egyetem, mely ötvözte az oktatást és a kutatást (a tradicionális ismerethalmaz konzerválása helyett). Az egyetem hatékony működését jól szolgálta az a gyakorlat, amelynek alapján az intézmény a valamely szakterületen kiemelkedő tudással rendelkező professzorok alkalmazását tekintette elsődlegesnek (szakosodás, munkamegosztás). Az eredmény az olyan szakemberek megjelenése, akik nem csak magas fokon képzettek, hanem szakterületeiken aktív újítók is. A humboldti egyetem a legmagasabb tudásszint (*Wissenschaft*) elérését tűzte célul ki, mely az oktatás és tanulás (beleértve a kutatást is, mint a tudásszerzés alapvető módszere) abszolút szabadságával párosult.

Fordulat történt az állami *oktatáspolitikában*:

- a tömeges felsőoktatás bevezetése,
- az intézményi önállóság és felelősségvállalás növelése, valamint
- a finanszírozás racionalizálása.

Egyre erősödő verseny alakult ki magában a felsőoktatásban nemzeti és nemzetközi szintéren egyaránt.

Mindezek a komoly kihívások nem maradtak válasz nélkül. Általános és országspecifikus megoldási javaslatok, elképzelések és ötletek sokasága született meg, nagy részük a végrehajtási szakaszig is eljutott (törvények, jogszabályok, rendelkezések formájában). A problémamegoldási szándékok ellenére a felsőoktatási szektorról szóló szakértői vitákat mégsem a 'best practice' típusú elemzések, hanem inkább a szektor és annak intézményei változatlanóságát, tehetetlen sodródását kritizáló tanulmányok uralják.

Úgy tűnik, jogosan. Meghökkenítő ugyanis az a tapasztalati tény, hogy a felsőoktatási intézmények eddig komolyabb következmények nélkül (intézmény-bezárás, gazdasági ellehetetlenülés, piaci 'kiszelektálódás') elkerülhették a megváltozott társadalmi-gazdasági körülményekhez való érdemi alkalmazkodást, ugyanakkor szüntelenül gyarapodnak is szám szerint.

A szakirodalom az egyetemek fejlődésének második fordulataként említi, amikor az *oktatási szolgáltatás* kiegészült a *kutatási tevékenységgel* mint ellátandó új teendővel. Az ún. harmadik fordulat eredményeképpen pedig az egyetemekre egy újabb feladat, a *társadalmi és gazdasági fejlődésben játszott szerep* felvállalása hárult (Etkowitz 2004.).

Úgy gondolom, feltételezhető egy újabb, negyedik fordulat is. Ez hozza el az egyetemek életébe a társadalmi-gazdasági környezetükből fakadó kihívásoknak való megfelelés kényszerét, amely az eddigiekhez képest egy egészen más jellegű (kényszerű) 'feladatcsomagot' hárít az intézményekre. Egyfajta *vállalkozó tevékenységről* van szó, amely magába foglalja az intézményi önérték felismerésének képességét és a túlélésről, a hosszú távú fennmaradásról döntően saját erőből, személyes, anyagi és erkölcsi felelősségvállalás mellett való gondoskodást.

A feladat nem csekély. Különösen nem egy olyan intézménycsoport esetében, amelyet hosszú időn át tisztán közjót szolgáló, ún. társadalmi feladatok ellátójaként tartottak számon, és amelynek így meg sem jelentek/jelenhettek a horizontján olyan kérdések, mint az önmagáért való felelősségvállalás, a hatékony gazdálkodás, vagy a hosszú távú lét biztosítása. Az intézmény 'közszolgált', az állam pedig gondoskodott ennek zavartalanágáról (finanszírozás, szabályozás, beavatkozás révén).

Magyarországon a felsőoktatási szolgáltatást kínáló intézmények jelentős részének fenntartásában és működtetésében az állam kisebb-nagyobb mértékben részt vállal. Vannak egyrészt olyan egyetemek és főiskolák, amelyek költségvetésének meghatározó részét az állam biztosítja, vagyis az állam kvázi tulajdonosként, fő fenntartóként van jelen (jelenleg 18 egyetem és 12 főiskola²). Másrészt, léteznek állam által akkreditált intézmények, amelyek tulajdonosa és fő finanszírozója valamely egyház, alapítvány, vállalat vagy magánszemély. Fenntartásukat döntő részben tényleges tulajdonosuk biztosítja, ugyanakkor feladataik ellátásához részben az állam is hozzájárul (jelenleg 7 egyetem és 34 főiskola²). Egy harmadik csoportba pedig azokat a felsőoktatási szolgáltatásokat nyújtó intézményeket sorolhatjuk, amelyek fenntartója és finanszírozója nem az állam, állami akkreditációval nem rendelkeznek és így értelemszerűen állami támogatást sem kapnak.

Jelen kutatás a *magyar állami felsőoktatási intézményekre* irányult. Általános vélekedés szerint az állam anyagi, jogszabályi és más jellegű védőhálóját élvező állami felsőoktatási intézményeknek a környezeti kihívásokkal szembeni válaszadási képessége a másik két

² 2008. február 1-jei állapot szerint (<http://www.okm.gov.hu>)

csoporthoz képest gyengébb. Azt vizsgáltam, hogy mindennek háttérében milyen tényezők állhatnak, valamint milyen irányú elmozdulás lenne kívánatos ezen intézménycsoport számára.

A felsőoktatás piacát érintő társadalmi-gazdasági változások mielőbbi reakciót sürgetnek. A perspektivikusnak tűnő válasz- és megoldási lehetőségek széles tárházát találhatjuk a szakirodalomban. Véleményem szerint a '*vállalkozó egyetemi*' koncepció hosszú távú túlélési alternatívát jelenthet a magyar állami felsőoktatási intézmények számára.

Költségvetési versus 'vállalkozó egyetem'

A '*VÁLLALKOZÓ EGYETEM*' fogalma oximoronnak (a forma és a tartalom ellentmondása) tűnhet.

VÁLLALKOZÓNAK nevezzük rendszerint azokat az egyéneket, szervezeteket, akik, illetve amelyek szűkös erőforrásokat kötnek le (költségek) bizonytalan piacon (profit-veszteség), kockázattal.

Az EGYETEM ugyanakkor eddig olyan szervezetként működött, amely szűkös erőforrásokat kötött le, ismert megrendelések szerint (normatív költségvetési finanszírozás), anyagi kockázat vállalása nélkül. A két fogalom párosításában rejlő ellentmondást azonban mégis feloldhatónak tartom.

Az egyetem mint szervezet fogalma sokféleképpen meghatározható, attól függően, hogy mely funkcióját hangsúlyozzuk (oktatás, kutatás, tudástranszfer, adott régióban betöltött szerep, stb.). Kutatásom során az alábbi, általános egyetem-definíciót fogalmaztam meg és használtam az elemzés alapjául:

Az egyetem

- komplex, több-célú intézmény,
- tevékenységi körébe hagyományos *akadémiai feladatok* (oktatás, kutatás), különböző *közszolgáltatások* (információs szolgáltatás, szakmai tanácsadás és tréningek), valamint meghatározott társadalmi csoportok, üzleti, kormányzati, gazdasági és más szektorok felé irányuló *tudástranszfer* ellátása tartozik,
- gazdasági szempontból meghatározó szerepet tölt be szűkebb-tágabb társadalmi-gazdasági környezetében (város, régió),
- *sajátos non-profit intézmény* (bizonyos for-profit motívumokkal),
- tevékenységének koordinálása hierarchikus irányítási és ellenőrzési eszközök alkalmazásával valósul meg.

A felsőoktatási intézmények alapvetően non-profit vonásokkal rendelkeznek, amennyiben fő tevékenységük (oktatási-kutatási feladatok ellátása) közszolgáltatás, fenntartásukat és működésüket mint fő finanszírozó az állam garantálja, így a piac bizonytalanságából fakadóan nem vállalnak valós kockázatot. Az időközben megváltozott társadalmi-gazdasági körülmények azonban arra kényszerítik őket, hogy sikeres alkalmazkodásuk érdekében egyre több for-profit vonást integráljanak működésükbe.

A for-profit és a non-profit szervezetek fő jellemzőit az 1. táblázatban foglaltam össze.

Véleményem szerint, a felsőoktatási intézmények eltérő működési módjuk és különböző társadalmi-gazdasági környezetük alapján kétféle megnevezéssel illethetők. A hagyományos, központi tervezéssel működő felsőoktatási intézményeket *költségvetési egyetemeknek*, a piacgazdasági feltételek között működőket pedig *vállalkozó egyetemeknek* tekintem. A kétféle elnevezéssel elvi síkon, szélsőségekként, demonstrációs célból állítom szembe egymással a szervezetek működési módjának és társadalmi-gazdasági környezetének eltéréseit.

1. táblázat: Profitorientált és non-profit szervezetek összehasonlítása fő jellemzőik alapján

Jellemzők	For-profit szervezet	Non-profit szervezet
STRATÉGIA JELLEGE	<i>Nyereségorientált stratégia</i> (profitmaximálás)	<i>Feladatorientált stratégia</i> (előírások teljesítése)
MŰKÖDÉS JELLEGE	<i>Vállalkozás jellegű működés</i> (bizonytalan jövőbe való befektetés vagyoni kockázat mellett)	<i>Költségvetési jellegű működés</i> (viszonylag stabil feladatok ellátása anyagi kockázat nélkül)
FŐ PIACOK	<i>Valós piacon lép fel aktorként/ágensként</i> versenyfeltételek között	<i>Mesterséges piacon, bürokratikus</i> (állami) koordináció mellett működik
CSELEKVÉSI SZABADSÁG	<i>Autonóm/önálló szervezet</i> (eszközök feletti szabad rendelkezés)	<i>Nem önálló (derivatív)</i> (eszközök feletti korlátozott rendelkezés)
TULAJDONOSI STRUKTÚRA	<i>Valós tulajdonos</i> (stratégiai döntések)	<i>Kvázi (megbízott) tulajdonos</i> (operatív döntések)

Forrás: saját összehasonlítás

A *költségvetési egyetem* jellemzője, hogy működése alapvetően nem profitorientált, fő tevékenysége közszolgáltatás (elsősorban oktatási és kutatási feladatok ellátása), fenntartását fő finanszírozóként és kvázi-tulajdonosként az állam garantálja, a (felsőoktatási) piac bizonytalanságaiból fakadó kockázatokkal nem kell szembenéznie, továbbá a társadalmi-gazdasági környezetéhez és annak változásaihoz csak lassan és követő módon képes alkalmazkodni.

A tipikus *'vállalkozó egyetemi'* működés olyan autonóm intézményi *üzleti stratégián* alapul, amelyben az egyetemi szervezet mint *piaci vállalkozás*, és nem mint *szociális funkció* jelenik meg. A *'vállalkozó egyetem'* bizonytalan jövőbeli körülmények között, tagjai (oktatók, kutatók, hallgatók és más dolgozók) szubjektív várakozásainak megfelelően, világos célkitűzéseket és részletes cselekvési terveket dolgoz ki arra vonatkozóan, hogy a hazai és nemzetközi versenyben mely piacokon, milyen kínálatot szükséges nyújtania tartós fennmaradása érdekében.

A költségvetési és a *'vállalkozó egyetem'* lényegét az intézményi működés kulcstényezői alapján hasonlítottam össze (2. táblázat).

Hangsúlyozni kívánom azonban, hogy az egymással szélsőségekként szembeállított szervezet-típusokat (költségvetési – vállalkozó) semmiképpen sem ellentétes értelmű fogalompárokknak (működőképes – életképtelen) tekintem. A fogalmi megkülönböztetés célja az egyetemek (gyors-lassú) átalakulásának, változásának és a folyamat fő irányainak érzékeltetése.

B. R. Clark, a felsőoktatás-kutatás neves professzora (Kaliforniai Egyetem, Berkeley) szerint „az egyetemeknek üzleti vállalkozásként kell viselkedniük, mert csak így védhetik meg akadémiai értékeiket. Az egyetemi autonómia ma úgy értelmezendő, hogy nem egyetlen támogatótól függ az intézmény. A szabadságot a több lábbon állás, a több forrásból származó bevétel biztosítja. A piac, a verseny tehát nem az ördög szüleménye” (Hrubos 2004). A

'vállalkozó' egyetemi koncepció tehát egyfajta új, sajátos válasz, illetve alternatíva a környezeti túlkereslet és a korlátozott akadémiai kínálat közötti ellentmondás feloldására.

2. táblázat: Az egyetemi típusok jellemzői

TÉNYEZŐK	KÖLTSÉGVETÉSI EGYETEM (TERVGAZDASÁG)	VÁLLALKOZÓ EGYETEM (PIACGAZDASÁG)
MŰKÖDÉSI JELLEG	hivatali/adminisztratív	üzleti
SZERVEZETI STRATÉGIA	kívülről meghatározott	autonóm
SZERVEZETI STRUKTÚRA	szigorúan hierarchikus	decentralizált
SZERVEZETI KULTÚRA	gyenge, zárt, elitista	erős, nyitott, integráló-közvetítő
ÖSZTÖNZŐERŐ	hivatali motiváció	gazdasági motiváció
GAZDÁLKODÁS	kockázatkerülő, személyi felelősséggel	kockázatvállaló, anyagi következményekkel

Forrás: saját összehasonlítás

Clark mindenekelőtt a 'vállalkozó egyetem' három fő jellemzőjét hangsúlyozta (Clark 2001):

- Az egyetem egészét átható *kockázat-vállalási hajlandóság*: kockázat- és felelősségvállalás össz-egyetemi szinten bármely olyan új gyakorlat/kezdeményezés bevezetésekor, amelynél döntő tényező a bizonytalan kimenet (output).
- Innovativitás és vállalkozókészség*: a két fogalmat gyakran szinonimaként használják, holott a vállalkozókészség (szellem) olyan innovatív praktikák felvállalását jelenti, amelyek az üzleti profit-szerzés irányába vezetnek.
- Kollektív gondolkodási séma és gyakorlat*: az átalakításokat (reformokat) nem egy 'magányos' (egyetlen), csúcspozícióban lévő vállalkozó személy indukálja. A hagyományos egyetemi szemléletmódban markánsan az alulról jövő (bottom-heavy) változások dominálnak és igen erős ellenállás jellemző a felülről jövő kezdeményezésekkel szemben. A reformok az egyetem egyes szervezeti egységei szintjéről indulnak, egyéni kezdeményezések összegződésekként. A változási folyamat sokszor éveket vesz igénybe.

A vállalkozó egyetemé válás három egymást feltételező fázison keresztül valósul meg (Röpke 1998):

- 1.fázis: maga az egyetem mint *szervezet* lesz vállalkozóvá (stratégiai cél),
- 2.fázis: az *egyetem tagjai* (oktatók, kutatók, hallgatók, más alkalmazottak) formálják át magukat vállalkozóvá (vállalkozó készségek és kompetenciák fejlődése),
- 3.fázis: az egyetemnek a *környezetével való interakciója*, azaz az egyetem és a régió 'strukturális párosítása' mutat vállalkozói szabályszerűségeket/mintákat (vállalkozó egyetem).

Felfogásom szerint a 'vállalkozó egyetemi' koncepció lényege az egyetem egészében érvényesülő gyökeresen új szemlélet- és működésmód, amelynek megvalósításában az intézmény valamennyi dolgozója közreműködik. Azaz olyan kollektív gondolkodási séma és gyakorlat, amelynek kulcstényezői, többek között, az egyetem működésébe integrált vállalkozó kultúra, valamint a mozgósított (mobilizált) akadémiai háttér (Clark 2001).

A 'vállalkozó' jellegű működési módra való áttérés számos kulcstényezője közül az *intézményi működés* és az *emberi erőforrás gazdálkodás* szervezeti szintű intézkedéseinek jelentőségét kívánom hangsúlyozni. A két területen szükséges teendők körvonalazása előtt azonban szükségesnek tartom a felsőoktatás sajátos gazdaságtanának áttekintését.

A felsőoktatás gazdaságtana napjainkban

A felsőoktatás sajátos realitásának feltárásához mindenekelőtt annak legmeghatározóbb tényezőit (költségek, árak, támogatások és hierarchia) kell alaposan tanulmányoznunk. A felsőoktatási intézmények mai működésének sajátos jellemzőiről átfogó elemzést nyújt G. C. Winston professzor. Szerinte a profitmaximalizáló vállalatokat elemző sztenderd gazdasági elmélet és analógiák csupán szerény útmutatást nyújtanak a felsőoktatás működésének megértéséhez, valamint az ahhoz kapcsolódó előrejelzések és politikák megalkotásához. Ezért mindazok, akik úgy gondolják, hogy az egyetem olyan, mint bármely üzleti vállalkozás, tévúton járnak.

A felsőoktatás gazdaságtana megértésének kiindulópontjaként az üzleti szervezetek és piacok mikroökonómiai elméletét veszi alapul. Megvizsgálja, mennyiben húzható párhuzam az egyetemek és a vállalatok, a hallgatók és a fogyasztók (vevők), a karok/tanszékek és a munkaerőpiac között. Szerinte a felsőoktatás üzleti vállalkozás, amennyiben oktatási szolgáltatásokat állít elő és ad el vevőinek meghatározott áron, valamint inputokat vásárol, amelyekből termékeit előállítja. Termékeinek gyártása a mindenkori technológiai korlátok függvénye. A felmerülő költségek és bevételek befolyásolják az egyetem döntéseit és meghatározzák hosszú távú életképességét.

A felsőoktatás azonban mégsem csupán egyfajta üzleti vállalkozás. Egyrészt valamiképpen 'tisztább', mint az üzleti vállalkozás, sokkal tisztességesebb, emberségesebb, kifinomultabb fő céljait tekintve, másrészt pedig gazdasági szempontból a felsőoktatás több mint üzlet: sokkal komplexebb annál, és több, fontos vonatkozásban egész egyszerűen másmilyen.

Melyek tehát a felsőoktatás fő gazdasági jellemzői, amelyek megkülönböztetik a hagyományos for-profit vállalatoktól és milyen sajátosságok adódnak ebből?

Winston professzor munkájára támaszkodva, az alábbi szempontok szerint értelmezhető az egyetem gazdasági valósága:

a) Elosztási kényszer hiánya (non-distribution constraint)

A non-profit szervezetek is termelhetnek profitot, többnyire meg is teszik, de esetükben nincs elosztási kényszer, azaz nincs olyan személy/testület, amelynek jog szerint tovább kellene adnia ezt a többletet úgy, ahogy a normál vállalatok profitjukat a tulajdonoshoz továbbítják. Ugyanis nincs külön tulajdonosuk, saját maguk azok. Persze ez a helyzet kijátszható ún. átruházó jutalmazással: a vezető a többtermékes vállalatban belül a hasznot hozó, de nem túlzottan kedvelt területről származó profitból az esetleg csekélyebb haszonnal járó, de kedveltebb területek működését kereszt-finanszírozza.

Egyetemi példa lehet erre, amikor az alap- vagy posztgraduális képzésből származó bevételből (tandíj) finanszírozzák a tanszéki kutatásokat, vagy akár az egyetemi sportcsapat fenntartását. E megoldás legalapvetőbb célja, hogy blokkolja a különböző felvásárló szándékokat, így semmilyen közvetett, felvásárlók formájában jelentkező versenyképességgel nem kell az intézménynek számolnia.

b) Vezetői motivációk

Az elosztási kényszer hiányának ténye és a szervezetek 'jótékony/nemes' (a köz érdekét szolgáló) működési céljai miatt, a non-profit intézmények vezetőit egy, a for-profit vállalatokhoz képest kevésbé markáns ösztönzési rendszer motiválja. Ezért nem helytálló, ha profitmaximalizálási (vagy ehhez hasonló) célt feltételezünk.

A kérdést tovább bonyolítja az a feltételezés, miszerint a vezetők gyakran osztják az adományozók jótékony motivációit. Azért dolgoznak a non-profit szervezetnél, mert azonosulnak az olyan nemes szándékokkal, mint pl. egyenjogúság az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférésben, vagy hasonló elvek. Vagyis a non-profit szervezetek vezetőit ideológiák motiválják, ezért ezen motivációkat 'ideológiai ösztönzőknek' is nevezhetjük. Úgy tűnik, hogy a felsőoktatás vezetőinek fő (ideológiai) vágya az akadémiai kiválóság nyújtása, az intézményük által kínált szolgáltatások minőségének javítása és e szolgáltatások biztosítása úgy, hogy abból mindenki egyenlő eséllyel részesülhessen.

Az ilyen ideológiai ösztönzők jelentősége abban rejlik, hogy az olyan abszolút értékmérőtől, mint a pénzből profit a hangsúly a relatív értékmérőkre, mint amilyen az akadémiai kiválóság, intézményi pozíció, státusz, rang tevődik át. Ha létezik az egyetemnek valamilyen egyértelmű célja, akkor az a presztízs-maximalizálás.

Ugyanakkor nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy a non-profit szervezetek esetében sem haladhatja meg az összbevétel az összes kiadást. Ez a követelmény profit-motívumnak tűnhet, valójában azonban csak költségvetési korlát.

c) Adományi-üzleti bevételek

A non-profit szervezetek bevételei két forrásból származnak. Vannak intézmények, mint pl. a templomok, amelyek jótékony adományozói a szervezet ideológiai céljaival azonosulnak. Ezek az *adományi, azaz adományokból működő non-profit szervezetek*. Más intézmények pedig, mint pl. a napközi-otthonos óvodák, rendszerint árú és szolgáltatások értékesítése révén jutnak támogatáshoz, azaz *üzleti non-profit szervezetek*. Ezenkívül pedig léteznek olyan intézmények is, mint pl. az egyetemek, amelyek mind adományokból, mind pedig eladásokból tesznek szert bevételeikre (adományi-üzleti non-profit szervezetek). A felsőoktatási intézmények adományi bevételei közé sorolandók a törvényi rendeltetésű juttatások (költségvetési támogatás), a tényleges adományok vagy egyszeri juttatások, valamint azon vagyoni jövedelmek, amelyek a múltbeli, felhalmozott adományokból létrehozott egyetemi alapítványokból (endowments) és fizikai berendezésekből származnak.

Az egyetem hosszú távú túlélésének és fennmaradásának, az üzleti vállalkozásokhoz hasonlóan, az a feltétele, hogy a folyó kiadásaik ne haladják meg a folyó bevételeiket. Az egyetem esetében azonban az összbevétel kétkomponensű és csupán ezek egyike kapcsolódik termékeinek és szolgáltatásainak értékesítéséhez. Így az adományozó-üzleti jellegű non-profit szervezeteknek lehetőségük van arra, hogy vevőiknek támogatást nyújtsanak, mégpedig úgy, hogy terméküket annak előállítási költségénél alacsonyabb áron adják el részükre. A költségek és az árak tartós és fenntartható szétválasztása mind az állami, mind a magán felsőoktatási intézmények meghatározó gazdasági jellemzője.

Az egyetem *adományi bevételei* az adományozók különböző jótékony motívumainak tudhatók be, pl. elkötelezettség az egyenlő esélyek mellett, abban a mély meggyőződésben, hogy az oktatás az emberi tőkébe való beruházás; a képzett polgársághoz köthető externáliák nagybecsülése; valamiféle kötelességtudat a múltban kapott juttatás visszafizetésére, stb.

Ezzel szemben az egyetem *üzleti bevételei* hagyományos gazdasági ösztönzőkből fakadnak, mint pl. a személyes fogyasztási kiadások és befektetések.

d) Az információk aszimmetriája

A non-profit vállalatok sokkal sikeresebbek az olyan piacokon, ahol az információk erős aszimmetriája jellemző, így pl. a vevők kevésbé tájékozottak arról, hogy mit vásárolnak, illetve vásárolnak-e egyáltalán valamit (a diploma valós értéke). Az elosztási kényszer hiánya és az azt erősítő vezetői motivációk növelik az adományozók és a vevők bizalmát, vagyis annak valószínűségét, hogy azt fogják kapni, amiért fizettek. Így az üzleti non-profit szervezetek a leggyakrabban olyan piacokon működnek, mint pl. a házi gondozás vagy az oktatás. Ezeket

'bizalmi piacoknak' nevezzük, amelyek elvileg védelmet kínálnak a ravasz (opportunisták) eladási praktikák ellen gyengén védekezni képes vevőknek, és a vevői bizalom a non-profit szervezetek profitot feláldozó magatartásán alapul.

A felsőoktatás vonatkozásában az emberi tőkébe befektető vevők (hallgatók, szülők, vállalatok) gyakran nem tudják előre, hogy mit vásárolnak és nem is tudják/tudhatják meg mindaddig, amíg viszont már túl késő lesz ahhoz, hogy bármit is tehessenek. Az oktatás ugyanis kifejezetten egyszeri befektetési kiadás, inkább unikális, mint ismétlődő vásárlás. Itt a nem teljesen informált szülőknek meghatározó szerepük van a szolgáltatás megvásárlásában és ezzel egy olyan stabil keresletet teremtenek, amely nem készletre szorított versenyre a szolgáltatásokat.

e) *Vevő-input technológiák*

Az egyetem által eladott termékek gyártási technológiája sajátos abban a vonatkozásban, hogy az egyetem a termékek előállításához fontos input nagy részét kizárólag azon üzleti partnereitől veheti meg, akik később az output vásárlói lesznek. Ezt nevezzük 'vevő-input technológiának'. Adott hallgató által kapott akadémiai oktatás minősége viszont nagy mértékben függ a hallgatótársak minőségétől. Természetesen fontos a karok/tanszékek által nyújtott input és az intézményi infrastruktúra is, de a fő meghatározó a hallgatók minősége. Az intézmény hallgatóinak összetétele (minősége) magát az intézményt is minősíti. Sőt az intézmény és a hallgatók minősége közötti alapvető korrelációt tényként veszik figyelembe a különböző intézményi rangsorokat készítő szervezetek.

Az adott hallgatói minőség, amit az egyetem termékeinek előállításához szükséges inputként megvásárol, számára költségtényezőt jelent. Ehhez az inputhoz fognak igazodni az intézményi kiadások, illetve erőforrások. Ilyen értelemben a hallgatók mint vevők fogják meghatározni és korlátozni a termék előállításához szükséges inputok mértékét. Függetlenül attól, hogy milyen outputra vágnak, a vevők (hallgatók) különböző minőségű inputot kínálnak. Ez a tény erőteljes ösztönzést jelent az intézmények számára, hogy odafigyeljenek arra (ellenőrizzék vagy befolyásolják), kiktől vásárolják meg a szükséges inputokat.

f) *Az egyetemek rangsora*

Az intézmények rangsora egyrészt az adományi-üzleti bevételi forrásaiktól függ, másrészt pedig azon intézményi különbségektől, amelyek az adományokból származó erőforrásaik összegyűjtésében és felhalmozásában felmutatott múltbeli és jelenbeli sikerességükből fakad. Az adományi vagyontól fakadó különbségek pedig erősen befolyásolják az intézmények üzleti körülményeit. Azok az egyetemek, amelyek jelentős adományi vagyonnal (költségvetési juttatás, vállalatok hozzájárulása, alumni-támogatás, más adományok) rendelkeznek, másik, ún. üzleti szerepükben, termékeiket alacsonyabb áron vagy magasabb minőséggel tudják eladásra kínálni.

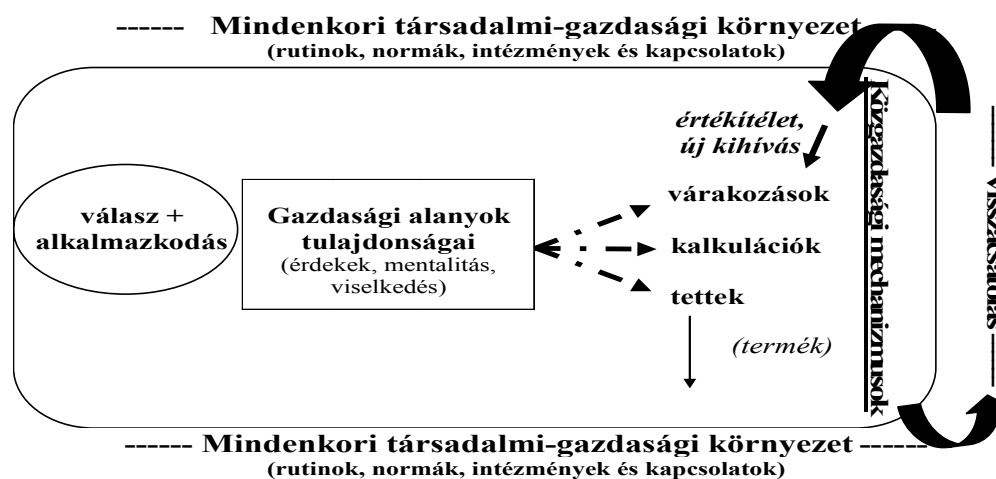
Meghatározó jelentőségű a felsőoktatás gazdaságtana szempontjából, hogy bármilyen különbségek is legyenek az intézmények között a vezetői képességek, az intézmény földrajzi elhelyezkedése, eseti jellegű kedvező lehetőségei, elképzelései és tervei vonatkozásában, az intézmény adományi vagyona (endowments) révén ezek korrigálhatók, pontosabban átalakíthatók árakban, költségekben és minőségben jelentkező különbségekké.

Az intézményi működés átalakítása

A modern társadalomtudományi felfogás szerint a társadalmi-gazdasági valóságot az emberi cselekvések hozzák létre. Az emberi cselekvések sajátos típusa a *gazdasági cselekvés*.

A gazdasági cselekvés alanyai (aktorok) lehetnek személyek és szervezetek, amelyek *tulajdonságai* (érdekek, mentalitás és viselkedés) meghatározzák a jövőre irányuló *várakozásait*, az ezek alapján születő *kalkulációikat* és az azokat megvalósító *tetteiket*. Mindezek a mindenkori *társadalmi-gazdasági környezet* (rutinok, normák, intézmények és kapcsolatok) *értékítéletének* (hatásainak) vannak kitéve. Adott társadalmi-gazdasági környezet

rendszerint fokozatosan, de időnként radikálisan közvetlenül szelektálja (megerősíti vagy gyengíti) az egyedek (személyek és szervezetek) tetteit (azok eredményeit) és ezen keresztül befolyásolja várakozásait és gazdasági kalkulációikat. A szelekció és a visszacsatolás révén sokan eltűnnek a gazdasági szintérről és bizonyos idő múlva új egyének illetve szervezetek jelennek meg, új tulajdonságokkal (a megváltozott társadalmi-gazdasági környezetben) (1. ábra).

1. ábra: A gazdasági cselekvés mint az emberi cselekvések sajátos típusa

Forrás: saját szerkesztés

Ebből következően a változó társadalmi-gazdasági környezetből folyamatosan érkező értéktételekre és új kihívásokra való válaszadás és *adaptív alkalmazkodás képességét* (tulajdonságait) kell a szervezeteknek (és egyedeiknek) kifejleszteniük. A szervezet működésébe beépített közgazdasági automatizmusok, mechanizmusok éppen ezt a társadalmi-gazdasági evolúciós folyamatot szolgálják.

Mit jelent mindez a magyar felsőoktatási intézmények számára?

A szakirodalomból ismeretes, hogy az egyetemszerte érvényesülő 'vállalkozó szemlélet' alapvetően a gyorsan változó és bizonytalan környezethez való rugalmas alkalmazkodást, az egyetemi vagyonnal és forrásokkal való üzleti gazdálkodást, a nagyobb intézményi anyagi kockázatvállalást, és a korábbinál nagyobb anyagi és személyi felelősség szélesebb körre való kiterjesztését jelenti.

Véleményem szerint az egyetem megfelelő alkalmazkodásának és a 'vállalkozó szemlélet' intézményi szintű megjelenésének alapját *új szervezeti működési stratégia* jelenti, melynek súlypontját az emberi erőforrás gazdálkodással összefüggő teendők képezik.

Az új szervezeti működési stratégia lényege a 'vállalkozó egyetemi' működés (azaz releváns piacon tartós versenyképesség, globális piacon nemzetközi versenyképesség elérése) alapvető feltételeinek való megfelelés, nevezetesen:

- az egyetemi szervezettől *független stratégiai döntéshozók*, akik döntéseikért (tulajdonlás, menedzsment megbízása, elfogadott stratégia) anyagi, személyi és erkölcsi felelősséget vállalnak;
- *professzionális menedzsment* (rektor, főtitkár, dékánok);
- piacképes output-ból levezetett *teljesítmény szerinti foglalkoztatás* és javadalmazás;
- '*szároktatók/kutatók*' foglalkoztatása, melynek célja az intézmény hírnevének, vonzerejének növelése;

- *piacképes kibocsátás* (oktatás, kutatás, fejlesztés, üzleti szolgáltatás, egyéb).

Az emberi erőforrás gazdálkodás kérdései

Felfogásom szerint az emberek szemléletét mindenekelőtt az alábbi három tényező határozza meg: (a) a családi indíttatás és az átörökített kultúra/értékek ('gyerekszoba'); (b) a szerzett kompetenciák, valamint (c) a munkahelyi-társadalmi környezet/kontextus (2. ábra).

MUNKAHELYI – TÁRSADALMI KÖRNYEZET	MUNKAHELYI-TÁRSADALMI KÖRNYEZET	MUNKAHELYI – TÁRSADALMI KÖRNYEZET
	Funkcionális kompetenciák (felsőfokú képzés)	
	Alapkompetenciák (alap- és középfokú oktatás)	
	Családi indíttatás (kultúra és értékek)	
	MUNKAHELYI-TÁRSADALMI KÖRNYEZET	

2. ábra: Az emberek szemléletét formáló tényezők

Forrás: saját szerkesztés

Az egyetemnek mint munkahelynek *beavatkozási lehetősége* a funkcionális kompetenciák és a megfelelő munkahelyi környezet kialakítása és fejlesztése terén lehet.

Az általános képzés során, főleg az alap- és részben a középfokú oktatási intézmények keretében az ún. alapkompetenciák kialakítása történik. Az *alapkompentenciák* azokat a személyiségjellemzőket foglalják magukba, melyek gyakori előfordulásuk és általános feltételei a sikernek. Ezek teremtik meg a kulcskompetenciák (pl. anyanyelven és idegen nyelven való kommunikáció), a generikus (egy-egy munkakör családjára vonatkozó viselkedés-együttes) és a funkcionális kompetenciák kialakításának alapjait.

A *funkcionális kompetenciák* kifejlesztése részben a középfokú oktatási intézményekben, döntően azonban a felsőoktatás intézményi keretei között zajlik. A funkcionális kompetenciák a kimagasló teljesítményt szolgáló szakmai tudást, az egyes munkakörök sikeres ellátásához szükséges viselkedés-repertoárt foglalják magukba. Ilyen szakmai kompetencia a vezetői munkához tartozó specifikus és rutin feladatok elvégzéséhez szükséges képesség, tudás, ismeret.

A sikeres 'vállalkozó egyetemi' működéshez meghatározott vezetői és dolgozói kompetencia-készlet tartozik, amely optimális esetben szorosan és következetesen kapcsolódik az intézmény egészében tudatosított 'vállalkozó egyetemi' működési kultúrához. Minél erősebb, egységesebb az egyetemi szervezeti kultúra, annál inkább orientáló, összetartó és mozgósító erejű az ott dolgozók számára.

Az egyetem egészében érvényesülő új működési filozófia és szemlélet az új értékeknek és normáknak az egyetem mindennapi gyakorlatába való beépítését és elterjesztését és azoknak a 'köztudatban' való rögzítését feltételezi. Ennek a folyamatnak része a kiemelten és következetesen kezelt szervezeti kommunikáció is, annak különböző csatornáival. A vezetéstől, felülről indulva, mintaadáson keresztül, terjed el a 'hogyan gondolkodjunk, hogyan cselekedjünk?'-rendszer.

Az egyetem vezetőinek egyik kiemelt feladata a beosztottak folyamatos fejlesztése és emellett ösztönzése, lelkesítése. A vezető olyan szintig képes fejleszteni a munkatársak kompetencia szintjét, amilyen szinttel ő maga rendelkezik, vagy amilyen szinten a csoport valamely tagja áll. Éppen ezért fontos, hogy mind a vezetők, mind pedig a munkatársak (oktatók, kutatók, más dolgozók) képzése és fejlesztése egységes, szisztematikus (tudatos, rendszeres, következetes) irányelvek szerint történjen.

Fentiek alapján, véleményem szerint mind *vezetői* szinten, mind pedig az *alkalmazottak* szintjén elsősorban az alábbi feladatokkal kell szembenézni:

Kompetencia-fejlesztés területén:

- személyekre szabott kompetencia-térkép elkészítése és kiértékelése: Ki mit tud? Ki mire képes? Ki mire hajlandó?
- vezetői és dolgozói készségfejlesztő (együttműködés, kommunikáció, konfliktuskezelés, interperszonális kapcsolatok, innovációs készség) tréningek szervezése,
- teljesítmény menedzsment.

Munkahelyi környezet kialakítása vonatkozásában:

- megfelelő teljesítményösztönző rendszer kialakítása,
- képzési/fejlesztési terv kidolgozása,
- képzési/továbbképzési lehetőségek felkínálása,
- előmeneteli lehetőségek megtervezése / karriertervezés,
- vezetői és dolgozói információs rendszer működtetése,
- csapatépítő programok szervezése, dolgozói elégedettség mérése.

Teljesítményértékelés és -ösztönzés

Ahhoz, hogy a 'vállalkozó egyetemi' működés alapvető feltételei és követelményei az egyetemi struktúra valamennyi szintjén (intézmény, karok, intézetek-tanszékek, egyének) érvényesüljenek, mindenekelőtt egy új teljesítményértékelő és -ösztönző rendszert kell kialakítani és bevezetni. Ehhez meg kell határozni, hogy a mai (és időben változó) piacgazdasági körülmények között milyen értékesíthető és távlatos termékeket kíván létrehozni az egyetem, és ennek érdekében milyen akadémiai teljesítményeket vár el szervezeti egységeitől és oktatóitól? (3. táblázat)

Az ösztönzéspolitikának mind a piaci, mind a közsférában (állami felsőoktatási intézmények) egyaránt választ kell adnia – többek között – az alábbi kérdésekre (Karoliny – László – Poór 2004):

- milyen módon kívánja a szervezet közvetíteni elvárásait a munkatársak felé?
- a szervezet egészében egységes elveket alkalmaz-e?
- a teljes kereseten belül mekkora legyen a (viszonylag fix) alapbérek és a (teljesítménytől függő) mozgó bérek és egyéb juttatási formák aránya?
- az ösztönzési rendszer milyen mértékben akarja a munkakört, az egyéni teljesítőképességet, a tényleges egyéni vagy csoportteljesítményt, illetve a lojalitást díjazni?

Hogyan lehet ezeket a teljesítménymutatókat bevinni az intézménybe, az egyetem különböző szervezeti szintjeire? Véleményem szerint olyan egyedi intézkedések és tartósan ható mechanizmusok révén, amelyek biztosítják a kellő ösztönzést és az indokolt szankcionálást.

Az *egyedi intézkedések* között példászerűen említhető az a számos országban alkalmazott gyakorlat, mely szerint meghatározott időre (2-5 év) néhány nemzetközileg elismert 'sztár'-oktatót foglalkoztatnak, egyéni szerződések alapján. Jelenlétük egyértelműen hozzájárul az egyetem hírnevének, vonzerejének növeléséhez, valamint jótékony hatással van az intézmény szakmai minőségi szintjének növelésére is, egyfajta szakmai kihívást, versenyt teremtve az érintett szakterület oktatói, kutatói körében. Ugyanakkor pótlólagos forrásokhoz (több hallgató, több kutatási és más megbízás) juttatja az alkalmazó egyetemeket.

További egyedi intézkedés lehet az oktatói, kutatói és dolgozó állomány minőségi cseréje. A diszkrecionális intézkedések közé tartozhat az egyetem képzési profiljának indokolt módosítása, amely nagy körütekintést igényel. Ugyanis az egyetem hosszú távú fennmaradása

érdekében proaktív módon célszerű reagálni a társadalmi-gazdasági környezetből folyamatosan érkező visszajelzésekre.

3. táblázat: Piacorientált akadémiai teljesítmények (példaszerűen)

Oktatás
1. Vállalati alapítású tanszékek száma
2. Hallgatói karrier-tanácsadás, utánkövetés, munkaadói visszajelzések
3. Üzleti szféra képviselőinek bevonása
4. Speciális továbbképzések vállalati vezetők és dolgozók számára
5. Külföldi hallgatók aránya a képzésben
6. Hallgatók nemzetközi oktatási és szakmai mobilitása
Kutatás
7. Kutatási és projektpénzek
8. Oktatók-kutatók által becsatornázott pótlólagos források
9. Vállalati kutatási projektek
10. Vállalati doktori ösztöndíjak
11. Minősített publikációk száma
12. Találmányok, szabadalmak
13. Oktatók-kutatók részvétele üzleti testületek munkájában (felügyelő bizottságok, igazgatótanácsok)
14. Speciális szerződéses kutatások
15. Spin-off (hasznosító) vállalkozások
Szolgáltatások
16. Részvétel a régió tudományos-társadalmi problémáinak megoldásában
17. Részvétel a multiplikatív társadalmi csoportok rendszeres tájékoztatásában

Forrás: saját összeállítás

A tartósan ható mechanizmusok általában az oktatók akadémiai teljesítményének javítását, különösen a piacon hasznosítható tudományos eredmények számának növelését célozzák meg. Például a különböző oktatói státuszok meghatározott vagy meghatározatlan idejű betöltését világosan rögzített akadémiai paraméterekhez lehet rendelni, ami hosszú távon automatikusan hozzájárul a minőség-alapú szelektáláshoz.

Permanens ösztönző-mechanizmusnak tekinthető az alkalmazotti bérrendszer átalakítása. Az oktatói státuszú álláshelyek esetében hatékony megoldást jelenthet, ha az oktatói bér fix-alapból, valamely előre rögzített szakmai plusz-teljesítmény szerinti juttatásból, esetleg még más, ún. járadék jellegű jövedelemből tevődik össze. Ilyen szakmai többletteljesítményként értékelhetőek a sikeres oktatási-kutatási projektek, üzleti megbízások és más szerződéses kutatási munkák, amelyekhez az adott oktató tevékenysége egyértelműen hozzárendelhető. Fontos azonban, hogy a plusz-teljesítmények egyértelműen (egyénre szabottan) mérhetőek legyenek.

A 'vállalkozó egyetemi' működés mint sajátos gazdasági kényszer

Véleményem szerint egy új intézményi stratégia kidolgozása a magyar állami egyetemek számára a jövőben egyre kevésbé jelent választható opciót, sokkal inkább elkerülhetetlen szükségyszerűséget. Az egyetemi vállalkozás a gazdasági kényszer sajátos megjelenése: állandóan, de előre nem látható módon változó környezetben, a tartós fennmaradását szolgáló vezetői döntései alapján történik szűkös erőforrásainak lekötése (költség), melyek megtérülése bizonytalan és anyagi következményekkel jár együtt (3. ábra).

3. ábra: A 'vállalkozó egyetemi' működés mint sajátos gazdasági kényszer
 Forrás: saját szerkesztés

Mi hozza létre ezt a gazdasági kényszert?

- A felsőoktatás közönséges áruvá válása (WTO): a szolgáltatást bárki kínálhatja → *szabad belépés* a piacra;
- Az egyetem által kínált termék értékét a felhasználók (vevők: hallgatók, munkaadók, megrendelők) *szubjektív hasznosságuk* alapján ítélik meg;
- A piacról való kilépés *gazdasági kényszeren* alapul (intenzív piaci szelektálás folyik, a gazdasági szintér szereplői folyamatosan változnak).

A Világkereskedelmi Szervezet (WTO) tagállamai 1995-ben írták alá a szolgáltatások kereskedelméről szóló GATS-egyezményt (General Agreement on Trade in Services)³. Ez a megállapodás azt irányozza elő, hogy több más (közlekedési, kommunikációs és egészségügyi) ágazat mellett az oktatásügyet is magánkézbe kell adni. A felsőoktatási intézményeknek egymással versenyző szolgáltató vállalatokká kell válniuk, amelyek termékeiket, felhalmozott ismereteiket, kutatási és fejlesztési tevékenységüket a világpiacon árulják. A tervek szerint így az oktatási és képzési szolgáltatások területén globális piac jön létre.

Az intézményeknek a jobb minőségű produktum előállítására irányuló, vagy presztíznövelő erőfeszítéseit nem feltétlenül igazolják vissza a hallgatói jelentkezési arányok. A hallgatók a felsőoktatási intézmények által kínált szolgáltatások közül saját szubjektív megítélésük alapján választanak. Döntéseik háttérben gyakran nem gazdasági vagy minőségi szempontok állnak. Választásuk alapján ezért nehezen ítéltető meg egy egyetem valódi oktatási és kutatási teljesítménye. Az egyetemeknek tehát szembe kell nézniük azzal, hogy a potenciális 'vevők' kinyilvánított preferenciáit ténylegesen nem tudják befolyásolni.

A társadalmi-gazdasági környezeti változások hirtelen és radikálisan átértékelik az egyetemek mint szervezetek meglévő tulajdonságait. Ennek következtében széleskörű és intenzív szelektálás megy végbe a gazdaságban: a kevésbé piacképes intézmények eltűnnek a gazdasági szinterről és bizonyos idő múlva, az időközben átalakult társadalmi-gazdasági környezetben új (felsőoktatási szolgáltatást kínáló) szervezetek jelennek meg, új tulajdonságokkal.

³ <http://www.wto.org>

Összefoglalás

Az elmúlt két-három évtizedben világszerte, így Magyarországon is jelentősen átalakult a felsőoktatási szektor működésének feltételrendszere és társadalmi-gazdasági környezete. Mindez az egyetemeket mindenekelőtt működési jellegük megváltoztatására készíti, sőt kényszeríti. Hazánkban is elindult a hagyományos, költségvetési (bürokratikus) intézményekként működő egyetemek átalakulása. A tényleges változás sikerének azonban számos feltétele és buktatója van. A költségvetési szemléletről a vállalkozó szemléletre való áttérés vonatkozásában a legnagyobb nehézséget abban látom, hogy az állami felsőoktatási intézményekben évtizedek során mélyen rögzült gondolkodási és viselkedési módokat, struktúrákat és folyamatokat kell megváltoztatni, és azokat az állandóan változó külső társadalmi-gazdasági környezet piaci logikája szerint átalakítani.

A növekvő intézményi költségek és az előreláthatóan csökkenő hallgatónkénti állami támogatás a felsőoktatásban arra fogja kényszeríteni az egyetemeket, hogy *üzleti elveken alapuló*, a költségeket hatékonyan hasznosító intézményeket alakítsanak ki.

Döntő jelentősége lesz a *vállalkozói attitűdnek* az oktatás, a külföldi hallgatók toborzása, az állandó szakmai fejlődés, a kutatási támogatásokra benyújtott pályázatok, vagy a mindenkori kormánnyal és más szervezetekkel kötött szerződések vonatkozásában. Az alkalmazottak kellő mértékű ösztönzésére és jutalmazására, új alkalmazotti szerződésekre és szolgálati feltételekre van szükség, ha az egyetem erősen motivált és vállalkozó szellemű alkalmazottakat kíván toborozni és megtartani. Meg kell ezért vizsgálni a teljesítmény- és profitfüggő fizetés bevezetésének lehetőségét.

A 'vállalkozó egyetem' működése hazánkban is valós gazdasági kényszeren alapul, ezért a régi működés megváltoztatása nem lehet egyszerűen önkéntes választáson alapuló stratégiaváltás. A magyar felsőoktatási piac működési feltételeinek, valamint az intézmények társadalmi-gazdasági környezetének folyamatos, előre nem látható változásai ugyanis ténylegesen olyan kényszerítő körülményeket teremtettek, amelyek a stratégiaváltást az egyetem túlélésének feltételévé teszik.

Felhasznált irodalom

- Clark, B. R. (2001): *Creating Entrepreneurial Universities: Organisational Pathways of Transition*. Pergamon Press
- Hrubos I. (szerk.) (2004): *A gazdálkodó egyetem*. Felsőoktatási Kutatóintézet, Új Mandátum Könyvkiadó
- Karoliny M.né – László Gy. – Poór J. (2004): *Emberi erőforrás menedzsment a közszférában. Amit a privát szférától át lehet venni*. III. rész. Munkaügyi Szemle, 48. évfolyam, 5. szám, 14-18.o.
- Röpke, J. (1998): *The Entrepreneurial University, Innovation, academic knowledge creation and regional development in a globalized economy*. Working Paper. Department of Economics, Philipps- Universität Marburg, Germany
<http://www.wiwi.uni-marburg.de/Lehrstuehle/VWL/Witheo3/documents/entreuni.pdf>
- World Trade Organisation honlapja
<http://www.wto.org>
- Winston, Gordon C. (1999): *Subsidies, Hierarchy and Peers: The Awkward Economics of Higher Education*. Journal of Economic Perspectives, Volume 13, Number 1, Winter, 13-36. o.

Simon Anita

A tanulói teljesítmények és az életkörülmények közötti összefüggés az Észak-magyarországi régióban¹

A tudásalapú társadalom megvalósításához, a magas szinten képzett felső- és középfokú munkaerőállomány eléréséhez, amely hozzájárul a munkaerőpiac, ezáltal a nemzetgazdaság és a régió versenyképességéhez, nagy hangsúlyt kell fektetni az alap- és középfokú oktatás területére is.

Kutatásomat a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karának Regionális Gazdaság Tanszéke által vezetett „Hallgatók a régióért, régió a hallgatókért” projekt, valamint az Országos Közoktatási és Értékelési Vizsgaközpont Észak-magyarországi Regionális Igazgatósága közötti együttműködés keretein belül végeztem. A tudományos munkához szükséges szakmai alapokat és nélkülözhetetlen adatokat az OKÉV Regionális Igazgatósága, és a MTA – Regionális Kutatások Központja biztosította számomra.

A kutatás célja a tanulói teljesítmények, és a kistérségek gazdasági és szociális helyzete közötti összefüggések kimutatása volt az Észak-magyarországi régióban. A kutatás alaphipotézise, hogy a tanulók által nyújtott teljesítményt befolyásolja, illetve meghatározza szociális és gazdasági hátterük, az a környezet, amiben nevelkednek, élnek. Ezt a feltevést vizsgáltuk az Észak-magyarországi régió alap- és középfokú oktatási intézményei tanulóinak eredménye esetében. A hipotézis igazolása segítséget nyújthat az oktatási intézmények finanszírozási rendszerének átalakításához, a hátrányos társadalmi helyzetű gyermekek helyzetének javításához, a tanulók közötti különbségek csökkentéséhez.

Az Észak-magyarországi régió kistérségeinek területi fejlettségbeli különbségei

Általános helyzetkép

Az Észak-magyarországi régió Magyarország egyik legelmaradottabb kistérségeit magában foglaló területi egység. Mind a gazdaság, mind a lakosság életminőségének területén komoly problémákkal küzd a '90-es évek eleje óta, s ezt a gyenge és kedvezőtlen ökonomiai, illetve szociális mutatók alátámasztják. Az Európai Unió tíz legszegényebb régiója között is helyet kap. Magyarország globalizálódó gazdasága nem képes a területi különbségeket megoldani, sőt tovább növekszik a lemaradó térségek száma és a lemaradás mértéke.

A mai magyar oktatási rendszerben az alapképzés intézményrendszere ezeket a különbségeket nem képes kezelni, azaz nem tudja a hátrányosabb helyzetű területeken jobban támogatni az alapképzést, ezzel nagyobb esélyt adni a tanulók küszöb-kompetenciáinak magas színvonalú kialakulásához, mint a fejlettebb térségekben.

Ha a régiós szint alatti kistérségi szintet is megvizsgáljuk, láthatóak, hogy nemcsak a régiók, vagy a megyék között találhatók jelentős különbségek, hanem megyéken belül, a kistérségek között is fennáll az eltérő fejlettségi státus. Ezért tartom fontosnak a régió helyzetelemzése esetén, hogy ne csak megyei szinten, hanem kistérségi szinten is bemutassam a gazdasági és szociális tényezőket.

¹ A tanulmány a 2005-2007. évi Regionális Fejlesztés Operatív Program 3.3 intézkedése „Hallgatók a régióért – régió a hallgatókért” c. ROP-3.3.1-2005-02-0014/31 projekt keretében készült.

A kistérségek szociális és gazdasági helyzetének mutatószámokkal való érzékeltetése céljából előállítottam egy kistérségi fejlettségi indexet, amely egyfajta elmaradottsági- fejlettségi indexként képet ad a kistérségeket jellemző szocio-ökonómiai körülményekről, főként azok együttesének régió belüli különbségeiről.

Kistérségi fejlettségi index számítása

A szakirodalomban a kistérségek közötti fejlettségbeni különbségek érzékeltetésére több mutatórendszer is használatos. A kormányzati területpolitikába is beépült Faluvégi Albert kistérségi fejlettségi indexe. (Faluvégi 2004) Ez az index azonban főként gazdasági aspektusból fényképezi le a térségek fejlettségének szintjét², míg a tanulói teljesítmények és a területi fejlettség közötti összefüggéseket vizsgálva a szociális tényezők jelentősége is felértékelődik. Így az általam felállított index két fő komponensből tevődik össze, gazdasági és szociális részből.

A szociális összetevő 5 adatból áll (iskolai végzettség, lakáshelyzet, infrastruktúra, egészségügyi állapot, segélyezés):

1. Legalább érettségivel rendelkezők aránya a 18-X korosztályban.
Fritz Machlup elméletéből indultam ki, aki szerint a képzetebb és tanultabb egyének magasabb minőségű életet tudnak maguk és családjuk számára nyújtani, úgymint több vagy jobb áru és szolgáltatás nyújtására, magasabb pénzjövedelem szerzésére, annak értelmesebb elköltésére, és az életből való több öröm szerzésére. (Tóthné Sikora G. 2004)
2. 100 lakásra jutó lakosok száma.
A gyermekek egészséges testi, szellemi és lelki fejlődéséhez elengedhetetlen a nyugodt, biztonságos környezet, amelyet az otthon teremt számukra. Ennek a helynek megfelelőnek kell lennie ahhoz, hogy a gyerekek tanulni, pihenni tudjanak. Ezért az egy lakásra jutó lakosok számának ideálisan alkalmazkodnia kell a család tagjainak számához.
Mivel ez az érték változatlan formájában nem felel meg a kikötött feltételeknek, ezért ennek a mutatószámoknak a reciprokának az országos érték reciprokához viszonyított arányát vettem figyelembe.
3. A vezetékes vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya.
A gyermekek normális fejlődéséhez szükséges a lakások megfelelő színvonala. Azt gondolnánk, hogy manapság minden háztartás rendelkezik vezetékes vízzel, fürdőszobával, azonban vannak olyan kistérségek a régióban, ahol a vezetékes vízzel és szennyvízhálózati csatlakozással rendelkező lakások aránya mindössze 20%.
4. A lakosság egészségügyi állapota.
A társadalmi státusz és az egészségügyi állapot között szoros összefüggés mutatkozik. Az alacsony életszínvonal, a rossz és kilátástalan körülmények az emberek egészségének romlását idézik elő, s ennek következtében az elmaradott kistérségekben az úgynevezett leszázalékolt, illetve megváltozott munkaképességű emberek aránya feltételezhetően magas. Az egészségügyi állapot bemutatására a rokkantsági nyugdíjban, rokkantsági járadékban, és a rehabilitációs ellátásban részesülők számát alkalmaztam.
A három típusú számadatot összesítettem, mert feltételezhető, hogy egy lakos csak egy ellátásban részesül. Mivel ez az adat sem felel meg a feltételnek, ezért egyrészt az 1000

²/Faluvégi Albert a kistérségek fejlettségének bemutatására 9 mutatót alkalmazott, amelyek egy tényezőtől eltekintve mind gazdasági ismérvek: 1. A külföldi érdekeltségű vállalkozások saját tőkéje egy lakosra, 2. Személyi jövedelem-adó alapot képező jövedelem egy lakosra, 3. Az egy lakosra jutó személyi jövedelem-adó alapot képező jövedelem változása, 4. Működő gazdasági szervezetek ezer lakosra jutó száma, 5. Működő gazdasági szervezetek számának változása, 6. A munkanélküliek aránya, 7. Vándorlási különbözet ezer lakosra, 8. Távbeszélő főállomások száma ezer lakosra, 9. Személygépkocsik száma ezer lakosra. (2004)

ellátásban részesülőre jutó lakosok számát vettem, majd ebből egy régiós átlagot számoltam, és az átlaghoz viszonyított aránnyal került az adat az aggregálásba.

5. Rendszeres szociális segélyben részesítettek száma, és a rászorultságtól függő egyéb támogatási esetek száma.

A jövedelemszerző tevékenység hiánya, a magas munkanélküliség a segélyezettek magas számával jár együtt. A segélyezés területén fontosnak tartottam még figyelembe venni a rászorultságtól függő támogatási esetek számát is, mivel ennek a mértékét meghatározza a hátrányos helyzetű egyének és családok, a rászorulóok száma.

Ha minél nagyobb a segélyezettek és a támogatási esetek száma, annál rosszabb a szociális helyzet, ezért ennél a típusú adatnál is az egészségügyi helyzetenél alkalmazott módszerrel dolgoztam.

A *gazdasági komponens* esetén három, egymással feltételezhetően erős kapcsolatban lévő tényezőt választottam:

1. Személyi jövedelemadó- alapot képező jövedelem;
A magasabb jövedelem jobb életkörülményeket eredményez a lakosság körében, és visszatükrözi a térségek foglalkoztatottsági és munkanélküliségi helyzetét, a keresetek mértékét.
2. Gazdasági aktivitás;
A gazdasági aktivitás jellemzőjeként a foglalkoztatottsági rátát vettem. Ez az adat kapcsolatban áll az előző értékkel, hiszen ahol magasabb a foglalkoztatottsági ráta, ott magasabb jövedelem képződik.
3. Vállalkozások száma-, amelyek ökonómiai ismérvek lévén a legerősebben meghatározzák egy térség helyzetét.
A vállalkozások foglalkoztatásuk révén hozzájárulnak a gazdasági aktivitás növeléséhez.

Az index kiszámításához további módszertani megfontolásokat vettem figyelembe:

- Az index összeállításánál alapvető feltételezés, hogy minden mutató esetében az alacsonyabb érték kedvezőtlenebb, a magasabb kedvezőbb helyzetet mutat, illetve minden érték %-os formában kerül összevonásra. Ahol az előbbi feltétel nem teljesült, ott az érték reciprokát vettem, vagy az országos illetve a regionális értékhez való viszonyítás módszerét alkalmaztam.
- Az index számításánál figyelembe vett tényezőkön belül is bizonyos értékek erősebb, míg mások gyengébb hatást fejtenek ki a kistérség helyzetére, ezért, súlyozási módszerrel különböztettem meg a tényezők hatását. A mutatók három, kemény, puha és félpuha típusát különböztettem meg, amelynek súlyai rendre 1,5, 1, és 0,5.

Kemény tényezők: Ebbe a kategóriába tartozik a segélyezettek és a támogatási esetek száma, valamint a képződő SzJA adólap mértéke. Az első adatcsoport tükrözi a foglalkoztatottsági helyzetet, bizonyos szinten befolyásolja a végzettség, hiszen feltételezhetően főként az alacsony végzettségűek tartoznak ebbe a körbe. Negatívan befolyásolja az életszínvonalat, hiszen segélyekből megfelelő szintű életet nem lehet folytatni, meghatározhatja még az említett mutatók közül a lakások minőségét is. A gazdasági főkomponens mutatói meghatározzák a térségek pozícióját, mégis úgy gondolom, hogy a jövedelem a legközvetlenebbül befolyásoló tényező.

Félpuha tényezők: Az iskola végzettség és a foglalkoztatottsági ráta tartozik ebbe a csoportba. Ennek oka, hogy az alacsony képzettséggel rendelkező lakosok igen alacsony színvonalú életet tudnak maguknak, családjuknak és gyermekeiknek biztosítani.

Puha tényezők: A lakások minőségének, az egészségügyi állapot mutatóit és a működő vállalkozások számát soroltam ebbe az osztályba. Véleményem szerint ezek azok az összetevők, amelyek hatással vannak az életszínvonalra, de közvetettebb módon, mint az első és második kategóriába tartozók.

A kistérségi fejlettségi indexek területi alakulása Észak-Magyarországon

Az index összetevőinek vizsgálata rávilágított arra, hogy az Észak-magyarországi régióban többségében hátrányos helyzetben lévő kistérségek találhatóak. Ez az elmaradottság nemcsak régiós szinten értelmezhető, hanem az ország leggyengébb szocio-ökonomiai adottságú térségei is itt találhatóak.

1. táblázat: Az Észak-magyarországi régió kistérségeinek fejlettségi indexe (% , 2004)

Kistérség	Kistérségi index
Abaúj- Hegyközi	49,27
Bodrogekői	55,00
Edelényi	52,67
Encsi	48,70
Kazincbarcikai	63,60
Mezőcsáti	59,56
Mezőkövesdi	90,51
Miskolci	74,49
Ózdi	66,46
Sárospataki	63,08
Sátoraljaújhelyi	74,24
Szerencsi	65,27
Sziksói	54,72
Tiszaújvárosi	70,43
Tokaji	59,34
Bélapátfalvai	75,00
Egri	146,19
Füzesabonyi	77,30
Gyöngyösi	103,53
Hatvani	116,49
Hevesi	69,41
Pétervásári	71,74
Balassagyarmati	104,95
Bátonyterenyei	67,96
Pásztói	97,65
Rétsági	119,18
Salgótarjáni	75,56
Szécsényi	67,16

Forrás: saját számítás

Az index átlagos értéke 76,41%. A két legkisebb értéket az Encsi és az Abaúj-hegyközi kistérség esetén kapjuk, amelyek nem érik el, illetve alig haladják meg a 48%-ot, legmagasabbat pedig az egri Eben 146,19%-kal. Az index szórása 23,50%, szórásának terjedelme 97,49%, amely azt bizonyítja, hogy meghatározó mértékűek a kistérségek fejlettségi szintje közötti különbségek.

Az említett két, szélsőségesen negatív eredményt mutató kistérség Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található. A Mezőkövesdi kistérséget leszámítva ebben a megyében egy térség sem

éri el a régiós átlagot, még a megyeszékhelyet magában foglaló Miskolci kistérség is közel három százalékponttal alulmúlja azt. Nógrád megyében a Bányterenyei, a Szécsényi és a Salgótarjáni kistérség indexe nem éri el az átlagot, viszont a Rétsági kistérség a második legnagyobb értékkel rendelkezik az egész régióban. Heves megye adja a legjobb eredményt, ahol két kistérség – a Hevesi és a Pétervársi - marad el nagyobb értékkel a közös átlagtól, viszont a megyében találhatóak a legjobb gazdasági és szociális helyzettel rendelkező kistérségek: az Egri, a Hatvani és a Gyöngyösi.

Megvizsgálva az index egyes összetevőinek kapcsolatát egymással, és magával az indexszel, ahhoz a súlyozásnál alkalmazott feltevéshez jutottam, hogy az egyes tényezők különböző mértékben határozzák meg, illetve befolyásolják a kistérségek lakosainak életminőségét.

Az indexszel három komponens kivéve mindegyik tényező erős kapcsolatban van. Ezek a kivételek: a 100 lakásra jutó lakosok száma, az egészségügyi helyzet ismérvei és a foglalkoztatottsági ráta. Az összetevők függetlensége indokolható azzal, hogy az egyes értékek nagyon kis mértékű differenciát mutatnak, vagyis a szinte azonos nagyságrendek nem járulnak hozzá az eltérő szocio-ökonómiai helyzethez.

Az index szociális komponenseinek egy része: az iskolai végzettségre, az infrastrukturális helyzetre, és a segélyezésre vonatkozó adatok szinte az összes tényezővel kapcsolatban állnak; a gazdasági komponensek esetén a képződő jövedelem és a vállalkozások száma korrelál erősen egymással.

A tanulói teljesítmények területi eltérései

A térségek jövőbeli versenyképességét nagymértékben befolyásolja humán tőkéjének állapota. Az egyik legfontosabb tényező a regionális fejlődés szempontjából a helyi tudásba, úgymint gyermekeink tudásába történő beruházás. Egy fejlesztési koncepciót megalapozhat a mai tudás felmérése és az arra ható tényezők széleskörű vizsgálata.

Ahhoz, hogy statisztikai módszerekkel bizonyítani tudjam a kistérségek helyzete, és a diákok teljesítménye között fennálló kapcsolatot, a tanulói tudás jellemzéséhez a 2003/2004-es tanévben elvégzett, az alapkészségek meglétét vizsgáló mérés matematika és szövegértés eredményeit, valamint a 2005. évi középszintű magyar, matematika és történelem érettségi vizsgák eredményeit használtam.

Már harmadik alkalommal végezték el hazánkban azt a teljes körű tudásfelmérést, amelynek egyfajta alapját az Európai Unió gyakorlata, a PISA felmérések adják.

A PISA- vizsgálat egy egész évtizedre előre megtervezett mérés-sorozat. A vizsgálat nem a tárgyi curriculumok ismeretére kíváncsi, hanem azt figyeli, hogy a tanulók rendelkeznek-e azokkal a készségekkel, amelyek szükségesek a valós élethelyzetek által megjelenített kihívásoknak való megfeleléshez. Az országos kompetenciamérések - ennek megfelelően - egy-egy populáció tudását, képességét mérik fel, kettős céllal. Egyrészt, hogy a tanulók teljesítményét megismerjék, másrészt, hogy az iskolák mérési-értékelési gyakorlatát kialakítsák, továbbá, felmérjék, hogy a tanulók képesek-e tudásukat az életben alkalmazni, ismeretszerzésre felhasználni, valódi problémákat, helyzeteket megoldani. A 2003/2004-es tanévben, valamennyi alap- és középfokú oktatási intézmény 6., 8., és 10. osztályosai vettek részt a felmérésben.

A mérésben 5 teljesítményszintet alkalmaznak, amely szintek bizonyos képességszintnek felelnek meg. Minden képességszinthez definiálva vannak azok a készségek, amelyekkel adott szintet elért diákok rendelkeznek. Ezek a képességszintek egyfajta hierarchiát alkotnak. Egy bizonyos szintet elért diák természetesen nemcsak azon a szinten elvárható képességekkel rendelkezik, hanem birtokában van az alsóbb szintekhez tartozókkal is.

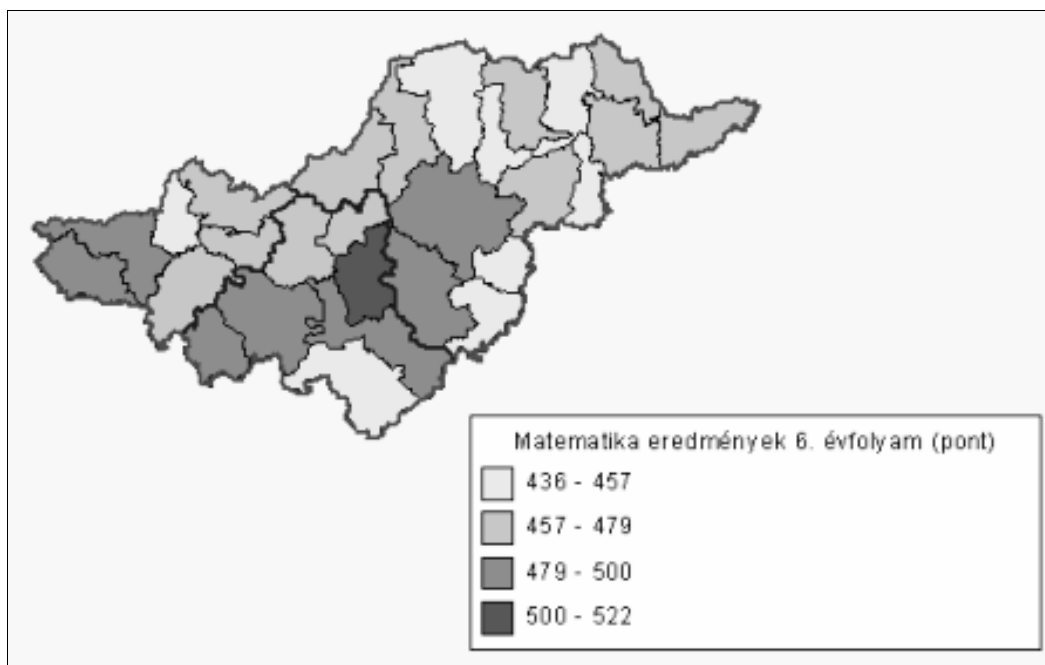
A kompetenciamérés a tanulók szövegértési képességének és a matematikai műveltségének, eszköztudásának megismerésére irányult. Míg az olvasási készség annak kulcseleme, hogy képesek legyünk bármely írott információ kezelésére, addig a számtani információk kezelésének

képessége hasonlóan fontos a mindennapi életben. Úgy is fogalmazhatunk, hogy egy ország diákjainak matematikai teljesítménye nagymértékben befolyásolja azt, hogy az adott ország társadalma és gazdasága mennyire lesz versenyképes a jövőben.

A régió tanulóinak matematika és szövegértési képességei

A 6. évfolyam eredményei

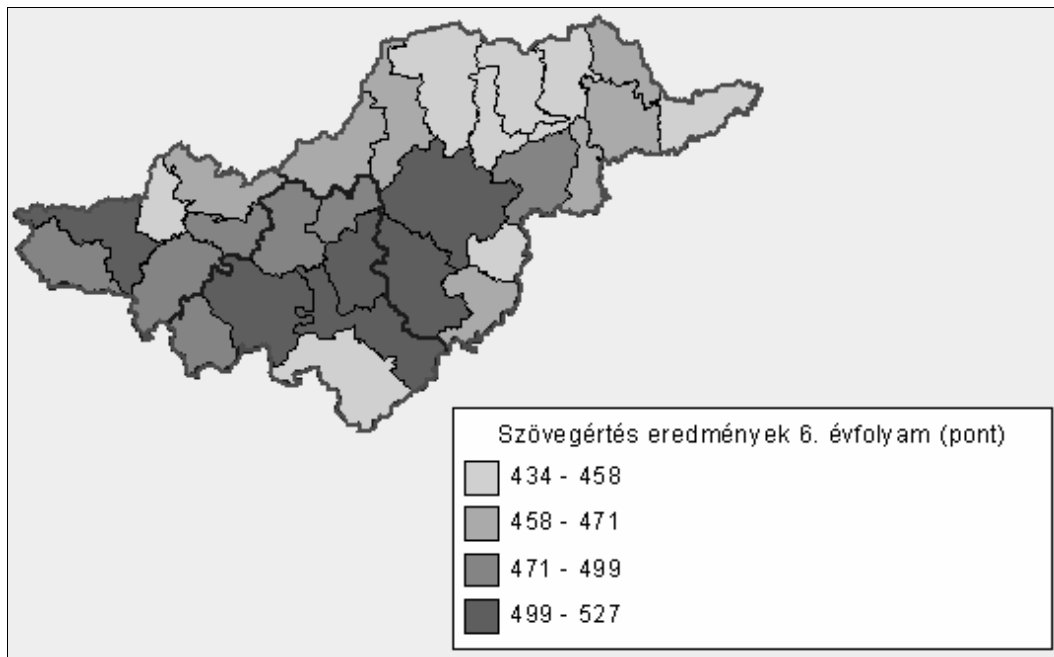
A legrosszabb eredmény a Szécsényi, a legjobb az Egri kistérségben tapasztalható. Habár olyan kistérség nincs, ahol az egyes szint alatt teljesítettek volna a diákok, mégis az eredmények nem mondhatóak kiemelkedően jónak: a kistérségek 75%-ában érték el az egyes szintet a diákok, és 25%-ában a kettes szintet. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy magasabb szintet elérő diákok, és iskolák nincsenek egyik kistérségben sem. Az általam elemzésre kerülő, és felhasznált adatok kistérségi szinten értelmezendők. A régió szintjén az átlagos pontszám 471 pont körüli. A matematika eredményei között kistérségi szinten jelentős eltérés nincs, a pontszámok szórásának terjedelme 85,14 pont. Ebben az esetben a legkisebb a minimális és maximális teljesítmény közötti különbség, a többi esetben sokkal nagyobb differencia tapasztalható.

2. ábra: A 6. évfolyam matematika eredményei

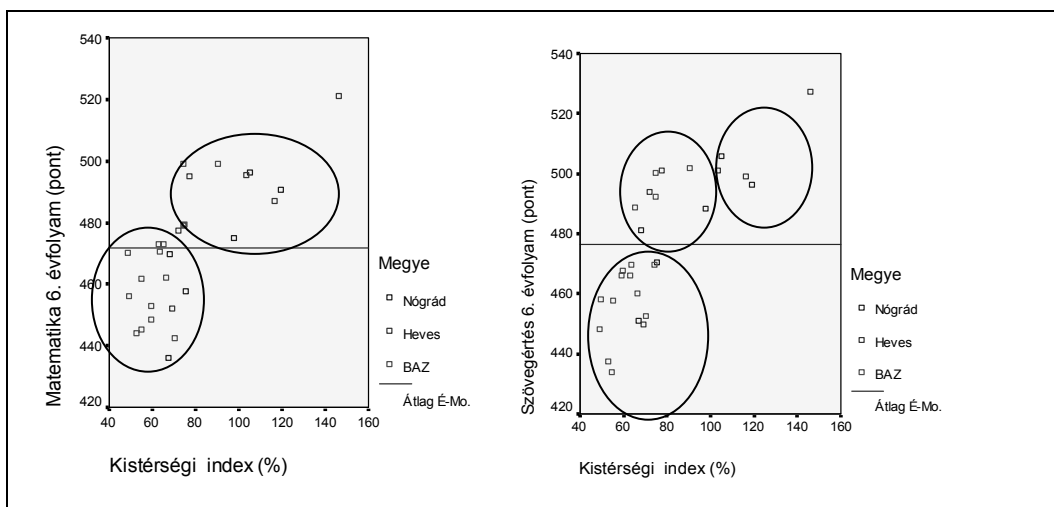
Forrás: A tanulói alapkészségek meglétét vizsgáló felmérés, 2003/2004, saját szerkesztés

A 6. évfolyam szövegértés felmérése esetén már jobb eredményeket kapunk, mint a matematika esetében. Az átlagos pontszám régiós szinten 476 pont, viszont már nagyobb a differencia a két szélső érték között: 93 pont (434 pont a Szikszói kistérség, és 527 pont az Egri kistérség). Az értékek eloszlása szimmetrikus. A térségek több mint 96%-ában 2-es szinten produkáltak a tanulók, és a fennmaradó 4% érte csak el a hármas szintet.

3. ábra: A 6. évfolyam szövegértés eredményei

Forrás: A tanulói alapkészségek meglétét vizsgáló felmérés, [2003/2004], saját szerkesztés

4. ábra: A szövegértés eredmények a kistérségi fejlettségi index függvényében

Forrás: A tanulói alapkészségek meglétét vizsgáló felmérés, 2003/2004., saját szerkesztés

A matematika esetében az egyik halmazt azok a kistérségek alkotják, amelyek diákjai a régiós átlagot jelentő 471 pont alatt teljesítettek, és a kistérség fejlettségi indexe kisebb, mint 80%; a másik halmazban azok szerepelnek, amelyek az átlagtól magasabb eredményt értek el, és az index értéke eléri, vagy meghaladja a 80%-ot.

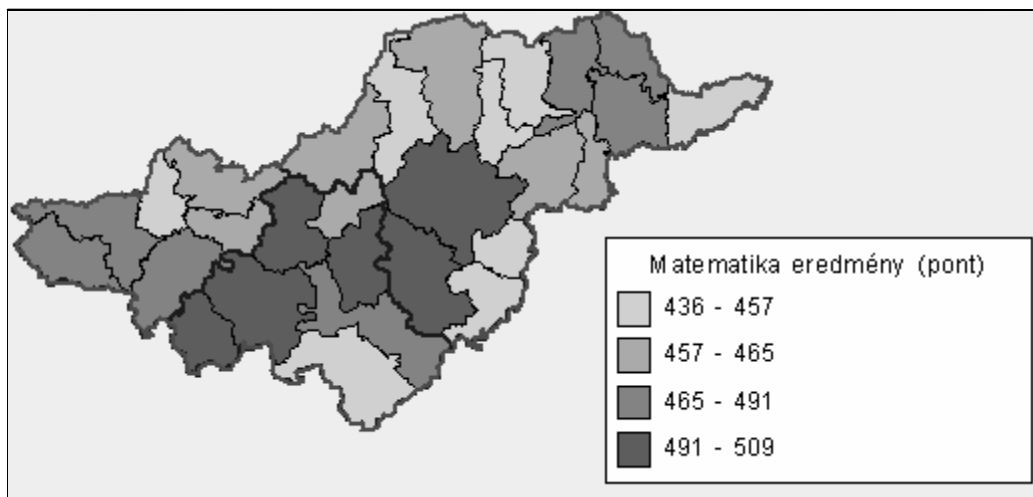
A szövegértési eredmények alapján három kategóriát különböztettem meg:

- az első csoport, amely 476 pont alatti eredményt ért el, és a fejlettségi indexe kisebb, mint 80%.
- a második csoport, amely esetén a teljesítmény magasabb, mint a régiós átlag, de a kistérségi indexük nem haladja meg a 80 %-ot,
- a harmadik csoport pedig, amely 80%-nál magasabb indexszel rendelkezik, és a tanulók eredménye szintén meghaladja az átlagot.

8. évfolyam matematika és szövegértési eredményei

Megfigyelhető, hogy minél magasabb az évfolyam, annál alacsonyabb a régiós átlag- ebben az esetben 470 pont, viszont annál nagyobb a szórás terjedelme- bár a 8. évfolyam matematika eredményei esetén a legkisebb, 74 pont. A leggyengébb eredmény - 436 pont - a Szécsényi kistérségben, a legjobb eredmény az Egri kistérségben található

A 8. évfolyamnál szövegértés esetében a legalacsonyabb eredmény 416 ponttal a Mezőcsáti kistérségben született, a legjobb 509 ponttal a Hatvani kistérségben, így a maximális és minimális érték közötti különbség több mint 93 pont. Az eredmények az 1-es és 2-es szint között 14 és 86%-ban oszlanak meg.

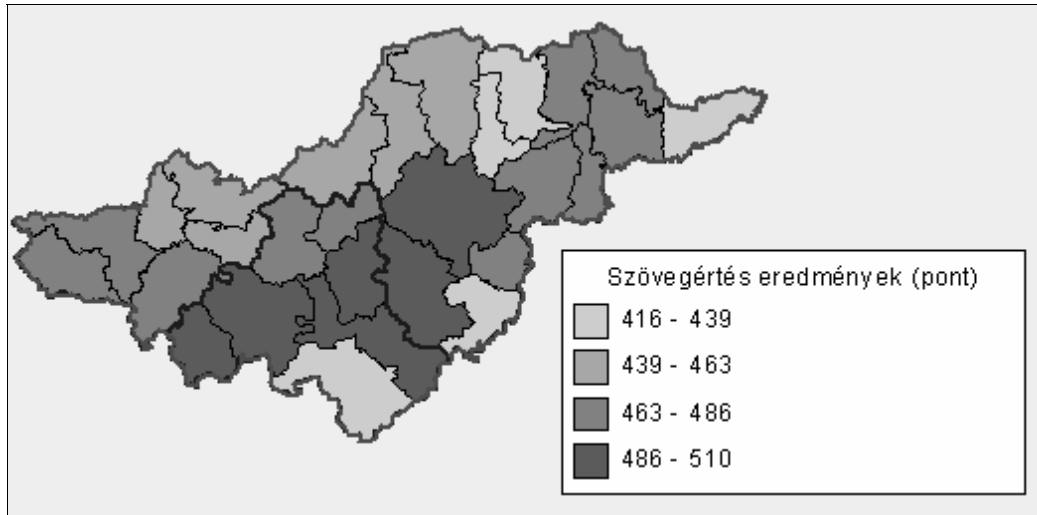

5. ábra: A 8. évfolyam matematika eredményei

Forrás: A tanulói alapkészségek meglétét vizsgáló felmérés, 2003/2004., saját szerkesztés

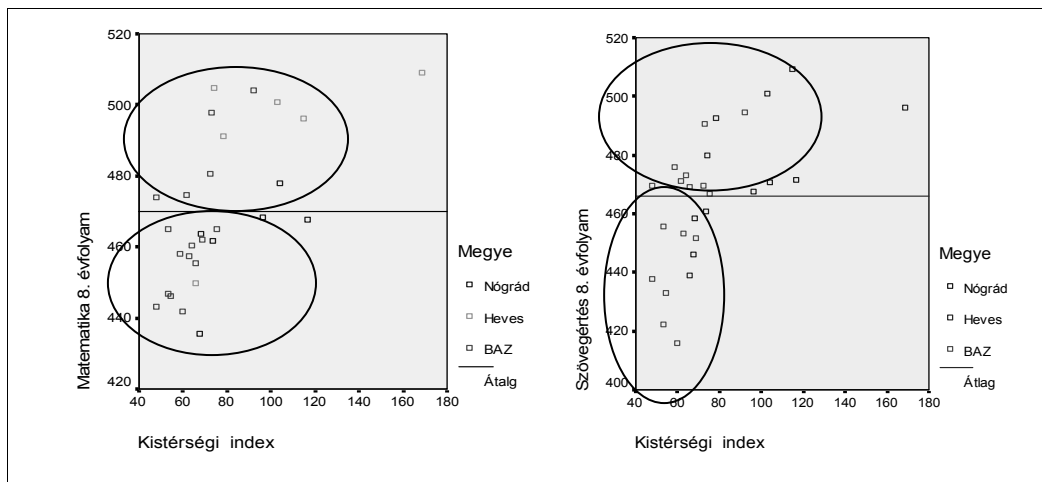
A 8. évfolyam eredményei esetében olyan csoportok különböztethetők meg, amelyeknél a jobb teljesítmény nem feltétlenül jelenti a magasabb fejlettségi index meglétét.

Az egyik halmazba azok a kistérségek tartoznak, amelyek a régiós átlagot jelentő 470 és 416 pont alatt teljesítettek, de a másik kategóriába tartozó kistérségekkel azonos, vagy akár nagyobb értékű fejlettségi indexszel rendelkeznek. A második csoportot a régiós átlagtól jobb eredményt elért, de az első kategóriába tartozó kistérségekkel azonos vagy kisebb fejlettségűek.

6. ábra: A 8. évfolyam szövegértés eredményei

Forrás: A tanulói alapkészségek meglétét vizsgáló felmérés, [2003/2004], saját szerkesztés

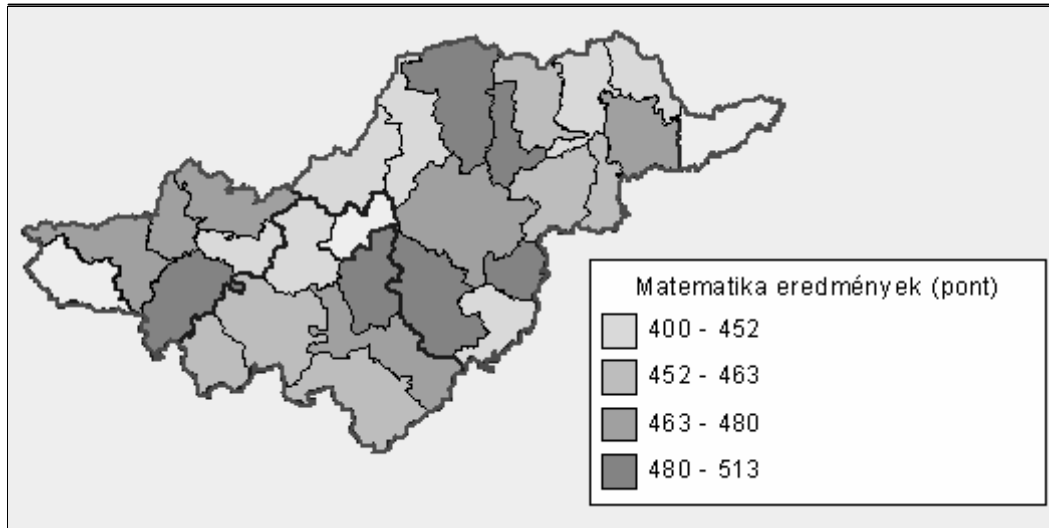

7. ábra: A matematika és szövegértés eredmények a kistérségi fejlettségi index függvényében

Forrás: A tanulói alapkészségek meglétét vizsgáló felmérés, 2003/2004., saját szerkesztés

10. évfolyam

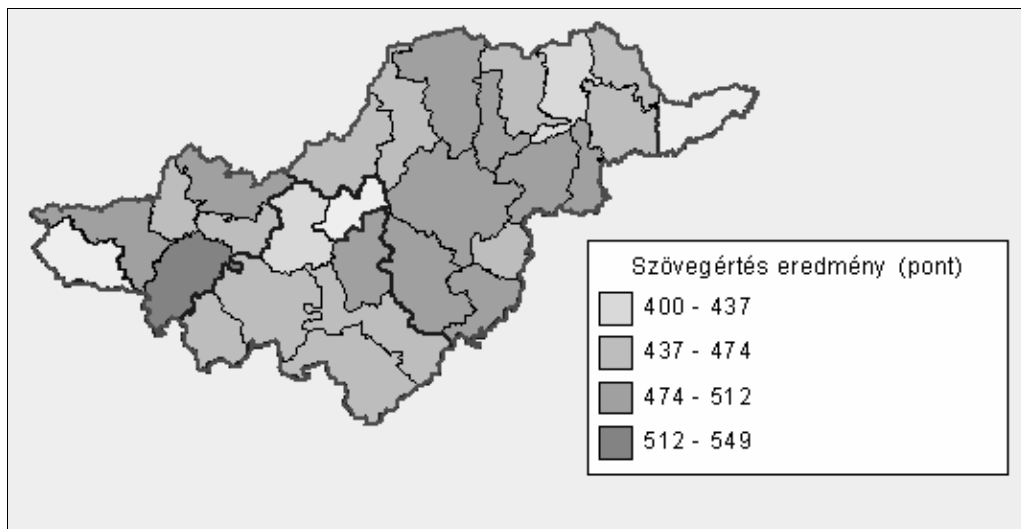
A régió szintjén az átlagos pontszám 462 pont. A matematika eredményei között kistérségi szinten jelentős eltérés mutatkozik, a pontszámok szórásának terjedelme 112 pont, ami az egyes kistérségi teljesítmények közötti nagymértékű differenciát mutatja. A legrosszabb eredmény a Pétervásári, a legjobb a Pásztói kistérségben tapasztalható: Ebben az esetben is az eredmények egyes és kettes szint közötti megoszlása mutatkozik: a kistérségek 36%-ában érték el az egyes szintet a diákok, és 64%-ában teljesítették a kettes szintet.

8. ábra: A 10. évfolyam matematika eredményei

Forrás: A tanulói alapkészségek meglétét vizsgáló felmérés, 2003/2004., saját szerkesztés

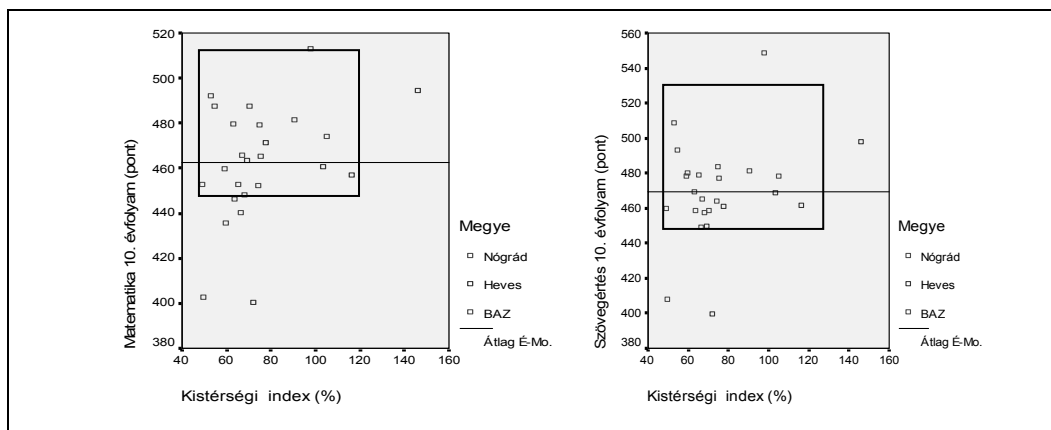
A 10. évfolyam szövegértés felmérése esetén jobb eredményeket kapunk, mint a matematika esetében. Az átlagos pontszám régiós szinten 469 pont, viszont a két szélső érték között ezen eredmények esetén a legnagyobb a különbség- 148 pont, mégpedig 399 pont a Pétervásári kistérség, és 548 pont a Pásztói kistérség eredménye között, a szövegértéshez hasonlóan. A térségek 8%-a érte el az egyes szintet, 88%-a a kettes szintet, és a fennmaradó 4% a hármas szintet.

9. ábra: A 10. évfolyam szövegértési eredményei

Forrás: A tanulói alapkészségek meglétét vizsgáló felmérés, 2003/2004., saját szerkesztés

A 10. évfolyam esetén szinte már lehetetlen az előzőekhez hasonlóan halmazokat képezni. Megfigyelhető az, hogy az eredmények egy bizonyos sávon belül szóródnak, mind a pontszámok, mind pedig az index értékénél, kivéve a két legmagasabb és a két leggyengébb eredményt elérő kistérséget.

10. ábra: A matematika és szövegértés-eredmények a kistérségi fejlettségi index függvényében
 Forrás: A tanulói alapkészségek meglétét vizsgáló felmérés, 2003/2004., saját szerkesztés

Az Észak-magyarországi régió kistérségeinek helyzete és a tanulói tudás közötti összefüggés

A kutatásom alaphipotézise, hogy a kistérségek gazdasági és szociális helyzete valamint a tanulók teljesítménye között pozitív kapcsolat áll fenn. Ennek a feltételezésnek a bizonyítására készítettem el a kistérségi indexet, illetve használtam fel a 2003/2004-es tanévben elvégzett kompetenciamérés eredményeit.

Összevetve a két komponenst, a Pearson-féle korrelációs együtthatót alkalmazva, az alábbi eredményeket kaptam:

2. táblázat: A tanulói eredmények és a kistérségi fejlettségi index közötti kapcsolat

Megnevezés	Kapcsolat erőssége
Matematika 6. évfolyam	$r = 0,756$ ERŐS KAPCSOLAT
Szövegértés 6. évfolyam	$r = 0,795$ ERŐS KAPCSOLAT
Matematika 8. évfolyam	$r = 0,631$ KÖZEPES KAPCSOLAT
Szövegértés 8. évfolyam	$r = 0,612$ KÖZEPES KAPCSOLAT
Matematika 10. évfolyam	Nincs kapcsolat
Szövegértés 10. évfolyam	Nincs kapcsolat
Érettségi eredmények	Nincs kapcsolat

Forrás: saját számítás

A regressziós vizsgálat kimutatta, hogy az index erős kapcsolatban áll a 6. évfolyam eredményeivel, közepes kapcsolatban áll a 8. évfolyam eredményeivel, viszont nincs kapcsolat a 10. évfolyam eredményei esetén. Azaz, minél magasabb az évfolyam, annál kevésbé korrelál a fejlettségi indexszel, ugyanakkor a teljesítmények közötti szóródás növekszik. Ha megfordítjuk a kapott összefüggéseket: az alacsonyabb évfolyam esetén bizonyítható, hogy a kistérség szociális és gazdasági helyzete befolyásolja a tanulói eredményeket, a diákok tudását. Ez az

eredmény azzal is magyarázható, hogy a tanulók készségeit és képességeit mutató kompetenciák az életkor előrehaladtával fejlődnek, és amelyek függetlenednek valamelyest a szociális háttértől. Ám a jelenséget vélhetően sokkal inkább magyarázza a középfokú oktatási intézményeknek a kistérségektől való elszakadása, az intézmények városi koncentrációja, a kistérségeket átszelő beiskolázási területek.

Következtetés

A szakirodalom társadalmi kirekesztettségnek nevezi azt az állapotot, amikor egy hátrányos helyzetben lévő személy nem képes, vagy csak nagyon nehezen tud a lehetőségek hiánya miatt kiszakadni a közegből. A rossz gazdasági és szociális állapotok között felnevelkedő, alacsonyan iskolázott, és sok esetben munkanélküli szülők gyermekei - nagy eséllyel- szintén alacsonyan iskolázottan, munka és lehetőségek nélkül fogják tengetni életüket. A gyenge szocio-ökonómiai jegyek öröklődnek, szülőről- gyermekekre.

A kistérségi fejlettségi index értékei felhívják a figyelmet az Észak-magyarországi régió egyes kistérségeinek elmaradott helyzetére, ami a családok és egyének szintjére is lebontható. Az alacsony mutatószámok mögött családok, emberek és főként gyermekek sorsa áll.

Számos elmélet foglalkozik azzal a ténnyel, hogy az oktatás képessé teszi az embereket magasabb szintű életre. Az elmaradott térségekben a hátrányos helyzetű gyermekek számára az oktatás az egyetlen kiút a sokszor akár súlyos nyomornak nevezhető körülmények közül. Viszont nemcsak az oktatás színvonala az egyetlen olyan tényező, ami a kitöréshez szükségeltetik. Fontosak azok a pénzügyi támogatások, hozzájárulások, amelyek a még magasabb készségek elsajátítása mellett, az alap kompetenciák szintjének növelésére fektetik a hangsúlyt.

Felhasznált irodalom

- Faluvégi A. (2004): *Kistérségeink helyzete az EU küszöbén* - Magyar Statisztikai Társaság Területi Szakosztályának Konferenciája, 2004. július. 9. Budapest
- Tóth István Gy. (2001): *Az oktatás társadalmi-gazdasági környezetének alakulása a kilencvenes évek Magyarorszáján*. Országos Közoktatási Intézet, Magyar Közoktatás Országos Szakmai Konferencia
- Dr. Tóthné dr. Sikora G. (2004): *Humánerőforrások gazdaságtana*. Miskolc
- Ragályiné Hajdú Zs. (2006): *A szakképzés-fejlesztés regionális perspektívái*
- Rechnitzer J. (2006): *Miért élnek jobban az emberek a Dunántúlon, mint az Alföldön?- Regionális különbségek és kezelési technikák*. Mindentudás Egyetem előadás: <http://www.mindentudas.hu/rechnitzerjanos/20051123rechnitzer1.html>
- Vári – Rábainé – Szepese – Szabó - Takács (2004): *Kompetenciamérés 2004 - Értékelési Központ, SuliNova Kht., Budapest*
- Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottság (2004): *Az Észak-magyarországi régió szakképzés-fejlesztési stratégiája*
- Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet- Regionális Szociálpolitikai Helyzetelemzések Észak-magyarországi régió (2004.): *Az Észak-magyarországi régió szociális helyzetelemzése*.

Szenttamási István Tamás

Arló. Az iskola szerepe és lehetőségei a társadalmi problémák kezelésében egy hátrányos helyzetű Borsod-Abaúj-Zemplén megyei településen¹

Arló nagyközség Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Ózdtól mintegy három kilométerre, délre található. A község napjainkban számos, a térség egészét jellemző társadalmi problémával küzd. Tanulmányom célja, hogy kutatásom eredményei alapján bemutassam; a község általános iskolája milyen lépéseket tesz e problémák kezelése, megoldása érdekében.

A kutatás során az iskolát rendszerként kezeltem. E rendszer legfőbb változói a következők: az iskolai munkát kívülről meghatározó *bemeneti tényezők*, az iskolai *folyamatok*, s végül az iskolai munka eredményei, mint *kimeneti tényezők*. A bemeneti tényezők alkotják az iskola működésének, életének társadalmi-gazdasági kontextusát. Olyan tényezők tartoznak ide, mint a különböző társadalmi, anyagi, spirituális elvárások, szabályok, normák melyek a társadalom és a lokális közösség részéről az iskolával kapcsolatban megfogalmazódnak. A bemeneti tényezők közé soroljuk továbbá az iskola partnereit, a szülőket, a gyermekeket, a pedagógusokat, a pedagógiai munkát nem végző személyzetet, az iskolai munkát meghatározó politikai és törvényi kereteket, valamint az iskola épületét, felszerelését, berendezéseit, taneszközzeit s azt a teret, melyben az intézmény működik.

Az iskolai folyamatok közé tartoznak az iskolai interakciók, a menedzselés és annak stílusa, az érdekérvényesítés eszközei, módja; továbbá maga a nevelés és az oktatás-tanulás, a szociális gondoskodás, valamint a mindezeket meghatározó és szabályozó szokások, elvek, dokumentumok.

Végül a kimeneti oldalon szerepelnek azok a tényezők, melyeket az iskolai folyamatok eredményeznek: a tanulók iskolai eredményei, megszerzett tudás és kompetenciák; a nevelők tapasztalatainak, tudásának gyarapodása; valamint mindazon anyagi változások, melyek az iskola épületeivel, felszerelésével, taneszközeivel, az iskolai dolgozók megélhetésével, illetve az iskola költségvetésével kapcsolatosak.

Könnyen belátható, hogy ebben a rendszerben minden elem összefügg minden elemmel, azaz a bemeneti tényezők meghatározzák az iskolai folyamatokat, amelyek meghatározzák a kimenetet, tehát az iskolai eredményeket. Ez utóbbiak természetesen visszahatnak az iskolai folyamatokra, s arra a kontextusra is, melyben az iskola működik, hiszen az iskolai eredmények alapvetően meghatározzák

k azt a társadalmi, kulturális, gazdasági közeget, mely az iskolai folyamatok bemenetét adja.

Ezen elméleti modell alapján alkottam meg kutatásom hipotézisét, feltételezve azt, hogy az arló Széchenyi István Általános Iskola megfelelő pedagógiai folyamatok beindításával képes olyan kimenetet, eredményeket produkálni, amelyek kedvezően hatnak a helyi társadalom problémákkal terhelt életére, azaz az iskolai folyamatokat negatívan befolyásoló, az iskola funkcionális működését is veszélyeztető bemeneti tényezőkre.

E hipotézis ellenőrzése érdekében feltártam azt a társadalmi kontextust, melyben az arló általános iskola működik; elemeztem az iskola stratégiáját, amit az intézmény közvetlenül a jobb eredmények; közvetetten pedig a működését kedvezőtlenül befolyásoló társadalmi, gazdasági, kulturális problémák kezelése érdekében vezetett be.

¹ A tanulmány a 2005-2007. évi Regionális Fejlesztés Operatív Program 3.3 intézkedése „Hallgatók a régióért – régió a hallgatókért” c. ROP-3.3.1-2005-02-0014/31 projekt keretében készült.

Végül vizsgáltam, hogy milyen eredménnyel jártak (járnak) ezek a kísérletek, ezért arra kérdeztem rá, hogy az iskola milyen mértékben képes az iskolai folyamatokon keresztül pozitív hatást gyakorolni önnön működési feltételeire, azaz a helyi társadalom életére.

Tanulmányomban, ugyanezt a logikát követve, kísérletet teszek arra, hogy bemutassam az arlói általános iskola társadalmi környezetét, s e környezet hatását az iskola működésére. Felvázolom továbbá azon stratégiákat, melyeket az iskola a kedvezőtlen bemeneti hatások ellensúlyozása, saját funkciójának megőrzése érdekében dolgozott ki. Végül szólni fogok ezen stratégiák eredményességéről, s ennek tükrében az iskola lehetőségeiről a társadalmi problémák kezelésében.

Kutatásomat a Miskolci Egyetem Regionális Gazdaságtani Tanszéke által működtetett „Hallgatók a régióért, régió a hallgatókért” elnevezésű szakkollégium keretében végeztem. A szakkollégiumban kulturális antropológia szakos hallgatóként vettem részt, a kutatás során az antropológia elveinek megfelelően, komplex módon próbáltam meg értelmezni egy lokális közösség problémáit. Ezzel függ össze, hogy a kutatásban elsősorban antropológiai, kvalitatív módszerekre (résztevő megfigyelés, foglalkozási-, és mélyinterjúk) támaszkodtam, a célból, hogy lehetővé tegyem a vizsgált problémák minél mélyebb rétegeinek feltárását. Sajnos a tanulmány terjedelmi korlátai miatt kénytelen voltam lemondani a kutatás során feltett kérdésekre adott válaszokat igen finoman árnyaló és teljessé tevő interjúrészletek és kutatási feljegyzések közléséről, ezért csak remélni tudom, hogy a soron következő megállapítások és következtetések önmagukban is megállnak majd.

Bemenet

Arló, a négyezer-háromszáz főt számláló település hosszan nyújtózik el a Heves-Borsodi Dombság szelíd lankái között, a Hódos-patak völgyében. Arló első írásos említése 1268-ból való, a település lakói a középkor óta erdőművelésből, fakitermelésből és az ezekkel összefüggő ipari tevékenységekből (faipar, szénégetés) éltek. Arló község sorsa a 19. század közepe óta szorosan összefonódott Ózd város, az ózdi nehézipar történetével. Az 1845-ben alapított ózdi acélgár, és szénbányái ugyanis - egészen a legutóbbi időkig - szinte korlátlan munkalehetőséget jelentettek az ózdi és Ózd környéki lakosság számára. Az ózdi ipar fejlődésével párhuzamosan rohamosan növekedni kezdett a város és a környező területek településeinek lakossága. Arlót Ózdhoz való közelsége és saját szénbányái rendkívül vonzó célponttá tették az ország minden részéből érkező munkások számára, a település lakossága a 19. század folyamán tehát folyamatosan növekedett, a falu töretlenül fejlődött. A betelepülő szakmunkásokkal (kohászokkal, bányászokkal) együtt természetesen nagyszámú szakképzetlen munkaerő is érkezett, részben a legszegényebb paraszti közösségekből, részben pedig a magyar társadalom leginkább marginális helyzetű, földdel egyáltalán nem rendelkező, teljesen képzetlen rétegéből, a cigányság köréből.

Ezek a folyamatok felgyorsultak a második világháborút követő társadalmi, politikai, gazdasági változások következtében. Az erőltetett iparfejlesztésnek köszönhetően újabb és újabb tömegek vándoroltak (részben spontán módon, részben pedig állami ösztönzésre és az állami támogatások hatására) Ózdra és környékére. E migrációs folyamatok különösen nagy mértékben érintették a cigányságot. E csoporttal kapcsolatban a korabeli állami politika alapelve ugyanis az volt, hogy problémái automatikusan megoldódnak, marginális helyzete magától megszűnik, ha az állam mindenki számára biztosítja a jogegyenlőséget, a munkahelyet és a nyolc általános iskolai osztály elvégzésének a lehetőségét. Ezen elveknek megfelelően az állam kiemelten támogatta a cigányok munkahelyhez jutását és letelepedését a fejlődő ipari központokban, s ez végleg átalakította sok magyarországi település, többek között például Arló társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyait.

Az általam vizsgált községben a szocializmus időszakában (a fent vázolt folyamatoknak megfelelően) megnőtt az ország különböző részeiről érkezett, alacsony iskolázottságú, szakképzetlen, marginális helyzetű cigányság létszáma és aránya. Az újonnan érkezett cigányok az ózdi gyárakban és az ózd környéki bányákban helyezkedtek el segédmunkásként. Számukra ezzel megnyílt a középosztályosodás felé vezető út, hiszen biztosítottá vált a középosztályi életszínvonal fenntartásához nélkülözhetetlen, állandó jövedelem. Az ipari munka ráadásul segítette a középosztály normáinak, értékeinek megismerését, elfogadását, s ezzel összefüggésben megindult a kisebbségi, marginális társadalom kultúrájának a többségi társadalom kultúrájához való közeledése. Ez, és a kötelező iskoláztatás együttesen igen látványos eredményeket hozott a cigányság iskolázottságának területén. A korábban nyolc osztállyal is alig rendelkező cigányok esetében is megfigyelhetővé vált, hogy az új generáció a szülők generációjánál magasabb iskolai végzettséget kívánt elérni. Mindezek hatására a nyolcvanas években már - bár ez még koránt sem vált általánossá - egyre többen szakmunkásként dolgoztak a nehéziparban.

Ezek a folyamatok, melyeket a szocialista időszak asszimiláló törekvései miatt egyébként több ponton is vitatni lehet, az arlói cigányok életszínvonalára, társadalmi státusára alapvetően pozitív hatást gyakoroltak, ám ennek véget vetett a rendszerváltás idején végbement gazdasági szerkezetváltás, a tervgazdaságról a piaccgazdaságra való áttérés. E gazdasági változások nyomán ugyanis a nehézipar válságba jutott, hiszen az állami támogatások elapadásával a nehézipari üzemek nem bírták a kieleződő piaci versenyt, és néhány kivételtől eltekintve kénytelenek voltak végleg leállítani a termelést. A korábban munkát és megélhetést biztosító szocialista nagyipar megszűnésével eltűntek azok a munkahelyek, amelyek a többnyire szakképzetlen, illetve alacsonyan iskolázott személyek, társadalmi csoportok számára azt a lépcsőfokot jelentették, mely a társadalom perifériája felől az alsó középosztály felé vezetett. A gyárak és bányák bezárásával az arlói cigányok számára egyik pillanatról a másikra eltűnt a jövedelemszerzés és ezzel a társadalmi mobilitás esélye, így azok a pozitív hatású folyamatok, amelyekkel a fentiekben már megismerkedtünk, az egyik pillanatról a másikra megakadtak, s a középosztályosodásnak épp csak a küszöbére érkezett cigányság visszazuhant a társadalom perifériájára. Mindez természetesen hatással volt Arló társadalmára is. A rendszerváltást követően, az ózdi nehézipar összeomlásának hatására a szakképzett munkaerő elvándorolt a településről (sőt a régióból is). Arlóban így – kevés kivételtől eltekintve - csak az idős, nyugdíjas lakosság, illetve az alacsony iskolázottságú, szakképzetlen lakosság maradt. Természetesen ez utóbbi csoport tagjainak esélye sem volt arra, hogy a régióban továbbra is működő, modernizálódó cégek valamelyikénél kapjanak munkát. Arló társadalmát a kilencvenes években tehát a középosztály elöregedése, illetve a középosztályosodás útjára lépett rétegeket sújtó, rendkívül magas arányú munkanélküliség jellemezte. Arló lakosságának nagy része a kilencvenes években a társadalom perifériájára szorult, s ezzel összefüggésben a település lakosságának nagy részre a szegénység kultúrája vált jellemzővé. Mi is jellemzi ezt a szegénység-kultúrát, s milyen összefüggésben áll ez témánkkal, az iskola társadalmi problémamegoldó szerepével? E kérdésekre próbálok választ adni a következőkben.

A kilencvenes évek gazdasági-társadalmi válsága, s az ez által kiváltott, fentebb már bemutatott elvándorlás hatására Arló lakosságának ma mintegy fele szegénynek mondható, a település lakosságának nagyjából felére jellemző tehát az életkörülményekből következő szegénység-kultúra. E sajátos kultúra számtalan társadalmi problémával összefügg, olyan problémákkal, melyek szoros kapcsolatban állnak az iskolával is, s annak munkáját, az iskolai folyamatokat negatívan befolyásolják. Arlóban ezek a problémák ráadásul etnicizáltan jelennek meg, tehát a helyi társadalom (részben a történelmi előzmények miatt, részben azonban pusztán sztereotip vélekedések nyomán) egy meghatározott etnikai csoporthoz, a cigánysághoz kapcsolja azokat. Arról van szó, hogy a település klasszifikációs rendszere alapján cigánynak számít

mindenki, illetve csak az számít cigánynak akinek életét, életkörülményeit a szegénység kultúrájával összefüggő problémák jellemzik. Azt tehát, akit a falu közvéleménye cigánynak tart, cigánynak nevez, automatikusan a szegénység kultúrájával összefüggő társadalmi problémákkal is kapcsolatba hozza a közösség.

E problémák közül a legjelentősebb a munkanélküliség. Ma az arlói cigányok legnagyobb részének nincs semmiféle állandó, legális munkája. A létfenntartás, családfenntartás legális stratégiái közül szinte kizárólag csak a különböző segélyek, támogatások, illetve az egyszerre csupán néhány tucat személy számára elérhető, ideiglenes közmunkák jöhetnek szóba az arlói cigányok többségének esetében. Az önmagukat, illetve családjukat eltartani kívánó személyek így kénytelenek a szürke vagy feketegazdaságban szert tenni a szükséges jövedelmekre. Sokan vállalnak illegálisan munkát az ország más régióiban, és sokan vannak olyanok is, akik illegális fa vagy fémkereskedelemből próbálnak megélni. A megélhetés stratégiáit áttekintve látnunk kell, hogy az arlói lakosság mintegy fele állandóan a legalitás és illegalitás között egyensúlyozik, ám a többségnek így sem sikerül kitörnie a szegénység csapdájából. Ez természetesen rányomja a bélyegét a lakáskörülményektől kezdve a táplálkozási és gyermekvállalási szokásokon keresztül az iskolai teljesítményig mindenre, így a szegénység kulturális jelenségek kiváltójaként a szegénység kultúráját hozza létre.

E sajátos kultúra további fontos jellemzője az, hogy térbeli elkülönülést, illetve elkülönítést implikál, amelynek következtében arló szegény - cigányként klasszifikált - lakossága ma a falu három gettószerű cigánytelepén él, teljesen elzárva a település más részeitől. A telepeken élő arlói cigányok élet- és lakáskörülményei a szegénység és a családszerkezet miatt messze elmaradnak a település - helyi fogalommal élve - „magyar” lakosainak élet- és lakáskörülményeitől. A cigány családok többsége gáz, vezetékes ivóvíz és csatornázás nélküli, alacsony komfortfokozatú házakban él. E házak igen nagy része kis alapterületű épület, melyekben a családok gyakran egy-két helyiségben élik mindennapi életüket. Súlyosítja a helyzetet, hogy a szegénység kultúrájában a felnőtté válás, az önállósodás, ami elválaszthatatlan a párkapcsolatok létesítésétől és a szexuális élet megkezdésétől, igen korán kezdetét veszi. Az arlói fiatalok nagy része tehát igen fiatalon családot alapít (nem ritka, hogy a lányok már tizenöt-tizenhat éves korukban szülnék, de előfordulnak korábbi szülések is), ami azonban az ismert körülmények miatt nem jelent egyben gazdasági függetlenedést is. A munkanélküli fiatalok nem képesek önálló háztartást fenntartani, marad tehát a szülői segítség és a generációk együttélése. Épp ezért az arlói családok jelentős része nagycsalád, gyakran három generáció is együtt él egyetlen házban.

Mielőtt továbblépnénk, vissza kell még térnünk a korai gyermekvállalásra. Az, hogy az arlói fiatalok körében jellemző a korai gyermekvállalás, növeli a lelki, pszichológiai jellegű problémák megjelenésének esélyét a felnövekvő nemzedékek esetében. Arról van szó, hogy a gyermekvállalásra lelkiileg, érzelmileg felkészületlen fiatal szülők és gyermekeik között nem alakul ki, vagy sérül az elsődleges kötődés, és ez beláthatatlan következményekkel járhat a gyermek későbbi érzelmi, pszichikai fejlődésére. Arról sem szabad továbbá megfeledkeznünk, hogy az anyák fiatal kora, illetve a szegény családok életvitele (zsúfolt lakások, a higiénia hiánya, káros szenvedélyek, családi konfliktusok) növeli annak az esélyét, hogy a gyermek a terhesség ideje alatt, vagy élete első éveiben valamiféle testi vagy pszichikai sérülést szenved. Mindezekon túl arról is szólnunk kell, hogy a szűk térben együtt élő generációk konfliktusai, a felnőtt élet eseményei mind a gyermek előtt játszódhatnak le, nem különül el tehát egymástól a gyermeki élet és a felnőtt élet, s ez tovább növeli a lelki jellegű problémák megjelenésének esélyét, illetve csökkenti annak a valószínűségét, hogy a gyermek egészségesen növekedjen fel. Természetesen a korai gyermekvállalás negatív hatást gyakorol az iskolázottsági mutatókra is. A korán családot alapító fiatalok esélye igen kicsi arra, hogy a modern társadalomban való

boldoguláshoz megszerezzék a szükséges és ma már elengedhetetlen, magasabb iskolai végzettséget.

A fentiekhez kapcsolódóan szólnunk kell arról is, hogy az arlói szegények között is jellemző az az általános tendencia, miszerint az életszínvonal és a jövedelem fordítottan arányos a gyermekszámmal. A szegénység kultúrájában, így az arlói szegények körében is, igen magas a gyermekszám, s ez már önmagában is lehetetlenné teszi azt, hogy a családok kitörjenek a szegénység korlátai közül.

A szegénység - mint látjuk - sajátos kultúrát teremt, olyan kultúrát, melynek normái, értékei ellentmondásban állnak a középosztály, a többségi társadalom kultúrájának értékeivel, normáival, s ez gyakran a két kultúra szimbolikus, időnként pedig valós összeütközéséhez vezet.

Mindezek után - az arlói szegények kultúrájának jellemzésével kapcsolatban - szólnunk kell egy speciálisan csak Arlóra jellemző esetről. A fent említett kulturális jellemzők, a szegénység és az abból következő kulturális jelenségek a társadalmi feszültségek felhalmozódásához vezettek a település szegény közösségén belül. Ezek a feszültségek 2006-ban a felszínre törtek, két család vizsálynak formájában. E családi konfliktus a település „Kisfalú” néven ismert cigánytelepén élő két igen népes (egyenként mintegy száz-százötven főt számláló) család a „G” és a „B” familia között robbant ki. Egy helybeli így mesélt a „családi háborúnak” nevezett problémáról.

„Ez már háború, ami itt van Kisfaluban. Két vagy három éve megy a cirkusz. Az egész a gyerekeken robbant ki, hogy a B gyerekek megverték a G gyerekeket, vagy fordítva, már nem tudom, mindenesetre azóta a két család állandóan balhézik, úgyhogy mi itt félelemben élünk. Hát annak idején jártunk föl a templomba (a kisfalunak a településhez közelebb eső végén áll), de mi, azért, mert a Kisfalunak ezen a részén lakunk, és mert a G családhoz tartozunk, nem mehetünk fel arra, hanem kerülnünk kell a bicikliút felé. Most lesz a gyertyaégetés (mindenszentek ünnepe), de tavalgy sem tudunk kimenni, és idén sem tudunk, mert a B család miatt nem lehet. Arra, a templom körül már csak a B család lakik, és miattuk mi nem mehetünk végig az úton. A sógornőmék ezért már Ózdra írátták át a gyerekeket. Oda járnak iskolába, úgyhogy minden reggel hozzák, viszik őket.” (G. Lászlóné)

Az eddigiekben felsorolt problémák a családok többségét halmozottan érintik, kumulatív hatásuk következtében konzerválják a szegénység kultúráját a szegény cigány családok körében. Ez az a kultúra, amely a legnagyobb mértékben meghatározza az arlói Széchenyi István Általános Iskola társadalmi kontextusát. A kérdés tehát most már csupán annyi, hogy miként hat e bemenet az iskolai folyamatokra, s hogy miképpen tesz kísérletet az iskola ezen bemeneti tényezők kezelésére.

Az iskolai folyamatok

Az arlói társadalom problémái alapvetően meghatározzák azokat a problémákat, melyekkel az iskolának meg kell küzdenie. Ezen problémák közül a legjelentősebb az, hogy az arlói Széchenyi István Általános Iskola tanulóinak legnagyobb része hátrányos helyzetűnek számít. A rendszerváltást követően a társadalmi viszonyok változása, a szegény népesség arányának növekedése az iskolában is érezte a hatását. Az intézményben is megnőtt a szegény, többnyire cigány, vagy cigánynak tartott tanulók aránya. Ez egy bizonyos, nehezen meghatározható határ felett spontán szegregációs folyamatok beindulását eredményezte. A helyben maradt középosztálybeli szülők egyre nagyobb számban vették ki gyermekeiket az iskolából, és írátták át őket a környékbeli települések valamely általános iskolájába. Ezen elvándorlás következtében az arlói általános iskola létszáma csökkenni kezdett, s ezzel párhuzamosan tovább nőtt a szegény családokból származó gyermekek aránya. Ma már ott tartunk, hogy az iskola 459 tanulójaiból 456 tanuló hátrányos helyzetűnek, 316 halmozottan hátrányos helyzetűnek, 23 gyermek pedig

veszélyeztetettnek számít. Az iskolában tehát koncentráltan jelentkeznek a hátrányos helyzettel, a szegénység kultúrájával összefüggő pedagógiai problémák.

A hátrányos helyzetű arlói iskolások számára a szegénység mindennapi tapasztalat. A szegény családokban a megélhetés előteremtése olyan szükséglet, amely felülír minden más szükségletet. Épp ezért a szegény arlói családokban a gyermekek korai képzésének nincs semmiféle hagyománya. A szegény családoknak ráadásul nincsenek meg az anyagi forrásai arra, hogy a középosztály iskolája által elvárt módon támogassák gyermekeik képzését, tanulmányait. A gyermekek legnagyobb része nem jut hozzá az információk legalapvetőbb forrásaihoz (könyvek, újságok, a szülő által szelektált televízió-műsorok, internet stb.), nem is beszélve a középosztálybeli családokban már-már normának számító magánóráról, melyeket az arlói iskolások szülei egész egyszerűen nem képesek megfizetni. Hasonló a helyzet a közművelődés intézményeivel, tereivel is, melyek az arlói családok nagy része számára elérhetetlenek. A családok életmódja, életkörülményei sem kedveznek a gyermekek kognitív fejlődésének és iskolai előrehaladásának. A nagy családokban egy-egy gyermek nevelésére kevesebb energia, kevesebb idő jut, mint a kevesebb gyermeket nevelő középosztálybeli családokban. A generációk együttélése a szűk lakásokban pedig teljességgel lehetetlenné teszi az otthoni tanulást.

Mindezekon túl a szülők többségének alacsony iskolázottsága is nehezíti a gyermekek tudásának gyarapodását; egyrészt azért, mert a szülők egész egyszerűen nem tudnak segítséget nyújtani gyermekeik számára a tanulásban, másrészt pedig azért, mert a szülői minta nem motivál tanulásra. Arról van szó, hogy az arlói gyermekek számára sokkal nyilvánvalóbb és egyszerűbb a szülői mintával való azonosulás, mint a középosztály iskolája által felkínált alternatív minták követése. A gyermekek belső motivációja az iskolai tanulásra a fenti okok miatt rendkívül alacsony, s ezt csak súlyosbítja a külső motiváció hiánya. A szülők ugyan a külvilág felé azt kommunikálják, hogy fontosnak tartják gyermekük iskolai eredményeit, előmenetelét, tetteik, viselkedésük azonban éppen ennek ellenkezőjét támasztja alá. Nem járnak el a szülői értekezletre, gyermekük teljesítményével kapcsolatban teljességgel érdektelenek látszanak, nem törődnek az iskolai hiányzásokkal. A sort lehetne még folytatni, ám a helyzet így is egyértelmű, a szülők többsége közömbös (esetenként kifejezetten ellenséges) az iskolával szemben.

Ezek a jelenségek talán jobban megérthetők akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a szegénység kultúrájában szocializálódott szülőknek és gyermekeknek rendkívül nehéz megérteni és elfogadni az iskola által képviselt középosztály kultúrájának értékeit és normáit, hiszen közösségük értékeit, normáit éppen a többségi kultúrával szemben fogalmazzák meg. Ez az ellentét képezi közösségi identitásuk egyik alapját, s ez eleve megnehezíti a gyermekek számára a sikeres iskolai integrációt. Ezt a helyzetet ráadásul súlyosbítja az is, hogy az iskola világában használt kidolgozott nyelvi kód nagyban különbözik az arlói szegénység-kultúrában kialakult és használt korlátozott nyelvi kódtól. A nyelvi különbségek tovább nehezítik a kölcsönös megértést, s ezzel összefüggésben az iskola számára fontos értékek, az iskola világában fontos célok elfogadását.

Mindezek ismeretében jól látható, hogy az eredményes iskolai integráció, a sikeres iskolai pályafutás szükségessé teszi az iskola világához való alkalmazkodást, ami lehetetlen bizonyos fokú kultúraváltás nélkül. Természetesen erre csak nagyon kevesen képesek, hiszen az iskola megkérdőjelezi a család, az otthon értékrendjét, feje tetejére állítja a korábban megérteni vélt világot. Az iskola világához való sikertelen alkalmazkodás növeli az iskolai kudarcok esélyét és gyakoriságát az arlói általános iskola tanulóinak esetében. Iskolai pályafutásuk épp ezért feszültségekkel terhelt, s a gyermekek ezeket a feszültségeket igen gyakran verbális vagy fizikai agresszió, illetve az intézmények képviselőivel szemben tanúsított ellenállás formájában vezetik le. Az agresszió tehát állandóan jelen van az iskolában, s ezen a helyzeten csak ront a már említett

családi konfliktus, amely az iskola falain belül is megjelenik azokban az időszakokban, amikor a felnőttek ellenségeskedése intenzívebbé válik. (Épp ezért sok szülő kivette gyermekét az iskolából, és Ózd vagy a környékbeli falvak iskoláinak valamelyikébe íratta át. Hasonlóképpen sokan vannak azok is, akik kérvényezték, hogy gyermekük magántanulónként folytathassa tanulmányait. Az ily módon magántanulóvá lett fiatalok sorsa aztán meg is pecsételődik, családi környezetben - az ismertett okok miatt- esélyük sincs arra, hogy az iskolai továbbhaladás követelményeit teljesítsék és elvégezzék az általános iskola nyolc osztályát.)

Láthatjuk, hogy az arlói iskolában tanuló gyermekek iskolai pályafutását számos, egymással szoros összefüggésben álló társadalmi probléma nehezíti. Ezek hatására a tanulók túlnyomó része már úgy érkezik az iskolába, hogy nem rendelkezik azokkal a szociális és kognitív kompetenciákkal, illetve tudásokkal és ismeretekkel, melyek a középosztály iskolájában az eredményes iskolai integrációhoz nélkülözhetetlenek, s ami még rosszabb, a legtöbben a későbbiek során sem tesznek szert ezekre a készségekre és tudásokra. Mindezek következtében az arlói iskolások tanulmányi eredményei rendkívül alacsonyak, az évismétlések és a magántanulók száma igen magas, és sok gyermek nem végzi el a még nyolc osztályt sem.

Mivel a mai magyar társadalomban a társadalmi integráció, az érvényesülés, a sikeres életpálya egyik legfőbb feltétele a megfelelő iskolai végzettség, ezért összességében kijelenthetjük, hogy az arlói iskola tanulóinak többsége jelentős hátrányokkal vág neki az életnek, legtöbbjüknek sokkal kisebb az esélye a sikeres életpályára, mint középosztálybeli kortársaiknak. És éppen ez az a pont, ahol az iskola szerepet játszhat a társadalmi problémák kezelésében.

Az iskola egyik funkciója ugyanis a tömegoktatás elterjedése óta az esélyegyenlőség növelése. Az iskola abban az esetben növeli az esélyegyenlőséget, ha a tanulók szociokulturális helyzetétől (tehát a rendszer bemeneti oldalától) függetlenül képessé teszi a gyermekeket azonos teljesítmények, azonos iskolai eredmények elérésére. Ha ez megvalósul, az iskolából kikerülő gyermekek továbbtanulási, elhelyezkedési és kereseti lehetőségei azonosak lesznek, s ezzel a társadalmi egyenlőtlenségek, illetve az azokkal összefüggő társadalmi problémák csökkenthetők lehetnek. A következőkben azt próbálom meg nagyon röviden áttekinteni, hogy az arlói Széchenyi István Általános iskola milyen lépéseket tesz a fenti értelemben vett esélyegyenlőség előmozdítása és ezen keresztül a helyi társadalom problémáinak kezelése érdekében.

Az iskola nevelőivel folytatott beszélgetésekből egyértelműen kiderült számomra, hogy az eddigiekben vázolt folyamatok a kilencvenes évek végétől kezdve egyre erőteljesebben jelentkeztek, és súlyos problémákat okoztak az intézmény számára. Ettől az időszaktól kezdve nyilvánvalóvá vált, hogy a hagyományos iskolai oktatás már nem vezet eredményre az ekkor már jellemzően a szegénység kultúrájában élő arlói iskolások esetében. Ahhoz, hogy az iskola továbbra is működőképes maradjon, s meg tudja őrizni veszélybe került funkcióit (szocializáció, perszonalizáció, az esélyegyenlőség növelése) változtatásokra volt szükség. E kényszer hatására dolgozta ki az intézmény nevelőtestülete - külső szakértők bevonásával - az iskola képesség-kibontakoztató programját. Olyan összetett programról van itt szó, melynek részletekbe menő, teljes ismertetésére, a rendelkezésemre keretek között, nem vállalkozhatom. A program legfontosabb pilléreinek bemutatása következik tehát.

Ezen pillérek közül az első az *elfogadás*. Az iskola dolgozói alapelveként határozták meg a program összeállításakor, hogy a fennálló helyzetet elfogadják, az ellen nem küzdenek, hanem az adott feltételek között a gyermekek számára leginkább megfelelő nevelés-oktatás biztosítására törekszenek. Mindezek szép szavak, pusztán ideálok is lehetnének, ám tapasztalatom szerint a nevelőtestület tagjai komolyan is gondolják ezeket az elveket, így a tudatos elfogadás kiváló alapot teremt minden további lépés megtételéhez.

A képesség-kibontakoztató program következő alapelve az, hogy a gyermekekről állandóan naprakész információkkal kell rendelkezni a számukra megfelelő nevelés és oktatás

biztosításához. Ezért a program fontos pillérét képezik a gyakori diagnosztikus *mérések*. Az első és második osztályosok diagnosztikus mérését (DIFER mérés) már jóval azelőtt bevezették, hogy annak elvégzése a közelmúltban előírásá lett volna az iskolák számára. Ezen mérések, illetve az országos kompetenciamérés eredményeit az iskola valóban alkalmazza a gyermekek optimális fejlődésének leginkább megfelelő pedagógiai eszközök, módszerek és stratégiák kiválasztásakor.

Ezen stratégiák egyike az osztályszintű differenciálás. A mérések alapján nívócsoportokat képeznek, és ezek a nívócsoportok lesznek az adott évfolyam osztályai. Ezek a nívócsoportok (osztályok) azt hivatottak szolgálni, hogy az osztályon belüli személyes differenciálás a leghatékonyabban működhessen. E rendszer lényege a folyamatos mérés és felülvizsgálat, melynek köszönhetően a nívócsoportok (osztályok) között lehetséges az átjárás, a szegregációt így sikerül kiküszöbölni a rendszerből. Alapvetően három osztálytípussal, három különböző szintű nívócsoporttal dolgoznak egy évfolyamon. Egyrészt működnek tehetségigondoó osztályok, melyekben a legjobb képességű gyermekek az első osztálytól kezdve emelt szintű informatikai és nyelvi képzésben részesülnek. A következő szintet a normál tantervű osztályok alkotják, s végül a harmadik típus a fejlesztő osztályok típusa, melyekben sajátos nevelési igényű gyermekek kiscsoportos nevelése-oktatása történik a „Lépésről-Lépésre program” bizonyos elemeinek bevonásával. Mindezekon túl van az iskolában két összevont osztály (egy felső és egy alsó tagozatos tanulócsoport) melyekben az enyhe fokon értelmi fogyatékos gyermekekkel foglalkoznak a pedagógusok. Fontos megemlíteni, hogy enyhe fokon értelmi fogyatékos gyermekek mindegyik osztálytípusban tanulnak, az iskolában tehát működik integrált nevelés-oktatás.

A méréseknek, miként azt már említettem, a tanulócsoportok képzése, az osztályszintű differenciálás mellett megvan az a funkciója is, hogy információkat szolgáltat az egyéni differenciáláshoz. A képesség-kibontakoztató program központi magját alkotja az *egyéni fejlesztés*. Gyógypedagógusok, fejlesztő pedagógusok, logopédus és mentálhigiénés szakemberek személyre szabottan, egyénileg fejlesztési terv alapján foglalkoznak minden gyermekkel, akinek erre a különböző mérések eredményei alapján szüksége van. Fontos megemlíteni, hogy egyéni fejlesztésben minden osztálytípusból vesznek részt gyermekek, jelenleg összesen 78 tanuló.

A képesség-kibontakoztató program következő fontos pillére a *tanulószobai oktatás*. Mint láttuk, a családok - a szegénység-kultúra sajátosságai miatt - a lehető legkritikább esetben tudják biztosítani a gyermekek optimális fejlődésének feltételeit. A családi nevelés szociokulturális helyzetből adódó hiányosságait egyedül az iskola képes kompenzálni. Ezt felismerve indította el az arlói általános iskola a kötelező tanítási időn kívüli tanulószobai oktatást, melynek legfőbb feladata az, hogy az iskolában tartsa a gyermekeket, s bizonyos családi funkciók átvállalásával lehetőséget teremtsen számukra a tanuláshoz és az optimális fejlődéshez. A tanulószobai oktatásban való részvétel egészen mostanáig önkéntes alapon, a szülő döntése alapján történt (ez a helyzet a 2007/2008-as tanévtől megváltozott, az iskola kötelezővé tette a tanulószobai foglalkozásokon való részvételt.) E szolgáltatás népszerűségéről és hatékonyságáról mindennél többet elmond az, hogy a kutatás által vizsgált 2006/2007-es tanévben 315 gyermek vett részt tanulószobai oktatásban.

A tanulószobához hasonló, fontos szerepet töltenek be az arlói általános iskola képesség-kibontakoztató programjában a különböző *délutáni foglalkozások*. Az arlói iskolások számos klub, szakkör és sportkör közül választhatják ki az érdeklődésüknek leginkább megfelelőt. A délutáni foglalkozások kettős szerepet játszanak az iskola életében. Egyrészt az a feladatuk, hogy minél hosszabb ideig az iskolában tartsák a gyermekeket, másrészt a délutáni elfoglaltságok gazdag kínálatával a más iskolákba járó, ám Arlón élő, elsősorban középosztálybeli diákokat próbálja az intézménybe csábítani a tantestület.

Mindezekon túl említést kell még tennünk a képesség-kibontakoztató program elemei között a *cigány népismereti oktatásról*. Ennek bevezetése mellett azért döntött az iskola, mert a tanulóinak túlnyomó része a cigány kisebbséghez tartozik, s az intézmény vélekedése szerint a népismereti oktatás segíthet e tanulók számára saját kultúrájuk értékeinek megismerésében, illetve alkotó (újja)teremtésében. Mindez azért fontos, mert a közös kultúra ismerete és a közös kultúra iránti igényesség közösségi tudatot, közös értékeket alapozhat meg, melyek nélküli eredményes iskolai oktatás nehezen képzelhető el.

Hosszan sorolhatnám még a képesség-kibontakoztató program fontos elemeit, újításait, a terjedelem korlátozott volta miatt azonban csupán egyetlen elem, a kommunikáció rövid bemutatására vállalkozom már. Az arlói iskola képesség-kibontakoztató programjának fontos alapelve, hogy a gyermekek oktatásába, nevelésébe megpróbálja bevonni a helyi társadalom tagjait, köztük elsősorban a szülőket. Ennek érdekében az intézmény folyamatos, nyílt kommunikációt folytat a legtöbb társadalmi szervezettel (művelődési otthon, honismereti kör, Szent Ferenc Kisnővérei Szerzetesközösség stb.), valamint a települési és kisebbségi önkormányzattal. Természetesen a helyi társadalom képviselőivel folytatott kommunikáción belül a szülőkkal való folyamatos, lehetőleg kétoldalú kapcsolattartás játssza a legnagyobb szerepet. Az iskola vallja, hogy eredményes oktató-nevelő munka csak a szülők együttműködésével végezhető. Ehhez az együttműködéshez természetesen meg kell nyerni a szülőket. Ezt szolgálják a szülői értekezletek és családlátogatások, illetve a roma pedellus program. Ez utóbbinak az a lényege, hogy az iskola a helybeli roma társadalomból alkalmaz jó képességű, jó kommunikációs és pedagógiai érzékű, az átlagnál magasabban iskolázott, munkanélküli személyeket. E személyek elsődleges feladata a mediáció. A pedellus olyan mediátor, aki a kölcsönös megértés érdekében közvetít az iskola és a szülők között.

Kimenet

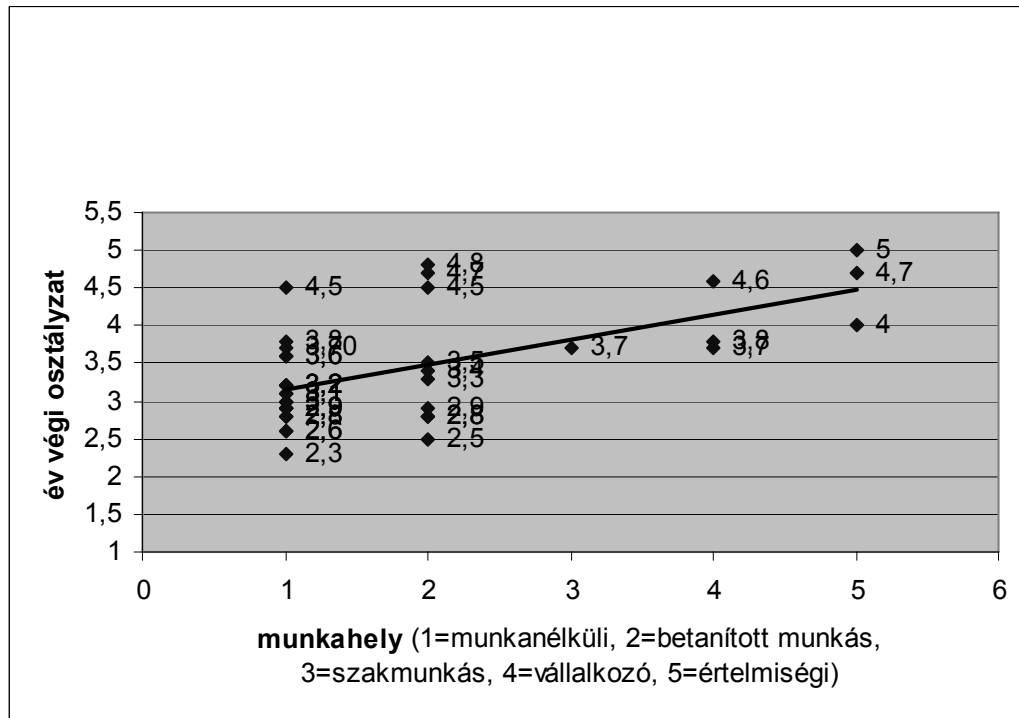
Miután megismerkedtünk az arlói általános iskolában zajló pedagógiai folyamatokkal és az azokat meghatározó bemeneti tényezőkkel, itt az ideje, hogy figyelmünket a kimenet, az iskolai folyamatok eredményei felé fordítsuk. Ezen eredmények informálnak ugyanis bennünket arról, hogy az iskola milyen szerepet tölt, tölthet be a helyi társadalom problémáinak kezelésében. Csakis a kimeneti mutatók igazolhatják vagy cáfolhatják azon kiinduló feltételezésünket, miszerint az iskola a pedagógiai folyamatokon keresztül képes olyan kimenetet, eredményeket produkálni, melyek kedvezően hatnak az iskolai munkát nehezítő bemeneti tényezőkre, és az azok mögött meghúzódó társadalmi problémákra.

Természetesen a kimenet értékeléséhez sosem elegendő egyetlen indikátor vizsgálata. Kutatásom során az indikátorok rendszerének elemzését végeztem el, a DIFER-mérés eredményeitől kezdve a tanulók év végi eredményein és a továbbtanulási mutatókon keresztül az országos kompetenciamérésen nyújtott iskolai eredményekig számos eredményjelzőt vonva be a vizsgálatba (1. ábra).

E komplex vizsgálat ellentmondásokkal teli képet rajzolt az arlói Széchenyi István Általános iskola munkájának eredményességéről. A DIFER-mérés eredményei például arról győztek meg, hogy az iskolai munka eredményes, hiszen a gyermekek a diagnosztikus vizsgálatokon az iskolában eltöltött idő előrehaladtával egyre jobb teljesítményt nyújtottak. A továbbtanulás magas aránya is az iskolai munka pozitív eredményeit látszott igazolni.

Megvizsgálva azonban azt, hogy a gyermekek milyen típusú iskolákban tanultak tovább, rögtön árnyaltabbá vált a kép, hiszen az arlói általános iskolások túlnyomó többsége csak olyan középiskolákba jutott be, melyek nem adnak érettségit, s olyan szakmákat tanult, melyek a mai magyar társadalomban egyáltalán nem nevezhetők versenyképesnek. A továbbtanulás magas aránya ellenére tehát az eredményes társadalmi integráció, és a sikeres életpálya esélye az arlói

gyermekes esetében egyáltalán nem növekszik, sőt a továbbtanulás konzerválja ezen gyermekek társadalmi elszigeteltségét.

1. ábra: Év végi osztályzatok összefüggése a szülők munkaerőpiaci helyzetével

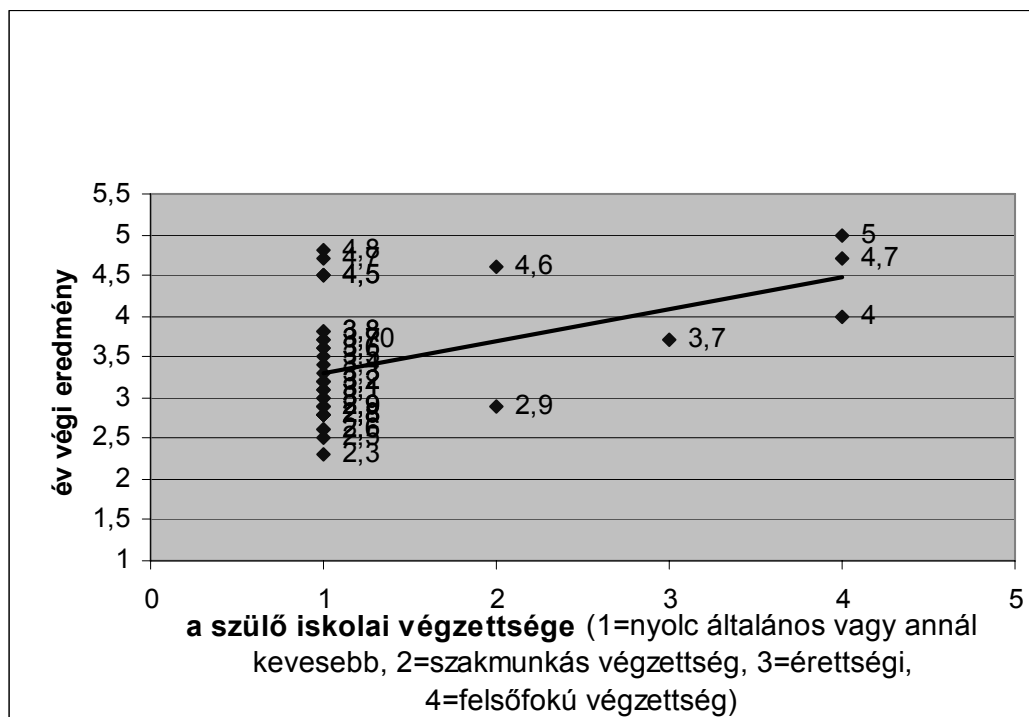
Forrás: szerző saját felmérése

Ez a kimenet tehát az arlói általános iskola munkájának eredménytelenségét látszik alátámasztani, akárcsak a kompetenciamérés eredményei, melyek mind matematikából, mind szövegegrészből minden évfolyamon rendkívül alacsonyak. Az arlói Széchenyi István Általános Iskola a telephelyek standardizált képességpontok alapján létrehozott rangsorában - mind országos, mind községi szinten - a rangsor alsó negyedében helyezkedik el (2. ábra).

E kedvezőtlen eredmények ellenére az iskola képesség-kibontakoztató programjának szakmai megítélése igen pozitív. A Sulinova Kht. például az arlói általános iskola képesség-kibontakoztató programjának számos elemét beépítette a közelmúltban kidolgozott, és országos szinten általános gyakorlattá fejleszteni kívánt integrációs és képesség-kibontakoztató programjába, sőt a program tesztelését többek között éppen az arlói Széchenyi István Általános Iskolában végezte. (Ez természetesen együtt járt folyamatos szakmai ellenőrzéssel, szakértői segítségnyújtással és az integrációs, illetve képesség-kibontakoztató fejlesztésre felkészítő képzésekkel.)

A program tehát jó, s egyes eredmények, mutatók ezt valóban igazolják. Más indikátorok azonban épp ennek az ellenkezőjét látszanak alátámasztani. Ez utóbbiak közül a legbeszédesebbek a gyermekek iskolai eredményeinek a szülők képzettségével és munkaerőpiaci pozíciójával való összefüggéseit jellemző mutatók. A kutatás során a 2005/2006-os tanévben hatodik osztályos tanulók (összesen 37 fő) iskolai eredményeit korreláltattam a szülők iskolai végzettségével és munkaerőpiaci helyzetével, és azt az eredményt kaptam, hogy ezek erőteljes hatással vannak a gyermekek év végi eredményeire. Az adatokból egyértelműen látszik, hogy

minél alacsonyabb a szülők iskolai végzettsége, s minél kedvezőtlenebb a munkaerőpiaci helyzetük, a gyermekek iskolai eredményei annál nagyobb valószínűséggel lesznek alacsonyak.

2. ábra: Év végi eredmények és a szülők végzettsége közötti kapcsolat

Forrás: szerző saját felmérése

Mivel a mai magyar iskolarendszerben az iskolai eredmények képezik a szelekció alapját, ezért az alacsony végzettségű, kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzetű szülők gyermekeinek iskolai pályafutása nagy valószínűséggel kedvezőtlenül alakul, és negatív módon befolyásolja majd a gyermekek későbbi életpályáját. Sajnos ezek a kimeneti adatok azt mutatják, hogy az arlói általános iskola önmagában nem képes az esélyegyenlőség előmozdítására, hiszen mint láttuk, a szülők társadalmi pozíciója nagy valószínűséggel meghatározza a gyermekek iskolai eredményeit, azok tehát nem tudnak függetlenedni a szociokulturális helyzettől, a bemeneti tényezőktől. Az arlói általános iskola önmagában tehát nem képes társadalmi problémák kezelésére, hiszen mint láttuk, az iskolai nevelés-oktatás hatásainál erőteljesebb a bemeneti tényezők hatása.

Ezt egyébként az intézmény vezetősége és tantestülete is felismerte, és mivel innovatív szakmai közösségről van szó, az iskola lépéseket tesz a probléma megoldása érdekében. Az intézmény pedagógusai egyre inkább úgy gondolkodnak, hogy az iskola eredményessége nem növelhető pusztán egyes iskolai folyamatok, pedagógiai eszközök és módszerek; a folyamatok elemek változtatásával, fejlesztésével, variálásával.

Egyre inkább az a vélemény válik uralkodóvá, hogy az eredményesség növelése érdekében rendszerben kell gondolkodni, a rendszer egészének változtatására, reformjára van szükség. Nem lehetséges eredményes iskolai munkát végezni úgy, hogy az iskolai folyamatokat elkülönítjük a bemenettől és a kimenettől, az eredményesség érdekében tehát ez utóbbiakhoz is hozzá kell nyúlnunk.

Arlóban ebbe az irányba meg is tették az első lépéseket. Az iskola tapasztalatai alapján az iskolai problémák nagy része összefügg az óvodai nevelés hiányával. Az arlói gyerekek nagy többsége ugyanis egyáltalán nem, vagy csak igen rövid ideig jár óvodába, hiszen sok szülő - a szegénység kultúrájában gyökerező okok miatt - nem szívesen adja idegen nevelők kezébe gyermekét. Sok az olyan család is, amelynek egyáltalán nem fontos az, hogy a gyermekek óvodába járjanak, és olyan esetek is gyakran előfordulnak, hogy a sok betegség miatt marad ki a gyermek az óvodából, az önkormányzatnak pedig szinte semmiféle hatékony eszköze nincs arra, hogy az arra leginkább rászoruló gyermekek esetében kikényszerítse az óvodai nevelésben való részvételt. Sok arlói gyermek ezért közvetlenül kerül a családból, a szegénység kultúrájából az iskola szabályozott, középosztályi kultúrát közvetítő világába. Sok gyermek esetében tehát nincs meg az átmenet - amit az óvoda hivatott biztosítani - a két világ, a két kultúra között, de azok esetében is problémás a belépés az iskola világába, akik megfelelő óvodai nevelésben részesültek, hiszen az óvodai és iskolai nevelés jelenleg igen különbözik egymástól. Ezért az iskola ösztönzésére a bemeneti tényezők közül először az óvodai nevelés reformjához látott hozzá a települési önkormányzat. Arról van szó, hogy az otthon, az óvoda és az iskola között húzódó mély szakadékok áthidalása érdekében az óvodai nevelést egyre szélesebb körben megpróbálják kiterjeszteni, s emellett hozzáálltak ahhoz, hogy az óvoda nevelési programját összehangolják az iskolában zajló nevelés legfőbb elveivel, tehát az óvodában is megkísérlik bevezetni a képesség-kibontakoztató programot. Természetesen ezen törekvések útjában még számos akadály áll, például jogi, pénzügyi és a már említett kulturális okoknál miatt nehezen tehető általánossá az óvodalátogatás és az óvodai nevelés az arlói gyermekek körében. A probléma tehát rendkívül komplex, hiszen a bemeneti tényezők közül az óvodai nevelés csupán egy, s ez sem függetleníthető a továbbra is magas munkanélküliségtől, a munkahelyek hiányától, a családtámogatási rendszer problémáitól, vagy a szociális juttatások és a segélyezés visszasságaitól. Ezért az általam vizsgált Széchenyi István Általános Iskola problémái csak abban az esetben oldódhatnak meg, az iskola csak abban az esetben lesz képes hatékony társadalomformáló aktorrá válni Arlóban - vagy bármely magyarországi településen - ha nem csak helyi szinten, hanem országosan is lépések történnek a bemeneti tényezők megváltoztatása érdekében.

Felhasznált irodalom

1993. évi LXXVII. számú Törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól.
1993. évi LXXIX. számú Köznevelési törvény.
2003. évi CXXV. számú Törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról.
- (-) (2006): 2000 éves a borsodi szénbányászat. Borsodi Szénbányák, Miskolc.
KSH (2006): Magyarország 2005. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
2007. Az arlói Széchenyi István Általános Iskola Pedagógiai programja. Arló.
Bernstein, B. (2003): Nyelvi szocializáció és oktathatóság. Meleg Cs. (szerk.), Iskola és Társadalom, 173-197. o. Dialóg Campus, Budapest.
F. Dobossy L. (2003): Ózd és térsége. Ceba Kiadó, Budapest.
Hamvas T. - Kovács O. (2002): Szakértői jelentés az arlói Széchenyi István Általános Iskolában folyó felzárkóztató munka és a szociális hátrányok enyhítését szolgáló tevékenységek elősegítéséről. Kézirat, Ózd.
Havas G. - Kemény I. - Liskó I. (2002): Cigány gyerekek az általános iskolában. Oktatókutatási Intézet-Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
Henry, J. (2001): Docility, or Giving The Teacher What She Wants. James H. McDonald (editor), The Applied Anthropology Reader, 330-338. Allyn & Bacon, Boston.
Hollós M. (2002): Bevezetés a kulturális antropológiába. Szimbiózis Alapítvány-ELTE-BTK Kulturális Antropológia Szakcsoport, Budapest.
Ladányi J. - Szelényi I. (2000): Ki a cigány? Forray R. K. (szerk.), Romológia-ciganológia 13-25. Dialóg Campus, Budapest-Pécs.
Lannert J. (2006): Az iskolaeredményességi kutatások nemzetközi tapasztalatai. Lannert J. - Nagy M., Az eredményes iskola. Országos Köznevelési Intézet, Budapest.
Mihály O. (1998): Bevezetés a nevelésfilozófiába. OKKER Kiadó, Budapest.
Dr. Rémiás T. (szerk.) (2003): Szerencse fel! Szerencse le! Hermann Ottó Múzeum, Miskolc.
Szabó Á.né (1996): Szegénység és iskola. Trezor Kiadó, Budapest.
Vajda Zs. - Kósa É. (2005): Neveléslélektan. Budapest, Osiris.

Műhely

Társy József

A szakképzés rendszere, a kamara szakképzési feladatai

A magyar közoktatás és szakképzés jogi szabályozása

A közoktatás általános szabályozása

Magyarországon az iskolai nevelés és oktatás igénybevétele – amely a szakképzési törvényben foglalt feltételekkel magába foglalja a szakképzést – *alapvető állampolgári jog*. A Magyar Köztársaság Alkotmánya – ennek megfelelően - egyértelműen rögzíti a *művelődéshez való jog összetevőit*.

A közoktatás legtágabb értelemben minden olyan oktatási tevékenység, amely a művelődéshez való jog érvényesülését és érvényesítését szolgálja.

A rendszerváltás természetesen az oktatásügy terén is alapvető változásokat indukált, azonban ezek a jelzett alapjogot nem érintették. Ugyanakkor a jogi szabályozás teljeskörű kiépítése fontos követelményként jelentkezett.

Az előkészítő munkálatok után a Parlament 1993-ban fogadta el a közoktatási, valamint a szakképzési törvényt, amelyek sokszori módosításokkal, de hatályban vannak.

Mindemellett indokolt megemlíteni a felsőoktatási törvényt is, amely a szakmai összefüggések miatt szükséges.

Alapvetések a szakképzési oktatásszolgáltatáshoz kapcsolódóan

A közoktatási rendszer működtetése *állami feladat*. A közoktatás szakmailag önálló intézményeiben mindenki nevelésben és oktatásban részesülhet.

Közoktatási intézményt az állam, a helyi önkormányzat, a települési, területi, országos kisebbségi önkormányzat, egyházi jogi személy, jogi személyiséggel rendelkező gazdálkodó szervezet, alapítvány, egyesület és más jogi személy, továbbá természetes személy (egyéni vállalkozóként) *alapíthat és tarthat fenn*.

Magyarországon minden gyermek tanköteles. A tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a diák betölti a 18. életévét. A tankötelezettség a 9. évfolyamtól kezdődően szakközép és szakiskolában is teljesíthető, ezért ennek megfelelően a középfokú nevelés és oktatás a 9. évfolyamon kezdődik, és szakiskolában a 10., szakközépfokú iskolában a 12., vagy 13. évfolyam végén fejeződik be.

Az iskolai nevelés – oktatás szakképesítés megszerzésére felkészítő szakasza a középfokú nevelés – oktatás szakasza *után kezdődik*, és az Országos Képzési Jegyzékben (a továbbiakban OKJ) meghatározott szakképzési évfolyamon *fejeződik be*. (Az OKJ az állam által elismert szakképzéseket tartalmazza.)

Az ún. általános műveltséget megalapozó szakaszban az iskolai nevelés és oktatás tartalmi egységét a *Nemzeti Alaptanterv* (a továbbiakban NAT) biztosítja. A NAT-ban foglaltak teljesítését *kerettantervek* segítik.

A kerettanterv *szakiskolában* ajánlást tartalmaz a pályaorientációra, a szakmai előkészítő és alapozó oktatásra, továbbá a szakmai elméleti és gyakorlati képzés időbeni tagolására, időkereteire, arányaira. *Szakközépiskolában* a szakmai orientációra, a szakmai előkészítő továbbá szakmai alapozó oktatásra, az általános műveltséget megalapozó nevelés – oktatás, valamint a pályaorientáció, a szakmai előkészítő, szakmai alapozó oktatás, valamint a szakmai elméleti és gyakorlati képzés időbeli tagolására, időkereteire, arányaira.

Az iskolában a nevelő oktató munka *pedagógiai program alapján folyik, amely magába foglalja a nevelési programot és a helyi tantervet* is.

Szakképző intézmények esetén ez kiegészül a *szakmai programmal*, amely központi programokra (tantervekre) épül.

„A tanuló a 10. évfolyam befejezése után *alpműveltségi vizsgát*, míg a 12. (a törvény által meghatározott esetben a 13.) évfolyam teljesítését követően *érettségi vizsgát* tehet. Az OKJ-ben meghatározott szakképesítések megszerzése *szakmai vizsga* alapján lehetséges. A szakmai vizsgára történő felkészítésben részt vehetnek a jogi személyek, a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok, valamint egyéni vállalkozók is.”

A szakközépiskolai, valamint szakiskolai tanulót a szakképzési évfolyamon folyó gyakorlati képzés keretében a Munka Törvénykönyve (a továbbiakban Mt.) szerint *munkavállalói jogok* illetik meg.

A szakképzésben résztvevő tanulóknak a gyakorlati képzés szervezője juttatásokat, valamint kedvezményeket köteles biztosítani (pl. felelősségbiztosítás).

Fontos szabály, hogy az iskolarendszerű szakképzésbe a tanulók *a 16. életévük betöltését követően kapcsolódhatnak be*.

Az intézményrendszer

A közoktatási intézményrendszerben a szakképzéshez a szakiskola, a speciális szakiskola, a készségfejlesztő speciális szakiskola, az előkészítő szakiskola, a szakközépiskola, a regionális képző központ, a felsőoktatási intézmény, a felnőttképzési törvényben meghatározott iskolarendszeren kívüli szakmai képzést folytató intézmény, továbbá a központi képzőhely tartozik.

Szakiskola

A szakiskolának általában 9., 10., valamint az adott szakképesítés megszerzéséhez szükséges, az OKJ-ben meghatározott számú *szakképzési évfolyama van*.

A 9. évfolyamon általános műveltséget megalapozó nevelés és oktatás, pályaorientáció valamint gyakorlati oktatás, míg a 10. évfolyamon a kötelező tanórai foglalkozások legfeljebb negyven százalékában szakmai alapozó elméleti és gyakorlati oktatás folyik.

A gyakorlati oktatást iskolai tanműhelyben kötelező megszervezni.

A *szakképzési évfolyamokon* az OKJ előírásai, valamint szakmai és vizsgakövetelmények (a továbbiakban SZVK) alapján a *szakmai vizsgára történő felkészítés folyik*. Azon tanulóknak, akik nem rendelkeznek alpműveltségi vizsgával és ez a szakmai vizsga letételének előfeltétele, *alpműveltségi vizsgára való felkészítés is történik*.

A szakiskola – a nappali rendszerű iskolai oktatás keretében – *felzárkóztató oktatást* is szervezhet olyan tanulóknak, akik alapfokú iskolai végzettség nélkül kívánnak bekapcsolódni a szakképzésbe.

A felzárkóztató oktatás egy, vagy két tanítási évig tart(hat). A szakiskola *speciális szakiskolaként működik*, ha fogyatékos tanulókat készít fel a szakmai vizsgára, vagy ha a munkába álláshoz és életkezdéshez szükséges ismereteket nyújt.

Szakközépiskola

A szakközépiskolának – főszabályként értelmezve – érettségire felkészítő, az *általános műveltséget megalapozó 4 évfolyama van.*

A 9. évfolyamtól kezdődően a NAT-ban meghatározott szakmai orientáció, a 11. évfolyamtól pedig az OKJ szerinti elméleti és gyakorlati szakmacsoportos alapozó oktatás is lehetségessé válik.

A középiskolai nevelés és oktatás a 9. évfolyamon kezdődik és a 12. évfolyamon fejeződik be (meghatározott esetben a 13. évfolyamon).

A szakképzési évfolyamok számát az OKJ rögzíti.

A szakközépiskola a *szakképzési évfolyamokon* - az OKJ-nak megfelelően - az utolsó középiskolai évfolyam elvégzéséhez, illetve középiskolai végzettséghez kötött szakképesítések körében a *szakmai vizsgára készít fel.*

A tanuló a szakmai vizsgát, csak az érettségi vizsga követelményeinek sikeres teljesítése után teheti le.

Új fejlesztési elemek szabályozása a szakképzési törvényben

A Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztés Operatív program (a továbbiakban HEFOP) szakképzést érintő része, valamint a szakképzés fejlesztési stratégiájáról szóló kormányhatározat olyan rövid és hosszú távú feladatokat tartalmaz, amelyek *a szakképzés tartalmi és szerkezeti átalakítását célozzák meg.*

Az ehhez szükséges jogszabályi feltételek megteremtése maga után vonta a szakképzési törvény, valamint a szakképzési hozzájárulásról és a képzés fejlesztésének támogatásáról szóló törvény módosítását is.

A törvénymódosítások *biztosítják* a Kormány „100 lépés” programjának végrehajtását, valamint *összhangot teremtenek* az új felsőoktatási törvény felsőfokú szakképzésre vonatkozó részeivel.

A szabályozás új összetevői

- Térségi Integrált Szakképző Központ (TISZK)

A szakképző iskolák fenntartói, valamint a felsőfokú szakképzést folytató felsőoktatási intézmények megállapodás alapján Térségi Integrált Szakképző Központot (a továbbiakban TISZK) hozhatnak létre.

A TISZK keretein belül működik a központi képzőhely, amely részt vesz az iskolarendszerű gyakorlati képzés szervezésében, és részt vehet az iskolarendszeren kívüli képzés megszervezésében. Közreműködhet a pályaválasztási tanácsadás és pályakövetés feladatai megvalósításában.

A létrejött 16 TISZK keretében működő szakképző intézmények a 2006/2007-es tanévtől a kereskedelem, a marketing, az üzleti adminisztráció, továbbá a gépészeti szakmacsoportba tartozó szakképesítések tekintetében – felmenő rendszerben – a moduláris szakképzési rendszer és az új OKJ, valamint az új szakmai és vizsgakövetelmények és központi programok (tantervek) alapján indítják képzéseiket.

A munkaerő-piaci igényeket a TISZK *tanácsadó testülete* közvetíti.

A tanácsadó testület a szakképzésben érdekeltek jogszabályban meghatározott képviselőiből áll. A törvény felhatalmazást ad arra, hogy jogszabály rögzítse a tagok delegálási szabályait, valamint döntési, véleményezési, javaslattevési és ellenőrzési jogosítványait.

A felsőoktatási törvény módosította a szakképzési törvényt annak érdekében, hogy a TISZK keretében működő *központi képzőhely* a szakképző iskolai tanulók gyakorlati képzését szolgáló tárgyi feltételeinek fejlesztése *közvetlenül is támogatható legyen.* (A hozzájárulásra kötelezettek felhasználási keretének maximum 75 százaléka mértékéig.)

2006. március 1.-től a központi képzőhely felhasználhatja a *fejlesztési támogatás legfeljebb 15 százalékát* a szakképző iskolai tanulók gyakorlati képzését szolgáló tárgyi eszközeinek működtetési költségeire.

A módosítás lehetőséget ad arra is, hogy a központi képzőhely nyilvános pályázat útján *beruházási célú* támogatásban is részesülhessen a MPA képzési alaprészből.

A költségvetési éven átnyúló finanszírozású, beruházási célú támogatás további TISZK létrehozását is lehetővé teszi a szakképző intézmény fenntartójának.

- Szakmai tanácsadó testület

A szakmai érdekegyeztetés rendszerének fejlesztése keretében a munkaerő-piaci igények közvetítése céljából az államigazgatás valamennyi szintjén biztosítani kell a *gazdasági kamarák*, a munkaadói és munkavállalói, valamint a gyakorlati képzésben együttműködő gazdálkodó szervezetek *részvételét* a döntés-előkészítésben, továbbá a végrehajtásban.

Szakképző iskolában *Szakmai Tanácsadó Testületet kell létrehozni* akkor, ha a nappali rendszerű iskolai oktatásban a szakképző intézmény valamennyi évfolyamára jutó tanulók létszáma – a hivatalos statisztikai jelentés szerint 3 tanítási év átlagában – legalább 500 fő.

A szakmai tanácsadó testület létszáma az intézmény nagyságától, képzési kapcsolataitól, szakiránytól, valamint az oktatott szakképesítésektől függően 9-15 fő lehet. A testület tagjait az *igazgató megkeresésére 3 éves időtartamra delegálják* az alábbi szervezetek

- fenntartó
- nevelőtestület
- az iskolával képzési kapcsolatban lévő gazdálkodó szervezet (egymás közötti megállapodással maximum 5 fő)
- az iskola székhelye szerint illetékes és a képzés szakiránya (ipari, kereskedelmi, agrár, stb.) szerint érdekelt területi gazdasági, illetve szakmai kamara
- munkaadói érdekképviselői szervezet
- munkavállalói érdekképviselői szervezet

A testületnek hivatalból tagja az intézmény igazgatója.

A Szakmai Tanácsadó Testület *javaslattevési és véleményezési jogkörrel rendelkezik* a szakképző iskolában folyó képzéssel kapcsolatos valamennyi kérdésben. A költségvetés, a pályakövetési rendszer, a szakmai program, valamint a fejlesztési célú támogatás(ok) felhasználása tekintetében *kötelező* kialakítani a testület véleményét.

- Moduláris rendszerű szakképzés

Modultérkép

A modultérkép az egyes SZVK-k által *meghatározott* szakmai modul/moduljait, valamint azok egymáshoz történő kapcsolódását jelenti.

Az oktatási, valamint a szakképesítésért felelős miniszter az általa elkészített ágazati modultérképek alapján összeállíttatja és nyilvánosságra hozza az *országos modultérképet*.

Modul (tanegység)

A *szakképesítések és rész-szakképesítések modulokból épülnek fel*, melyeket az SZVK-ban a szakképesítésért felelős miniszter határoz meg.

Ehhez természetesen igazodik az SZVK szerkezeti felépítésére, továbbá a szakmai vizsgára vonatkozó szabályokhoz is.

Bemeneti kompetencia

A szakképzés megkezdéséhez szükséges elméleti és gyakorlati kompetenciák (tudáselemek) meghatározásával kiegészül az SZVK.

Rész-szakképesítés

Az SZVK-ban meghatározott szakmai modul/modulok követelményeinek a szakmai vizsgán történő teljesítésével rész-szakképesítés szerezhető

Modulzáró vizsga

A köztes vizsga helyébe *a modulzáró vizsga lép*, amelyet a szakképzési intézmény szervez. Az eredményes modulzáró vizsga az SZVK-ban előírtak alapján, feltétele lehet a szakmai vizsgára bocsátásnak is.

- **Hiány – szakképesítések**
A hiány-szakképesítések választásának ösztönzése érdekében történt módosítás értelmében a szakképzést tanuló szerződés alapján folytató tanulót *meghatározott pénzbeli juttatáson felül* –adóterhet nem viselő járandóságként – havonta a minimálbér 20%-ának megfelelő mértékű *kiegészítő juttatás* illeti meg akkor, ha hiány-szakképesítés elsajátítását választotta. *A hiány-szakképesítések megállapítása és közzététele* a regionális fejlesztési és szakképzési bizottság javaslata alapján, *az oktatási miniszter feladata*, aki a szakképesítésért felelős miniszterek véleményét is figyelembe veszi. A jegyzéket 3 évente felül kell vizsgálni. A hozzájárulásra kötelezett gazdálkodó szervezetnél, abban az esetben, ha hiány-szakképesítést választó tanuló gyakorlati képzését tanuló szerződés alapján végzi, *az elszámolható anyagköltség mértéke a minimálbér 40%-a*.
- **Pályakövetés**
A törvénymódosítás a szakképző intézmények számára feladatként határozza meg a *pályakövetési rendszer bevezetését* (megvalósítási határidő: 2008. december 31.). Az oktatási miniszter – a szakképzésért felelős miniszter egyetértésével – a konkrét feladatok tartalmát külön jogszabályban fogja rögzíteni.
- **Nívódíj**
A munkaerőpiac által elismerten eredményes szakmai képzést - ezáltal a végzett diákok kiemelkedően magas elhelyezkedését produkáló – folytató szakképző iskolák, illetve felsőfokú szakképzési feladatokat ellátó felsőoktatási intézmények – pályázat alapján – *nívódíjban* részesülhetnek. A nívódíj elnyerésére a regionális fejlesztési és képzési bizottság tesz javaslatot, amelyről az oktatási miniszter az Országos Szakképzési Tanács (a továbbiakban OSZT) állásfoglalásának kikérését követően dönt. Forrása a MPA képzési alaprésze eredeti előirányzata alapján megállapított decentralizált keret maximum 5 %-a. A nívódíjban részesülők körének konkrét meghatározására, mértékére és a felhasználási szabályokra külön rendelet kerül kiadásra.
- **Felsőfokú szakképzés**
A 2006. március 1.-től hatályos felsőoktatási törvény *kiegészítette* a szakképzési törvényt azzal, hogy a szakképzés intézményei között szerepel a felsőoktatási intézmény és a TISZK keretében működő központi képzőhely is. Új rendelkezések szabályozzák, hogy felsőfokú szakképzés tekintetében milyen jogosítványokkal rendelkezik a szakképesítésért felelős miniszter, valamint a *gazdasági kamara*. A felsőoktatási intézmény keretében a felsőfokú szakképzés elméleti és gyakorlati képzését az intézmény képzési programjának részeként, *szakképzési program alapján kell megszervezni*.
- **A fejlesztési támogatás fogadása**
Egy szakképző iskola tanulónként, illetve egy felsőoktatási intézmény – kivéve a központi képzőhelyet – az általa szervezett – a felsőoktatási törvény hatálya alá tartozó gyakorlati képzésben résztvevő hallgatónként – a tárgyeszköz-átadás kivételével, legfeljebb a tárgyévi költségvetési törvényben meghatározott iskolai szakképzés (szakmai gyakorlati képzés)

fajlagos összegének háromszorosával azonos mértékű *fejlesztési támogatás* fogadására jogosult.

- **A szakképzési hozzájárulás**

Az új rendelkezés bővíti a szakképzési hozzájárulás célmeghatározását azzal, hogy a speciális szakiskolákban, valamint készségfejlesztő speciális szakiskolákban folyó olyan gyakorlati képzések is támogathatóvá válnak, amelyek *nem az állam által elismert szakképesítések* megszerzésére irányulnak.

A korábban beszerzett tárgyi eszközök, a gyakorlati képzést szervező hozzájárulásra kötelezett jogutód nélküli megszűnése után, *a továbbiakban is* a gyakorlati képzést szolgálhatják.

Az átalányként elszámolható tétel is bővült. A tanuló pénzbeli juttatásának terhei (pl. tb járulékok) elszámolhatóvá válnak, a további költségekre pedig a minimálbér 150%-ának megfelelő összeg az elszámolható.

Az ISCED rendszer

Az oktatási – nevelési, illetve a képzési formák, programok egységes nemzetközi értelmezése érdekében – három nemzetközi szervezet – az UNESCO, az OECD és az EU statisztikai céllal kidolgozta az *oktatás nemzetközi szabvány osztályozási rendszerét* (International Standard Classification of Education –ISCED), amelynek alkalmazását a tagországok és a társult országok számára kötelezővé tették.

Ez a rendszer, melynek legfontosabb kategóriái a program és a szint, lehetővé teszi a különböző országok oktatási rendszereinek összehasonlítását.

Az ISCED rendszer a közoktatási rendszereken belül öt szintet különböztet meg, ezek: az iskola előtti nevelés (0), az alapfokú (1), az alsó középfokú (2), a felső középfokú (3), oktatás és posztsekunder szintű szakképzés (4). A nemzetközi statisztikai adatszolgáltatásban Magyarország az általános iskola alsó tagozatát tekinti 1-es, a felső tagozatot 2-es és az ezt követő képzést a 3-as szintnek. Ez azt is jelenti, hogy az egyes szintek közötti *határvonalakat* másutt vonjuk meg, mint más ország. Ennél fogva a közoktatási rendszer és a tanulói továbbhaladás nemzetközi összehasonlítása során az adatokat ennek figyelembevételével kell kezelni (1. táblázat).

Magyarázat az 1. táblázathoz:

Az A általános, a B szakirányú továbbtanulási lehetőség, a C elsősorban munkaerőpiacra vezető képzésre utalnak.

A G=general (általános), a P=prevocational (előkészítő) és a V=vocational (szakképzési) megjelölések a program típusát jelzik.

A szakközépiskolánál szereplő 3AP, ill. 3BP ISCED besorolásnál a hagyományos (kifutó), nem OKJ szerinti képzésnél a képzés egészére ez az ISCED besorolás vonatkozik, az OKJ rendszerű képzésben pedig az érettségiig tartó időszakra (nem szakképző évfolyamok esetében). A szakképző évfolyamokra a táblázatban megadott külön kódok vonatkoznak.

1. táblázat: A magyar képzési formák, nevelési, oktatási programok ISCED rendszer (nemzetközi osztályozás) szerinti besorolása

Feladatellátási hely típusa	Lehetséges ISCED besorolások, kombinációk	Magyarázat
Óvoda		
Általános iskola	1AG 2AG 1AG 2AG	1-4. évfolyam 5-8. (10.) évfolyam E1, E2, 1-8. (10.) évfolyam
Szakiskola (szakmunkásképzés)	1BG 2CV 3CG 3CV 4CV	Felzárkóztató oktatás Szakiskola alapfokú iskolai végzettség nélküli szakmákra Szakiskola, 9-10 évfolyam Szakiskolai szakképző évfolyamok, szakmunkásképzés az 1985. évi törvény szerint Szakképző évfolyamok érettségig igénylő OKJ-s szakmákban
Speciális szakiskola	2CP	Speciális szakiskola, speciális készségfejlesztő szakiskola, előkészítő szakiskola
Gimnázium	2AG 3AG 2AG 3AG	5-8. évfolyam 9-13. évfolyam 5-13 évfolyam
Szakközépiskola	3AP 3BP 4AG 4CV 5B	Nappali szakközépiskola, 9-12 (13). évfolyam Felnőtt szakközépiskola 9-12 (13). évfolyam Szakmunkások szakközépiszkolája Szakképző évfolyamok érettségig igénylő OKJ szakmákban (nem akkreditált) Akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés
Főiskola, egyetem	5A	Főiskolai szintű, alap- és szakirányú továbbképzés, egyetemi szintű alapképzés, kiegészítő egyetemi képzés főiskolát végzettek számára, műszaki tanárképzés műszaki főiskolát végzetteknek, egyetemi szakirányú továbbképzés
Egyetem	6	DLA (művészképzésben megfelel a PhD-nek PhD doktori program

A közoktatás és szakképzés finanszírozása

A közoktatási rendszer működtetéséhez szükséges fedezetet a nemzeti költségvetés és a fenntartói hozzájárulás biztosítja, melyet a nevelési-oktatási intézmények saját bevételei, valamint a tanuló által igénybe vett szolgáltatás díja egészít ki.

Az állami támogatás mértékét a költségvetési törvény határozza meg

A szakképzés működtetése az állam, a gazdaság és a meglehetősen differenciált fenntartói kör sajátosságai kapcsán *többszatornás finanszírozás* keretén belül történik.

Az iskolarendszerű szakképzés legfontosabb pénzügyi forrásai a normatív állami hozzájárulás, a cél és címzett támogatások, a különböző pályázati források, a fenntartói hozzájárulás, a szakképzési hozzájárulás, valamint az intézményi saját bevételek. Az intézmények működésük során alapítványokhoz kötődő finanszírozási lehetőségeket is felhasználhatnak (pl. tehetséggondozás).

A nemzeti költségvetés az intézményfenntartók részére a tényleges tanulói létszám, valamint az ellátott feladatok függvényében normatív költségvetési hozzájárulást biztosít („fejkvóta” támogatás).

A gazdálkodó szervezetnek a gyakorlati képzéshez való hozzájárulási kötelezettségét a szakképzési hozzájárulásról és a képzés fejlesztésének támogatásáról szóló törvény (a továbbiakban Szkt.), valamint a vonatkozó végrehajtási rendelet rögzíti.

A gyakorlati képzés meghatározott költségeit a gyakorlati képzést szervező köteles biztosítani.

Az iskolarendszeren kívüli szakképzés költségeit a Munkaerő-piaci Alapból (a továbbiakban MPA), a munkáltatók, valamint a résztvevők által befizetett összegekből kell finanszírozni.

Szakképzési hozzájárulás és a képzés fejlesztésének támogatása

A szakképzés-finanszírozási rendszer speciális eleme a *szakképzési hozzájárulás*, amely egyrészt az államháztartási elemként (MPA fejlesztési és képzési alaprész), másrészt viszont, ezen kívüli forrásként (a gazdasági szféra által szervezett gyakorlati képzés, a saját munkavállalók képzése, fejlesztési támogatás) biztosítja a szakmai képzés fejlesztését.

Szakképzési hozzájárulásra kötelezettek a belföldi székhelyű gazdasági társaságok, a szövetkezetek, állami vállalatok, tröszt, trösztli vállalat, erdőbizottsági és vízgazdálkodási társulat, ügyvédi irodák, egyéni és külföldi vállalkozók stb., amennyiben belföldi telephellyel rendelkeznek.

A szakképzési hozzájárulás alapja a számviteli törvény által meghatározott bérköltség, az egyszeres könyvvitelt vezető hozzájárulásra kötelezettek esetében a pénzforgalmi könyvvitelben elszámolt bérköltség, valamint egyéni vállalkozók esetében a munkaviszonnyal foglalkoztatott magánszemélyek részére kifizetett bérköltség. Mértéke a bérköltség 1,5 %-a.

A szakképzési hozzájárulás felhasználási lehetőségei

- tanulók díjazása (elszámolható a fizetendő járulék),
- tanulók juttatásai (munkaruha, egyéni védőeszköz, kedvezményes stb.),
- tanulók név szerinti felelősségbiztosítása,
- tanulók orvosi ellátása (orvosi vizsgálatokkal kapcsolatos költségek),
- szintvizsga szervezése (mértéke vizsgánként 2 szakértő és a vizsgázók figyelembevételével fejenként a minimálbér 2%-a),
- gyakorlati oktatók díjazása (a kötelezettnél munkaviszonyban álló),
- átalány elszámolás (tanulószerződéses tanulók esetén),
- a képzést közvetlenül szolgáló tárgyi eszközök (pl. bérleti díj, felújítás),
- a szakmai alapképzés céljait is szolgáló tanműhely költségei (bérleti díj),
- anyagköltség (tanulószerződéses tanulónként és évente a minimálbér 20%-a),

- saját dolgozók képzése (a 3/2004.(II.7.) OM-FMM rendelet alapján),
- fejlesztési támogatás (szakképző intézményeknél alapképzésre a kötelezettség 75%-a, felsőfokú intézményeknél 37,5%-a).

A főtevékenységként gyakorlati képzést végző vállalkozások, *amelyeknek főtevékenysége a felnőtt és egyéb képzés*, 15 főnél több tanulóval foglalkoznak, valamint a tanulók – alkalmazottak aránya a 70 – 30 százalékot a diákok javára meghaladja.

A gazdálkodó szervezetek az alábbiakban részletezett normatív támogatásban részesülnek az MPA képzési alaprészből

- az első szakképzési évfolyamon tanulók gyakorlati képzési feladatainak teljesítéséhez a tantervben előírt szerszámok beszerzési, előállítási, fenntartási költségeire,
- a szakmai alapképzés céljait is szolgáló tanműhely bérleti, munkavédelmi, tűzbiztonsági, valamint közüzemi szolgáltatásai tárgyévi díjának arányos, ellenőrizhető költségeire, kiadásaira,
- tanulószerveződés alapján foglalkoztatott tanuló gyakorlati képzése során felhasznált anyagköltségre (tanulónként és évenként a minimálbér 20%-áig),
- tanulószerveződés alapján a tanuló pénzbeli juttatására.

Mindemellett a képzési alaprész megelőlegezi a tanulók kötelező mértékű díjazását is.

Az iskolai rendszerű szakképzés

Szakmai elméleti és gyakorlati képzés

Szakképző iskolában a nappali oktatás elméleti és gyakorlati képzése *ingyenes*.

Az iskolarendszerű szakképzés - az OKJ-ben szereplő szakképesítések vonatkozásában – a felelős miniszter által meghatározott szakmai és vizsgakövetelmények, valamint a szakmai tantárgyak/modulok központi programja alapján, *szakmai elméleti és gyakorlati képzés keretében történik*. A központi program tartalmazza a szorgalmi idő befejezését követő összefüggő (nyári) szakmai gyakorlat időtartamát.

Szakmai elméleti képzés csak szakképző intézményben, vagy felsőoktatási intézményben (felsőfokú szakképzés esetén) folyhat.

„A tanuló gyakorlati képzése minden olyan szakképző iskola, vagy gyakorlati képzést végző jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, egyéni vállalkozó (a továbbiakban gazdálkodó szervezet) által fenntartott, illetőleg működtetett gyakorlólhelyen megszervezhető és folytatható, ahol a gyakorlati követelményekre való felkészítés jogszabályban előírt feltételei biztosítottak (szakképző iskola és a gazdálkodó szervezet a továbbiakban együtt: gyakorlati képzés szervezője).”

A gyakorlati képzés folytatója a szakmai alapképzésben elsajátított ismeretek ellenőrzésére a szakmai és vizsgakövetelményekben előírt *szintvizsgát szervez*.

A szintvizsga egyik alapvető célja a teljes nevelési-oktatási folyamat közbeni kompetenciamérés.

A szintvizsga előkészítése és megszervezése a területileg illetékes *gazdasági kamara feladata*, melyben a gazdasági érdekképviselői szervezetek, szakmai szervezetek, valamint az érdekelt szakképző intézmény is részt vesznek.

A gazdálkodó szervezeteknél szervezett gyakorlati képzésnél gyakorlati oktatóként *csak a megfelelő szakirányú szakképesítéssel és legalább 5 éves szakmai gyakorlattal rendelkező, büntetlen előéletű személyek vehetnek részt*. Előnyt élveznek a szakoktatói képesítésű és/vagy mestervizsgával rendelkező szakemberek.

Egyedi munkahelyen a tanuló gyakorlati képzését és felügyeletét szakirányú szakképesítéssel, legalább 2 éves szakmai gyakorlattal, valamint büntetlen előélettel lehet ellátni.

A gyakorlati képzés megszervezése a tanév szorgalmi időszakán belül, lehetőleg a szakmai elméleti képzéssel 1 héten belüli váltakozással, a tanév végét követően pedig folyamatosan (összefüggő szakmai gyakorlat) történik.

A tanuló gyakorlati képzése a szakképző intézmény és a gazdálkodó szervezet között együttműködési megállapodás alapján az alábbi esetekben folytatható

- ha a tanuló gyakorlati képzése költségvetési szervnél történik,
- ha a gyakorlati képzés szervezője szakképző intézmény és az összefüggő szakmai gyakorlat gazdálkodó szervezetnél valósul meg,
- ha a gyakorlati képzés szervezője csak részben rendelkezik a képzés feltételeivel, ezért a tanuló kiegészítő gyakorlat képzésére más szervezőnél kerül sor,
- ha a gyakorlati képzés üzemi tanműhelyben szerveződik,
- ha a képző központ által működtetett tanműhelyben történik,
- ha a központi tanműhelyben kerül sor.

Ezeket kivül *lehetséges* az együttműködési megállapodás alapján folytatott gyakorlati képzés gazdálkodó szervezetnél akkor is, *ha a gyakorlati képzés aránya a képzési idő 40%-ánál kevesebb.*

Az együttműködési megállapodást írásban kell megkötni, a fenntartó jóváhagyásával.

Gyakorlati foglalkoztatás

A tanuló gyakorlati foglalkoztatása a képzési programban rögzített és meghatározott feladatok elvégzését jelenti, amelyekben a részvétel kötelező.

A gyakorlati képzés szervezőjének biztosítania kell az egészséges és biztonságos munkafeltételeket, gondoskodnia kell a diákok rendszeres orvosi vizsgálatáról, továbbá munkavédelmi oktatásáról.

Fiatalkorúaknál a képzési idő *nem haladhatja meg* a napi 7, nagykorú tanulóknál pedig a napi 8 órát. Ha a gyakorlati képzés rendszeresen olyan munkahelyen történik, ahol a munkaviszonyban álló munkavállalókat rövidebb időben foglalkoztatják, akkor a tanulók napi képzési idejét ennek megfelelően csökkenteni kell. *A képzési időt 6 és 22 óra között kell megszervezni, amelynek befejezése, illetve a következő napi kezdése között legalább 16 óra pihenőidőt szükséges biztosítani.* Ha a napi képzési idő meghaladja a 4,5 órát, akkor 30 perc megszakítás nélküli szünet beiktatása kötelező.

Gazdálkodó szervezetnél gyakorlati képzésre elméleti napokon, iskolai kötelező rendezvény időpontjában, vizsganapokon, és munkaszüneti napokon, ahol a munkavállaló mentesül a munkavégzés kötelezettsége alól, a tanuló gyakorlati képzésére *nem kerülhet sor.*

Heti pihenőnapokon és az általános munkaszüneti napokon gyakorlati képzés csak a szakképző iskola hozzájárulásával teljesülhet, úgy, hogy a hét más napján szabadidőt kell ellentételezésként biztosítani.

A tanulói részvételt, illetve az esetleges mulasztást a *tanulói foglalkoztatási naplóba* be kell jegyezni.

A mulasztást *igazolni kell.* Egy tanévben az igazolatlan hiányzások nem haladhatják meg a gyakorlati képzési idő (óraszám) *20 százalékát.* Ha ez bekövetkezik, akkor a további tanulmányokat csak évfolyamismétléssel lehet folytatni. (Tanulószerződés esetén az évfolyamismétléshez a gazdálkodó szervezet hozzájárulása is szükséges.) Ha a mulasztás eléri a 20 százalékot, de nincs igazolatlan hiányzás, akkor a tanuló teljesítményének mérlegelése után az évfolyamismétléstől *el lehet tekinteni,* hiszen feltételezhető a hiánypótlás.

A gazdálkodó szervezet a tanuló gyakorlati képzéséről *köteles foglalkozási naplót vezetni,* amelyben a szakmai tevékenység leírása mellett az időráfordítás és az értékelés is meg kell, hogy jelenjen. Ezt a szakképző intézmény megtekintheti.

Felsőfokú szakképzésben az elméleti és gyakorlati oktatást az intézmény képzési programja alapján kell megszervezni, amelynek alkotóegysége a szakképzési program.

Tanulószerződés

A tanuló gyakorlati képzése a szakképzési évfolyamokon gazdálkodó szervezetnél a tanulóval írásban kötött szerződés, ún. *tanulószerződés* alapján történik. Kivétel: az 1993. évi LXXVI. törvény 19.§ által meghatározottak.

A felsőfokú szakképzésben a gyakorlati oktatás 25 százalékának egybefüggő megszervezése esetén a hallgató képzése a gazdálkodó szervezetnél *hallgatói szerződés* alapján folyhat. A szerződést írásban kell megkötni.

A tanulószerződés a tanuló - a 18. életév betöltését megelőzően a szülő (gyám) - valamint a gazdálkodó szervezet közötti *megállapodás*, amelyben a területileg illetékes gazdasági kamara közreműködik.

Ennek alapján *a tanuló gyakorlati képzéséről a gazdálkodó szervezet gondoskodik*, amely magába foglalja az előírt követelmény szerinti képzést, a szakmai fejlődésről történő gondoskodást, továbbá az egészség és a testi épség megővését.

A megkötött tanulószerződés teljesítése a gazdálkodó szervezet részére *mindaddig kötelező*, amíg a feladatellátást más gazdálkodó szervezet, vagy a szakképző iskola tőle át nem vállalja. (Ugyancsak mentesíti a kötelezettségek teljesítése alól a gazdálkodót, ha a tanuló más gazdálkodó szervezettel köti meg a tanulószerződést.)

Gazdálkodó szervezetnek *a tanulószerződés megkötésével kapcsolatos szándékot* az iskolai felvételt megelőző naptári év végéig *a területileg illetékes gazdasági kamarának, valamint a tanuló elméleti képzését ellátó szakképző intézménynek be kell jelenteni*.

A bejelentést az első szakképzési évfolyam teljesítését követően a tanév megkezdése előtt minden év *május 15-ig meg kell tenni*. (Amennyiben a szerződéskötést a területi gazdasági kamara kezdeményezi, akkor nincs bejelentési kötelezettség.)

A tanulószerződést az intézményi beiratkozás időpontja előtt az illetékes gazdasági kamara képviselője előtt, írásban kell megkötni.

Az írásban megkötött tanulószerződést a gazdálkodó szervezet a beiratkozás időpontjáig köteles bemutatni a szakképző intézménynek. Ennek alapján pedig *a szakképző iskolának kötelező felvennie a tanulót*, amennyiben az a felvételi feltételeknek megfelel.

A tanuló a törvény szerint járó juttatásokra *a tanév első napjától jogosult*. A képzés kezdő napja a szakképző iskola által a gyakorlati képzésre kijelölt első nap.

Tanulószerződést csak olyan gazdálkodó szervezet köthet, amely vagy saját maga *rendelkezik* a megfelelő feltételekkel, vagy más gazdálkodó szervezettel, illetve szakképző iskolával együtt, *tud eleget tenni a törvényben előírtaknak*.

A feltételek meglétét a telephely szerint illetékes területi gazdasági kamara (az érdekképviselőkkel együttműködve) a tanulószerződés megkötése előtt *hatósági eljárás keretében bírálja el*. Ugyancsak az illetékes gazdasági kamara feladata a gyakorlati képzést szervező gazdálkodó szervezet, és a tanulószerződés nyilvántartása, továbbá a gyakorlati képzés ellenőrzése.

Az alkalmasság elbírálásában, továbbá a gyakorlati képzés ellenőrzésében a szakmai elméleti képzést ellátó szakképző intézmény is részt vehet.

Tanulószerződést *a 16. életévét betöltött*, a szakképesítésre előírt előképzettséggel, szakmai és pályaalkalmassággal rendelkező, egészségügyi (orvosi) szempontból megfelelő tanuló köthet.

A gazdálkodó szervezet kötelessége, hogy a tanuló számára biztonságos munkahelyen, az egységes szakmai követelményeknek megfelelő gyakorlati képzést és nevelést nyújtson.

A tanuló kötelezettséget vállal arra, hogy a gazdálkodó szervezet képzési rendjét megtartja, utasításait a képzésre vonatkozóan végrehajtja, valamint a szakmai gyakorlati ismereteket – képességeinek megfelelően – elsajátítja.

A tanuló a vállalat/cég/vállalkozás gazdasági érdekeit magatartásával nem veszélyezteti.

A tanulószerveződés tartalmazza

- a gazdálkodó szervezet megnevezését,
- a tanuló személyi adatait,
- a szakképesítés megnevezését (OKJ),
- a képzési időt,
- a gyakorlati képzés helyét,
- a tanulónak adandó pénzbeli juttatás összegét,
- a gazdálkodó szervezet által, a jogszabályi kötelezettségek felett biztosított juttatások és kedvezmények körét, mértékét és feltételeit.

A tanulószerveződés megszűnésének okai

- a tanuló elhalálása,
- a szakmai vizsga sikeres letétele,
- a tanuló szakképző intézményből történő kizárása,
- a tanuló jogviszony közoktatási törvény szerinti megszűnése, amennyiben az iskolai tanulmányok 30 napon belül más szakképző iskolában sem folytatódnak,
- a gazdálkodó szervezet jogutód nélküli megszűnése,
- a gazdálkodó szervezet eltiltása a gyakorlati képzéstől.

Utóbbi két esetben a területileg illetékes kamara, valamint a szakképző intézmény *köteles elősegíteni* a tanuló további gyakorlati képzésének megszervezését.

A tanulószerveződés csak a tanuló és a gazdálkodó szervezet *közös megegyezésével módosítható*. Megszüntetése közös megegyezéssel, illetve felmondással lehetséges.

A tanulószerveződés felmondási okai

- a szakképző intézmény elégtelen tanulmányi teljesítmény miatt a képzési időszakban másodszor utasítja évfolyamisméltásra a tanulót,
- a tanuló a szakmai vizsga követelményeinek ismételt vizsgán sem tud eleget tenni,
- a tanuló nem tesz eleget szerződéses kötelezettségeinek, azokat szándékosan, vagy súlyos gondatlanságból megszegi, illetve magatartásával a tanulószerveződés fenntartását ellehetetleníti.

Nem mondható fel a tanulószerveződés a tanuló betegségének időtartama alatt, legfeljebb a betegszabadság lejártát követő 1 évig (gümőkóros megbetegedés esetén 2 évig), továbbá a terhesség ideje alatt és szülést követő 6. hónap végéig. Ezen túlmenően a gazdálkodó szervezet akkor sem mondhatja fel a tanulószerveződést, ha a tanuló üzemi balesetet szenved, vagy foglalkozási megbetegedés történik – ezáltal pedig bekövetkezik a táppénzre való jogosultsága. A tiltás a teljes időszakra vonatkozik.

A tanuló a tanulószerveződést az illetékes területi kamarával történt egyeztetés után, indokolás nélkül, írásban, bármikor felmondhatja.

Kiskorú tanuló esetén a felmondáshoz, illetve a módosításhoz, írásbeli szülői (gyám) hozzájárulás szükséges.

Ezzel ellentétben a *gazdálkodó szervezet* a felmondást köteles indokolni, amiből egyértelműen ki kell tűnnie a felmondás okának. Az indok(ok) valódiságát és okszerűségét a gazdálkodó szervezet *köteles* bizonyítani. Felmondáskor a tanulószerveződés a tájékoztatást követő 15. napon szűnik meg, amely ellen a tanuló ugyancsak 15 napon belül jogorvoslással fordulhat a bírósághoz. A keresetnek általában halasztó hatálya van a felmondás végrehajtása tekintetében.

A tanulószerveződés megszűnését a gazdálkodó szervezet *egyidejűleg kell, hogy bejelentse* a területileg illetékes gazdasági kamarának, valamint a szakmai elméleti képzést ellátó szakképző iskolának. A tanuló kérelmére köteles igazolást kiállítani a gyakorlati képzésben eltöltött időről és a megszerzett ismeretekről.

A tanulókat megillető juttatások, kedvezmények

- Tanévenként (évfolyamonként) minimum 30 nap – nem beszámítva a munkaszüneti napokat – továbbá azokban a tanévekben, amelyekben a tanuló a 19. életévét még nem tölti be, további 5 nap oktatási szünet. (a szünetet a szakképző intézmény szünetében, lehetőleg egybefüggően kell biztosítani).
 - A záró szakmai vizsgát megelőzően minimum 10 nap felkészülési idő – függetlenül a szakmai vizsga sikerétől (a szakmai vizsga megismétlésekor a gazdálkodó szervezet saját döntése alapján is adhat felkészülési időt).
 - Betegség esetén naptári évente 10 nap betegszabadság, amely esetben a pénzbeli juttatás adott hányada (75 %) jár.
 - Pénzbeli juttatás (havi mértéke a szakképzési évfolyam első félévében, a hónap első napján érvényben lévő kötelező legkisebb minimálbér legalább 20%-a).
- A szakképzési évfolyam második, illetve további féléveiben – a tanuló tanulmányi előmenetelét és szorgalmát is figyelembe véve – a pénzbeli juttatást a kezdő félév havi összegéhez képest emelni kell. Kifizetése utólag, a munkajogi szabályozók alapján történik. A tanév megkezdését követően, hónap közben megkötött, vagy megszüntetett tanulószerveződés esetén a tanulót időarányos rész illeti meg. Levonás csak jogszabály, végrehajtott határozat, vagy tanulói hozzájárulás esetén lehetséges.
- Kedvezményes étkeztetés.
 - Munkaruha.
 - Egyéni védőfelszerelés (védőruha).
 - Útiköltség-térítés.
 - Tisztálkodási eszköz.
 - Összefüggő szakmai gyakorlatnál díjazás (nem tanulószerveződéses jogviszony).

Kártérítési felelősség

A tanuló kötelezettségeinek vétkes megsértésével a gazdálkodó szervezetnek, a gazdálkodó szervezet viszont a tanulónak okozott kárt köteles megtéríteni.

A gazdálkodó szervezetnek gondatlanságból okozott kár esetében a tanuló 50%-os mértékig köteles a kártérítésre, azonban az összeg nem haladhatja meg a pénzbeli juttatás 1 havi mértékét.

A gyakorlati képzés feltételeivel rendelkező gazdálkodó szervezet a szakképző intézmény igazgatójának egyetértésével tanuló *előszerveződést* köthet az iskolai tanműhelyben gyakorlati szakmai alapképzésben részesülő tanulóval. Kötelezettséget arra vállalnak, hogy a későbbi gyakorlati képzés céljából tanulószerveződést kötnek.

A tanulószerveződés megkötésének szándékát a megelőző tanév első felének végéig a területi gazdasági kamarának, valamint az iskola igazgatójának be kell jelenteni.

Az iskolarendszeren kívüli szakképzés

A rendszer működését a felnőttképzési törvény szabályozza.

A művelődéshez (tanuláshoz) való alkotmányos jog gyakorlása természetesen *nem szűkíthető le* az iskolai rendszerű oktatásra, hiszen a felnőttkori képzések nagy része más közegben realizálódik.

Iskolarendszeren kívüli szakképzésben-képzési szerződés alapján- csak olyan személy vehet részt, aki eleget tett a közoktatási törvény tankötelezettségi előírásainak.

Az egész életen át tartó tanulás uniós követelménye alapján igen fontos társadalmi cél, hogy az emberek folyamatosan hozzájuthassanak korszerű gazdasági, kulturális és technológiai ismeretekhez.

Felnőttképzési tevékenységet közoktatási, szakképző és felsőoktatási intézmény, kht, egyesület, köztestület, alapítvány, közalapítvány, továbbá egyéb jogi személy, jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, egyéni vállalkozó, valamint ezek esetleges társulásai végezhetnek (a továbbiakban felnőttképzési intézmények).

A felnőttképzés lehet általános, nyelvi, illetve szakmai képzés, valamint kapcsolódó szolgáltatás. Felnőttképzési intézmény akkor jogosult a feladatkör ellátására, *ha szerepel a megyei (fővárosi) munkaügyi központ nyilvántartásában.* (Felsőoktatási intézményre az előírás csak akkor vonatkozik, ha a felsőoktatási törvény hatálya alá nem tartozó tevékenységet folytatnak.)

A felnőttképzési intézmények a minőségbiztosítás jegyében kezdeményezhetik az intézmény és/vagy az általuk kidolgozott képzési program *akkreditációját*, amelyet a Felnőttképzési Akkreditációs Testület (FAT) végez.

A felnőttképzés finanszírozásának összetevői:

- felnőttképzési normatív támogatás,
- foglalkoztatást elősegítő képzési támogatás,
- saját munkavállaló képzési támogatása,
- a felnőttképzés feltételeinek fejlesztési támogatása,
- SZJA kedvezmény.

A felnőttképzéssel kapcsolatos feladatok teljesítését segíti az Országos Felnőttképzési Tanács (OFkT), valamint a Nemzeti Felnőttképzési Intézet (NFI).

A képzésben résztvevők számára az intézmény *köteles* megszervezni az elméleti és gyakorlati képzést, ugyanakkor a tananyagot, a tantervet, az elsajátításhoz szükséges időtartamot – az SZVK-k követelményei alapján - *maga állapíthatja meg.*

Ismételten indokolt leszögezni, hogy a képzésbe csak olyan személy kapcsolódhat be, aki teljesítette a *tankötelezettségre vonatkozó előírásokat.*

A hallgató számára a törvényi előírások lehetőséget adnak arra, hogy *előzetes tanulmányaik* – a szabályozók fegyelembevételével mellett – *beszámításra kerüljenek*, ezáltal viszont a képzési idő rövidülhet.

Intézmények:

- Regionális Munkaerő Fejlesztő és Képző Központ,
- munkaerő-piaci képzést folytató intézmények (felnőttképzési intézmények),
- szakközépiskolák,
- szakiskolák.

Felsőfokú szakképzés

Az akkreditált felsőfokú iskolai rendszerű szakképzés Magyarországon az 1998/1999-es tanévtől indult el, miután a jogszabályi feltételek erre megteremtődtek.

Legfontosabb célja, hogy a szakirányú felsőfokú tanulmányok során is *elismerhető kreditek megszerzésére* nyíljon lehetőség a diákok számára is. Ugyancsak fontos célkitűzés *a munkaerő-piaci esélyek javítása.*

A képzés indítása egyrészt oktatáspolitikai okokra vezethető vissza, amely a felsőoktatás kiszélesítésében jelölhető meg. Ugyanakkor a társadalmi igény, továbbá a szakmai alátámasztottság is fontos tényező volt.

Felsőfokú szakképzést *felsőoktatási intézmény*, illetve olyan *szakközépiskola indíthat*, amely megállapodást köt egy szakiránynak megfelelő felsőoktatási intézménnyel. (A szakközépiskolában indított képzés szabályozását a szakképzési törvény tartalmazza.)

Ebből következően, hogy a felsőfokú intézményben felsőfokú szakképzési tanulmányokat folytató diákok *hallgatói*, míg a szakközépiskolában *tanulói jogviszony* alapján részesülnek

képzésben. Mindkét esetben azonos a tananyag, a kimeneti követelmény és a végzettség (felsőfokú OKJ-s végzettség).

A végzettség alapján a felsőfokú szakképesítéssel egyrészt ki lehet lépni a munka világába, illetve további felsőfokú tanulmányok folytathatók beszámítható kreditekkel.

A programok jóváhagyása megkívánja a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) akkreditációját, másrészt a szakképzés részéről az SZVK-k vizsgálatát.

Felsőfokú szakképzés a felsőoktatási intézmény által készített, és a szenátus által elfogadott *szakképzési program* alapján folyhat, amely az OKJ-ben meghatározott felsőfokú szakképzésre készíthető az SZVK-k alapján.

A felsőfokú szakképesítés egyszerűsített és gyorsított akkreditációs eljárást követően kerülhet be az OKJ-be.

A szakképzési program tartalmazza a beszámítási lehetőséget, továbbá a megszerzett kreditek azonos képzési területhez tartozó alapképzésbe való besorolását. (Szám legalább 30, legfeljebb 60 lehet.)

A képzési idő *4 szemeszter* (kivéve, ha az uniós jog másképp nem szabályoz).

Országos Képzési Jegyzék

Az OKJ az állam által elismert szakképesítések különböző jellemzőit és adatait foglalja egységes rendszerbe.

Az OKJ-ben szerepel a szakképesítés azonosító száma, megnevezése, a szakképesítés iskolai rendszerű szakképzésben történő megszerzéséhez szükséges képzés időtartama, az iskolai előképzettség szintje, az egyéni felkészítéssel megszerezhető szakképesítésekre utalások, továbbá a szakmai és vizsgáztatási követelményrendszer meghatározására feljogosított miniszter megjelölése. A megjegyzések között kerülnek feltüntetésre a szakképesítéssel kapcsolatban egyéb előírások (szakmai előképzettség, az életkor alsó korhatára, szükséges nyelvtudás stb.). Az OKJ tartalmazza a korábban szakképesítési szintenként, iskolatípusonként külön jegyzékbe foglalt szakképesítéseket is. A munkaügyi miniszter - a szakképesítésért felelős miniszterekkel egyetértésben - a munkavállalók és munkáltatók országos érdekképviselői szervezetekkel és a gazdasági kamarák véleményének figyelembevételével rendelték ki.

Jelentős funkciója, hogy a képzési struktúra megfeleljen a gazdasági fejlődés által elvártaknak. Hatálya országos (rendelet formájában közzétett), tartalma és követelményei egyértelmű elvek alapján meghatározottak.

Az OKJ-ben megtalálható szakképesítések megszerzése *csak állami szakmai vizsga alapján lehetséges*, ezért az egyenértékűség országosan garantált. Az OKJ alapjogszabálya a folyamatos fejlesztő munka eredményeinek ismeretében többször is módosult az elmúlt évek során.

Az OKJ 4 tanulmányi területen, szakmacsoportos rendszerben (21 szakmacsoport) teszi lehetővé a képzést. Mivel a szakmai orientáció az ún. általános képzés idején is lehetséges, ezért a szakmacsoporton belül *átjárhatóság van*.

A felépítés segítséget ad a kerettantervek alkalmazásához és támogatja az iskolaszervezet korszerűsítését.

Az uniós elvárások alapján jelölései (azonosítási rendszere) alkalmas az összehasonlításra, *ami elvileg lehetővé teszi a szakképesítések kölcsönös elismerhetőségét*.

Az új Országos Képzési Jegyzék

Az új OKJ fejlesztésének előkészítése

A fejlesztési program tervezése egy éven keresztül folyt, sokrétű és körültekintő szakmai egyeztetéssel. Ennek során kialakultak a program mérföldkövei, indikátorai. Indikátorként

jelenik meg az új OKJ-ben szereplő szakképesítések (400 db), rész-szakképesítések (440 db) száma.

A program ráépülő szakképesítéseket is tartalmaz.

A fejlesztés módszere

A fejlesztés során a Nemzeti Szakképzési Intézet (NSZI) felhasználta az Ifjúsági szakképzés korszerűsítése világbanki program, a Szakiskolai Fejlesztési Program, valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara innovációinak anyagait és eredményeit. *A fő cél a gazdaságban meglévő munkakörökhöz szükséges szakképesítések biztosítása mellett*

- az egész életen át tartó tanulás lehetőségének elősegítése,
- az alapkülső iskolai végzettséggel nem rendelkezők szakképzésbe való belépésének lehetővé tétele,
- a korábban megszerzett szakképesítések esetében ráépülő szakképesítés megszerzésének lehetővé tétele volt.

A fejlesztési folyamatban 480 foglalkozás/munkakör elemzése kapcsán a 42 foglalkozáscsoportba sorolt foglalkozásokat átfogó tartalmi jellemzőik alapján összehasonlították. Elemezték továbbá a hatályos OKJ szakképesítéseinek követelményeiben meghatározott kompetenciák munkaerő-piaci igényének megalapozottságát is.

A fejlesztés eredménye: az új szerkezetű OKJ

Az új OKJ megvalósítja egyrészt a stabilitást, másrészt a piaci igényekhez igazodó rugalmasság követelményét. A stabilitás lehetővé teszi az egyén életpályájának, a képzésben érintett intézmények munkájának, valamint az oktatási kormányzati szervek feladatainak tervezhetőségét. A kidolgozott OKJ struktúra *megkönnyíti* az eligazodást a középfokú szakképzés rendszerében, így lehetővé téve, hogy a fiatal olyan szakképesítést válasszon, amely kellőképpen megalapozza az egész életen át tartó tanulást.

A korábbi lineáris, elszigetelt szakképesítéseket tartalmazó OKJ-lista *mátrixba rendeződött*: egy sorában az egymáshoz tartozó, egymással kapcsolatban álló, egymáshoz való viszonyukat is bemutató szakképesítések szerepelnek.

A fejlesztés keretében kialakuló moduláris rendszer előnye, hogy

- elősegíthető a szakképesítések közötti átjárhatóság,
- megvalósítható a képzés és továbbképzés hatékonyabb egymásra épülése,
- az előzetes tudás mérése és a beszámíthatóság egységesebbé válik,
- kialakulhat egy egységesebb taneszköz-rendszer,
- a szakképesítések tartalma gyorsabban és gazdaságosabban korszerűsíthető,
- tervezhetőbbé válik az egyéni életpálya,
- a gazdaság igényével összhangban az egyén hatékonyabban fejlesztheti tudását, könnyebbé válik számára meglévő kompetenciáinak továbbfejlesztése, az egész életen át tartó tanulás.

Az a fiatal, aki az adott szakképesítés követelményeinek teljesítésére nem képes, vagy váratlan helyzete miatt ezt nem akarja, saját döntése alapján *rész-szakképesítést* szerezhet. Nem szakképesítés nélkül hullik ki tehát a képzésből.

A rész-szakképesítés birtokában a későbbiekben erről a szintről folytathatja tanulmányait. A jelenleg foglalkoztatott mintegy 28.000 - alapkülső iskolai végzettséggel nem rendelkező - személy egy szakképesítés bemeneti kompetenciáinak birtokában lehetőséget kaphat arra, hogy *bekapcsolódjon a szakképzésbe*, és ezáltal helyzete javuljon a munkaerőpiacon.

Az aktív korú népességből (7.350.000 fő) a szakmai végzettséggel nem rendelkező, mintegy 1.500.000 fő részére pedig lehetőség nyílik az igényeik szerinti képzésben való részvételre, így biztosítva előnyösebb munkaerő-piaci helyzetüket.

Szakmai és vizsgakövetelmények

Hazánkban szakképzés csak olyan szakképesítésekben folyhat, amelyeknek van kidolgozott és kiadott szakmai és vizsgakövetelménye.

Az egyes szakképesítésekért felelős miniszterek, a gazdasági kamarák, a munkaadók és egyéb más szakmai szervezetek javaslatainak figyelembevételével határozzák meg a szakképesítésre vonatkozó szakmai és vizsgakövetelményeket.

Az SZVK formailag rendeletként (miniszteri, vagy kormányrendelet) jelenik meg.

Az OKJ esetében valamennyi szakképesítésre – beleértve a különböző leágazásokat is – a hatályban lévő SZVK előírásait kötelező alkalmazni.

Az SZVK tartalmazza az egyes szakképesítési célok tartalmi, viselkedési, valamint transzfer szintjeinek rendszerét, a célokhoz kapcsolódó szakmai követelményeket, valamint a meghatározott követelmények teljesítésének elbírálására hivatott szakmai vizsga szabályait is.

Az SZVK felépítése

Az SZVK szerkezet ugyan nem teljesen uniformizált, azonban feltétlenül tartalmaznia kell az alábbi főelemeket

- a szakképesítés OKJ-ben szereplő adatai,
- a szakképesítés munkaterülete (a munkaterület jellemző leírása),
- a szakképesítés szakmai követelményei (a foglalkozás gyakorlása során előforduló legfontosabb feladatcsoportok, feladatok és az ezekhez közvetlenül kapcsolódó követelmények),
- a követelmények szintezett felsorolása (tantárgyanként, feladatcsoportonként),
- a szakmai vizsga részei⁶⁰, a részeredmények bizonyítványba kerülő eredményének meghatározási módja,
- a szakmai vizsgán számonkérhető feladatok, a szint (vizsgarészenként, tantárgyanként, továbbá a ráfordítható idő) megjelölésével,
- a szakmai vizsga egyes részei alóli felmentés feltételei,
- a szakmai vizsga értékelése,
- a szakmai vizsgára bocsátás általános és speciális feltételei (iskolai/szakmai előképzettség, előzetes szakmai gyakorlat, betöltött életkor, egészségügyi alkalmasság, nyelvvizsga, stb.).

Megjegyzendő, hogy a törvényi szabályozás új eleme már egységesen határozza meg az SZVK tartalmát.

A szakmai vizsga

Az OKJ-ben szereplő szakképesítések SZVK-inak megfelelő ismeretek elsajátítási színvonalát *szakmai vizsgán lehet mérni.*

A vizsga állami, ebből adódóan biztosított az állam által elismert szakképesítés minősítése.

Megemlítendő, hogy az Országos Szakmai Tanulmányi Verseny (OSZTV) kiírásában meghatározott helyezesű tanuló mentesül a megnevezett vizsgarész, vagy tantárgy vizsgája alól.

A vizsgán szakmai vizsgabizottság előtt kell számot adni a tanulónak az elméleti, és a gyakorlati felkészültségéről. A legalább megfelelő teljesítmény esetén a diák szakképesítést igazoló *bizonyítványt* (szakmunkás bizonyítvány) szerez.

A szakmai vizsga lebonyolítását rendelet szabályozza, amelynek előírásait OKJ-s szakképesítés esetén az iskolai rendszerű, valamint az iskolarendszeren kívüli szakképzést lezáró szakmai vizsgán egyaránt kötelező alkalmazni.

Alanyi jogon szervezhetnek szakmai vizsgát a szakképző intézmények az általuk folytatott szakképzések mindegyikében. A szakmai vizsga szervezésére feljogosított intézményeket - a

szakképesítésért felelős miniszter ágazatába tartozó szakképesítés esetében külön jogszabályban fel kell sorolni.

Az iskolarendszereken kívüli képzésnél azonban csak azok a képző intézmények bonyolíthatnak le szakmai vizsgát, akik pályázat útján, erre 2 évre szóló engedélyt kaptak.

Mestervizsgát csak *területileg illetékes gazdasági kamara* szervezhet.

Az írásbeli vizsga időpontja rögzített, azonban a vizsga többi részének időpontjáról a vizsgaszervező intézmény vezetője dönt.

Iskolarendszereken kívüli képzésben a nyilvántartásban szereplő- de vizsgaszervezői joggal nem rendelkező- intézmény a képzés eredményes befejezéséről okiratot állít ki, amellyel a tanuló jelentkezhet a szakmai vizsgára. A szakmai vizsga írásbeli, szóbeli, továbbá gyakorlati részekből áll(hat). Ha az SZVK lehetővé teszi, egy napon több vizsgarészből is lehetséges a vizsga.

A gyakorlati feladatokat - ha az SZVK másképpen nem rendelkezik – a vizsga szervezője dolgozza ki és a vizsgabizottság elnöke, a területi gazdasági kamara által delegált bizottsági taggal egyetértésben hagyja jóvá, az intézmény vezetőjének javaslatára.

A szakmai vizsgára *jelentkezni kell*.

A vizsgabizottság tagjai

- elnök (megbízó a szakképesítésért felelős minisztérium, az Országos Szakértői, valamint az Országos Vizsgáztatási Névjegyzék alapján),
- kamarai képviselő (a szakképesítés szerint és területileg illetékes gazdasági kamara delegálja),
- a bizottság szervező – intézménybeli képviselője (vizsgaszervező jelöli ki).

A vizsgabizottság munkáját segítik

- jegyző,
- segítő tanárok.

A kamarai képviselő közreműködik a gyakorlati vizsgarész szakmai és munkabiztonsági feltételeinek ellenőrzésében, a vizsgafeladatok kiválasztásában, továbbá az elkészített munkák, valamint a vizsgázók szóbeli teljesítményének értékelésében.

A kamarai delegáltak célszerű részt vennie a vizsga előkészítésében, ha a gyakorlati vizsgára gazdálkodó szervezetnél kerül sor.

A vizsgázó a vizsgarészek értékelése kapcsán szakmai elméletből és gyakorlatból érdemjegyet kap.

A gyakorlati szintvizsga

A hatályos szakképzési törvény így fogalmaz: „Azokban a szakképesítésekben, amelyekben a gazdasági kamara kidolgozza a szakmai és vizsgakövetelményt, a szintvizsgát az *illetékes területi gazdasági kamara* a gazdasági érdekképviselői szervezetekkel, szakmai szervezetekkel együttműködve – az illetékes szakképző iskola és a gyakorlati képzés szervezője képviselőjének közreműködésével szervezi.”

A szintvizsga célja annak megállapítása, hogy a tanuló milyen mértékben tudta elsajátítani a gyakorlati ismereteket az adott időszakban.

Legnagyobb jelentősége abban áll, hogy az alkalmazható tudásszintről még a tanulmányok befejezése előtt képet lehet kapni, ezért lehetőség kínálkozik az esetleges hiányosságokra összpontosítani a további képzés során.

A szintvizsgával azt is mérhetik a gyakorlati képzést szervezők, hogy a tanulónak a szakmai alapképzés során mennyire sikerült elsajátítania az *irányítás melletti* munkavégzéshez szükséges kompetenciákat.

A szintvizsgának a magyar szakképzésben komoly előzményei vannak, hiszen már az '50-es években tartottak ún. időközi vizsgákat (pl: vendéglátás).

Ide tartozik a köztes vizsga intézménye is, amely a fodrász és kozmetikus szakmában jellemző.

A nemzetközi gyakorlat e téren nem egységes, mert az időközi szintmérő vizsgák többféleképpen épülnek be a képzési folyamatba. Arra is van példa, hogy intézményesítetten nem szerveznek ilyen jellegű vizsgákat (pl. Franciaország).

A jogszabályi feltételek alapján az MKIK *kidolgozta 16 szakma* szakmai és vizsgakövetelményeit, majd a 2004/2005-ös tanévben kísérleti jelleggel megszervezte a gyakorlati szintvizsgákat.

A kedvező tapasztalatok után, a 2005/2006-os tanévben került sor az első teljesértékű, *országos szintvizsga lebonyolítására*.

A gyakorlati szintvizsga országsszerte egységes előkészítése, megszervezése, lebonyolítása, értékelése és nyilvántartása érdekében a területileg illetékes gazdasági kamarák, valamint az MKIK közös szabályozást munkált ki.

Az elfogadott szakképzési önkormányzati szabályzatba önálló elemként került beemelésre a gyakorlati szintvizsga eljárási rendje.

A szintvizsga a gyakorlati képzés szakmai követelményeire épülő *gyakorlati vizsgarészből* áll. A szintvizsga időpontját a tanév rendjében meghatározott vizsgaidőszakon belül a *területileg illetékes kamara* – konzultálva szakképző intézményekkel, a gyakorlati képzés szervezőjével, valamint a gazdasági érdekképviseleti szervezetekkel – állapítja meg.

A szintvizsgát a területi gazdasági kamara az illetékes szakképző iskolákkal, valamint a gyakorlati képzést végző érintett gazdálkodó szervezetekkel egyetértve ott szervezi meg, ahol a csoportos vizsgáztatáshoz a feltételek adottak.

A szakképesítésenként kialakított vizsgacsoporthoz vizsgabizottságot kell létrehozni.

A vizsgabizottság összetétele:

- elnök (a területileg illetékes gazdasági kamara bízza meg, a szintvizsga elnöki névjegyzéke alapján),
- vizsgabizottsági tag (az elméleti oktatást végző intézmény delegálja).

A vizsgabizottság munkáját a segítő tanár, továbbá a jegyző teszi teljessé.

A szintvizsgán a szakképzés tartalmát kifejező alapvető munkafolyamatokat és munkaműveleteket átfogó – az SZVK figyelembevételével kidolgozott – olyan gyakorlati feladatokat kell megoldani, amelyek szerepelnek a *központi feladatbankban*

A vizsgázó az egyes vizsgarészekben elért teljesítménye alapján *osztályzatot kap*, amelyet a vizsgázó tanév végi gyakorlati osztályzatának megállapításakor *súlyozottan* kell figyelembe venni.

A Kamara szakképzési feladatai

A Parlament 1999-ben fogadta el a kamarai törvényt, amelyet 2003-ban módosított. Ennek alapján a kamarák – a vonatkozó jogszabályok alapján – *részt vesznek a szakképzéshez kapcsolódó különböző tevékenységelemek előkészítésében, megszervezésében és végrehajtásában*.

A gazdasági kamarák – az érdekképviseleti szervezetekkel együttműködve – ellátják a szakképzési törvényben, továbbá a kapcsolódó rendeletekben meghatározott feladatokat.

Ezen belül:

- a szakmai vizsgabizottságokban kamarai delegált általi szerepvállalás, a tapasztalatok feldolgozása és hasznosítása (közjogi feladat),
- a gyakorlati képzést végző cégek/vállalkozások nyilvántartása, a gyakorlati képzés felügyelete és kétszintű ellenőrzése, a vállalkozások minősítése (közjogi feladat),
- a tanulószereződés intézményrendszerének elterjesztése, fejlesztése és nyilvántartása, a tanulószereződés tanácsadói hálózat működtetése (közjogi feladat),

- a mesterképzés szervezése, valamint a mestervizsgáztatás lebonyolítása,
- azon szakképesítések meghatározása, amelyekben mesterképzés folytatható, illetve mestervizsgáztatás szervezhető, továbbá ezen szakmákban a követelmények kidolgozása,
- a szakképzés irányításával kapcsolatban létrehozott szervezetekben testületi tagként való részvétel,
- a gazdaság valós igényeire épülő képzések megszervezése és lebonyolítása,
- együttműködés a szakképzési intézményekkel, az oktató cégekkel, valamint a gyakorlati képzést ellátó vállalkozásokkal,
- gyakorlati szintvizsgák előkészítése, szervezése, lebonyolítása és nyilvántartása,
- „az illetékes területi gazdasági kamara az iskolarendszeren kívüli szakképzés tekintetében a felnőttképzési törvényben foglaltak szerint közreműködik a gyakorlati foglalkozás ellenőrzésében.”

A szakképzési tevékenységelemek teljesítését a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (a továbbiakban: MKIK) felügyeli és koordinálja, a testületileg illetékes kereskedelmi és iparkamarák pedig a végrehajtást irányítják és szervezik.

Mivel a területileg illetékes kereskedelmi és iparkamarák önálló jogi személyiségű szervezetek, a bemutatott feladat-megosztási rendszer a kamara önkormányzati szabályzata alapján egységes, és garantáltan működőképes.

A kamarák szakképzéssel összefüggő munkafolyamatait egy internet alapú szakképzési integrált információs rendszer (ISZIIR) támogatja, amely nagyteljesítményű központi feldolgozás segítségével gyors és biztonságos hálózati keretfeltételeket nyújt.

Az ún. közjogi feladatok közül külön is indokolt kiemelni a *tanulószerződéses tanácsadói hálózat működését.*

A magyar szakképzés történetében igen fontos szerepet játszik a *tanulószerződéses rendszer*, amely a gyakorlati ismeretek elsajátításának hatékony és életszerű módja. A rendszer működtetése mindemellett példázza a szakképzést folytató nevelési- oktatási intézmények, valamint a gyakorlati oktatást biztosító cégek/vállalkozások kooperációja által kínált lehetőségek eredményes felhasználását is.

Tény, hogy a kezdeti időszak nehézségei után, a minőségi szakképzésben érintett szereplők felismerték a formula előnyeit. Egyértelmű, hogy minden a tanuló érdekében történik.

A jogi szabályozás teljeskörű és garanciákat tartalmaz a tanuló, a szakképző intézmény, továbbá a gyakorlati oktatást biztosító cég/vállalkozás számára.

Ebben a folyamatban kitüntetett szerepe volt és van a tanulószerződéses tanácsadóknak.

A kísérleti projekt tapasztalatai alapján kiépített, minőségbiztosított eljárásrendben működő hálózat napjainkra a rendszer motorjává vált, amit a tanulószerződések dinamikusan növekvő száma is igazol.

A tanulószerződéses tanácsadás elsősorú feladata a tanulók gyakorlati képzéséhez szükséges személyi, tárgyi és dokumentációs feltételek, valamint a tanulókat megillető juttatások meglétének az ellenőrzése. Ugyanakkor a tanácsadó látogatásai során képviseli a területileg illetékes kamarát is, ezért napi szintű tájékozottsággal kell hogy rendelkezzen a kamarai élet egészéről. Fontos, hogy ismerje a kamara működésére vonatkozó előírásokat, a konkrét szakképzési feladatok jogszabályi hátterét, a magyar közoktatás és szakképzés törvényi szabályozását. Ugyancsak nélkülözhetetlen a vállalkozásokat érintő joganyag elsajátítása.

A tanácsadói munka magába foglalja egyrészt az információátadást, másrészt viszont az információgyűjtést is.

A partnerekkel történő együttműködés megköveteli tehát a pontos és szakszerű tájékoztatást a kamarát – tágabban a gazdaságot – érintő kérdéskörökben, valamint a szakképzéssel összefüggő témákban egyaránt.

Ugyanakkor a napi működés javítása, továbbá a rendszerelemek jövőbeni innovatív fejlesztése nem nélkülözheti a tapasztalatokon alapuló vélemények, észrevételek és javaslatok összegyűjtését sem.

A tanácsadói munka legfontosabb jellemzője a segítőkészség és a nyitottság, amelyhez a biztos szakmai tudás ad(hat) háttértámogatást.

A tanácsadó folyamatosan emberek között mozog, emberi helyzeteket és sorsokat ismer meg és munkája során számtalan problémával találkozik. Ezek megoldása kapcsán döntő tényező az empátia, az elemzőkészség, a partner tisztelete, valamint a korrekt ügyintézés.

A tanácsadói feladatvégzés tehát támogatja a szakképzésben résztvevő tanulók gyakorlati képzését, biztosítja a színvonalas oktatás feltételeit, végső soron pedig szolgálja a gazdaság érdekeit.

Mindemellett – a gazdálkodó szervezetekkel kialakított folyamatos kapcsolattartás révén – adott a lehetőség a szakképzést érintő általános és/vagy egyedi problémák megoldásának segítésére.

Az információk összegyűjtése és rendezett továbbítása pedig alapul szolgálhat oktatáspolitikai döntések meghozatalához, valamint jogszabályok kidolgozásához, módosításához is.

A gazdasági kamarák szerepének növelése a kormányprogram „Piacképes tudást adó szakképzés” című fejezetében célként került meghatározásra. Ennek értelmében a Szociális és Munkaügyi Minisztérium 2007. február 14-én *együttműködési megállapodást kötött* a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával, a gazdaság, illetve a magyar szakképzés versenyképességének erősítése érdekében.

A megállapodás főbb pontjai:

- Az SZMM átadta az MKIK részére a 2004. január 27-én megállapodással átadott 16 szakképesítés tekintetében a 2007. április 1-jét követően szervezendő szakmai vizsgák vizsgaelnökei kijelölésének jogát.
- Átadta az MKIK részére a 16 szakképesítés tekintetében a szakmai vizsgaelnöki névjegyzék szerint vizsgaelnöki jogosultsággal rendelkezők listáját.
- Az MKIK a szakmai vizsgaelnök kijelölése feladatának jogszerű és országosan egységesen történő ellátása érdekében vállalja, hogy a feladat ellátásához szükséges valamennyi technikai feltételt biztosítja.
- Az MKIK az átadott 16 szakképesítésben szerzett vizsgákról készített összesítést, összegzéseket félévente átadja az SZMM részére.
- Az MKIK vállalja, hogy a vizsgaelnökök kijelöléséhez 2008. január 1-jétől minőségbiztosítási rendszert vezet be és megszervezi, koordinálja e szakképesítések tekintetében vizsgaelnöki jogosultsággal rendelkezők szakmai továbbképzését.
- Az MKIK kézikönyvet ad ki e 16 szakképesítés szakmai vizsgáinak megszervezésével kapcsolatban.
- Az MKIK továbbra is ellátja a 16 szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményének gondozását és a szintvizsgák szervezését.
- E 16 szakképzés esetében a 2007/2008. tanévtől az MKIK szervezi és koordinálja a Szakma Kiváló Tanulója Versenyt (SZKTV) az elnöke által jóváhagyott versenyszabályzat és versenyfelhívás szerint.
- Az MKIK vállalja, hogy a verseny helyszínén megrendezi a szakmák bemutatkozását és a gazdálkodók kiállítását is – igény esetén – az SZMM szakmai támogatásával, oly módon, hogy az ne csak a pályaválasztókat, az oktatásban érintett szakembereket, hanem a szakmákat gyakorlókat is érintse. Az MKIK a kiállítók részére a kiállítások esetében szokásos üzleti feltételeknél kedvezőbb, önköltségi árat biztosít.

- Az SZMM átadja további 11 új szakképesítés – azok modulrendszerű szakmai és vizsgakövetelményének megjelenését követően – szakmai és vizsgakövetelményének gondozását. E feladat ellátása keretében az MKIK jogszabálykiadás kivételével a szakmai és vizsgakövetelményekkel kapcsolatban felmerülő valamennyi feladatot ellátja. Az MKIK a szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményének gondozását az országos gazdasági érdekképviselőkkel együttműködve látja el.
- Az MKIK e 11 szakképesítés tekintetében 2007-ben – a modulrendszerű szakmai és vizsgakövetelmények megjelenését követően az iskolai rendszerben oktatható szakképesítések esetében – megkezdi a szintvizsga feladatbankok kidolgozását és azok tesztelését. Felelősséget vállal azért, hogy a szintvizsga feladatbankok készítése és a szakképesítések gondozása során az új technológiák és képzési tartalmak folyamatosan beépülnek a képzésbe.
- Az SZMM az e megállapodásban és a keret-megállapodásban meghatározott külön feladatok ellátásához szükséges forrásokat az MPA képzési alaprész központi kerete terhére – a feladat ellátásával összefüggésben indokolt költségek figyelembevételével – biztosítja.

Felhasznált irodalom:

Társy J. (szerk.) (2006): A tanulószerveződés tanácsadói kézikönyve. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara. Budapest.

Ragályiné Hajdú Zsuzsanna

Az Észak-magyarországi régió közoktatás-fejlesztési stratégiája

A stratégia az Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont megbízásából készült szakértői csoportmunkában. A regionális stratégia a közoktatás szakterületén hiánypótló, nem készült még ilyen jellegű fejlesztési dokumentum. A szakértői csoport a megbízás, alapján kapcsolódott be az Oktatási és Kulturális Minisztérium által indított regionális szintű stratégiaalkotó folyamatba. A megbízott szakértők: Dr. Bakos István, Györffy Ildikó, Kormos Dénes, Sarka Ferenc. Munkájukban Joó István kollégámmal magam is részt vettem. A stratégia megfogalmazásának aktualitását a várható nemzeti fejlesztési és uniós források célzott és hatékony felhasználásának segítése adta. Nincs regionális szintű tervezés ezen a területen, nincs ezen a szinten adatelemzés és értékelés, a fenntartók közötti egyeztetés nem jellemző. Így az ESZA Kht által biztosított keretek között első alkalommal volt mód áttekinteni a közoktatás helyzetét és fejlesztési irányait meghatározni. A továbbiakban a stratégiában megfogalmazott gondolatokat és a célkitűzéseket mutatom be, részletekben kiemelve annak lényegét.

A közoktatás többszintű rendszere mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban jelentős átalakulás előtt áll, amelynek fő okai az egyre gyorsuló ütemben változó és egyre magasabb szintű követelményeket támasztó társadalmi, gazdasági elvárások. A közoktatásnak struktúrájában és feltételrendszerében folyamatosan alkalmazkodnia kell ezekhez az elvárásokhoz, amely tudatosan megtervezett és végrehajtott stratégiát igényel a közoktatás szereplőitől. Ezek a stratégiai keretek a régiók fejlettségétől, karakterisztikájától függően térségenként eltérőek. Céljaikban, tartalmukban, erőforrás igényükben különböznek, de az országos közoktatás-fejlesztési koncepciónak valamennyi regionális stratégia meg kell, hogy feleljen, valamint konform módon kapcsolódniuk kell az adott térség további regionális fejlesztési prioritásaihoz.

Felzárkózása, versenyképességének javítása érdekében az Észak-magyarországi régióknak a szakterületen túl sajátos válaszokkal is rendelkeznie kell a közoktatási rendszerét érintő kihívásokra.

A stratégia helyzetvizsgáló fejezetei régió specifikusak, míg a koncepcionális elemei az országos prioritásokhoz alkalmazkodnak.

A régió helyzete

A régió helyzetvizsgálata és elemzése kistérségi szinten történt, túlnyomó részt a 2000 – 2005-ös időszak szekunder módszerekkel összegyűjtött és rendszerezett adatsoraira támaszkodik. Ezek figyelembevételével fogalmaztuk meg a dokumentum szükségességét.

Az Észak-magyarországi régió esetében az alábbi sajátos karakterisztikus jegyek indokolják a közoktatás fejlesztési stratégia kidolgozásának fontosságát:

- a) Az Észak-magyarországi régió kistérségeinek túlnyomó többségében a humán fejlettségi index (HDI) az országos átlagnál jóval alacsonyabb. A régió a mutatószám szerint felállított rangsorban az utolsó előtti. A régió megyei szintű HDI mutatóinak korábbi időszakhoz képesti csökkenése a további leszakadás veszélyét jelzi (1. táblázat).
- c) Az Észak-magyarországi régió társadalmi összetétele heterogén. Igen magas a szociálisan hátrányos helyzetűek aránya főként a cigány lakosság körében. Az elmaradott kistérségekben az átlagosnál jóval magasabb a munkanélküliség és alacsonyabb a foglalkoztatási ráta. Vannak

viszont a régióban az országos átlagnál kedvezőbb helyzetű kistérségek (pl.: az egri, a gyöngyösi, a hatvani, a tiszaujvárosi, a miskolci). Ezek a területi diszparitások a régió karakterisztikájához alkalmazkodó célgenerálást igényelnek a közoktatási stratégiában.

- d) Az Észak-magyarországi régió az egy főre jutó GDP (az EU-ban is használatos fejlettségi mutató) alapján a jelenlegi 25 tagország 244 régiójának rangsorában a 239. helyen. A rendkívüli mértékű elmaradottság csökkentésének egyik legfontosabb területe a humán erőforrások, így a közoktatási rendszer fejlesztése.
- e) A régióban főként a hátrányos helyzetű kistérségek képzettségi indexei rendkívül alacsonyak. Az alacsony képzettség, a hiányzó szakismeret kedvezőtlenül hatnak a régió gazdasági teljesítményére, ezzel együtt a térségben élők életminőségére. Gátolják a tőkevonzerő növelését, a helyi gazdaság versenyképességének javítását. Ebből a helyzetből a képzési rendszerek fejlesztésével, a képzettségi szint növelésével lehet kitörni, ami az egyén és a társadalom közös érdeke.
- f) Az Észak-magyarországi régióban (főként Borsod-Abaúj-Zemplén megyében) az átlagosnál jóval nagyobb a települések száma, melyek között jelentős arányt képvisel az aprófalvas (500 főnél alacsonyabb népességű) kategória.
Ez a térségi adottság a stratégiai célok generálása szempontjából lényeges, sajátos megoldási technikák alkalmazását kívánó tényező.
Egyrészt, mert a kistelepüléseken működő intézmények nagy része elaprózódott képzési kapacitást jelent, melyek fenntartása alacsony költséghatékonyságú.
Másképp, mert közoktatási centrumok képzése szempontjából a jelenlegi szerkezet komoly optimalizálási feladatot jelent.
- g) Aktualitást ad a közoktatás-fejlesztési stratégia megtervezésének az a tény is, hogy az Új Magyarország Fejlesztési Programban is súlyponti prioritás maradt a humánerőforrás-fejlesztés (TIOP, TAMOP, ÉMOP), ami pénzügyi támogatást biztosít a forráshiányos intézmények fenntartóinak. A stratégia koncepcionális kereteket kíván adni a helyi programok, projektek megtervezéséhez, a pályázatok összeállításához.

A stratégia két fő részből áll:

- az első részben összefoglaltuk az Észak-magyarországi régió közoktatási rendszerének működését meghatározó és befolyásoló társadalmi, gazdasági hatásokat; elemeztük a jelenlegi helyzetet, különös tekintettel a kistérségek szintjén,
- a második részben a célrendszert és az ahhoz méretezett erőforrás igényt határoztuk meg, kereteket adva ezzel a helyi fejlesztéseknek.

Demográfiai trendek

A társadalmi-gazdasági környezet változása nyomán az elmúlt évtizedben a hazai közoktatás új kihívásokkal szembesült. Ezek közül talán a legjelentősebb a demográfiai helyzet folyamatos romlása. A születések számának csökkenése komoly gondot jelent országosan, de főként azokban a régiókban (így észak-magyarországon is), amelyekben ez az átlagosnál jóval nagyobb mértékű.

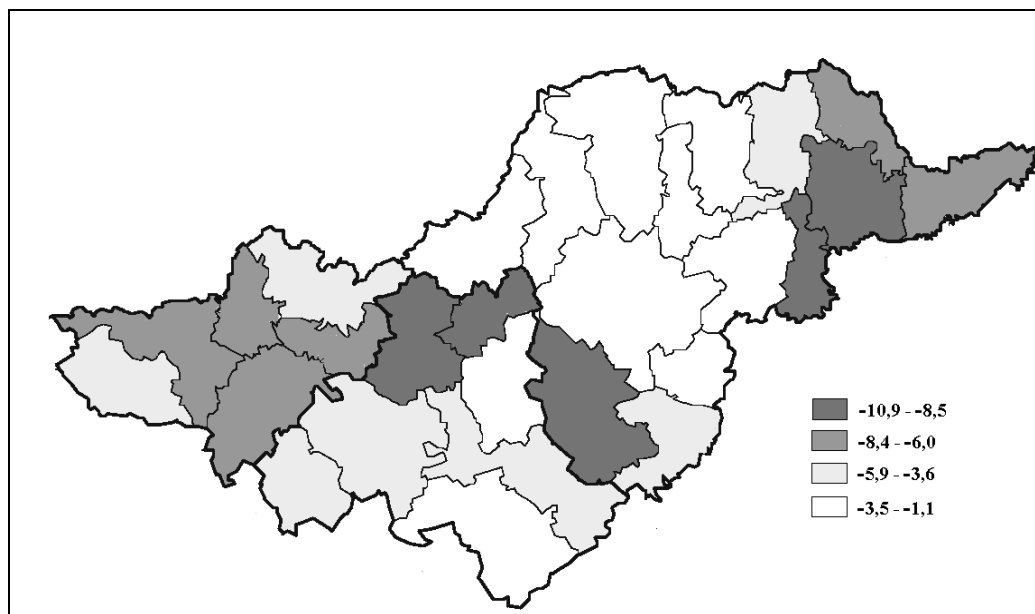
Az elveszületések számából prognosztizálható a stratégia időszakában óvodába kerülő gyermek létszám és az alapfokú képző intézményekbe járó tanuló létszám.

1. táblázat: Észak-magyarországi régió kistérségeinek humán fejlettségi mutatói az országos rangsorszám szerint (2001.)

Rangsor szám	Kistérség	Az írástudók aránya a 6 évesnél idősebb népességben belül, 1990, %	A 6 évesnél idősebb népesség által átlagosan elvégzett osztályszám, 1990, tanév	Az 1 állandó lakosra jutó összes belföldi jövedelem, 1990, Ft/fő	Születéskor várható átlagos élettartam, 1995-2000, év	Képzett-ségi index	A belföldi jövedelem indexe	A születéskor várható átlagos élettartam indexe	Humán-index (HDI)
19.	Egri	97,91	8,83	333.716	71,47	0,67	0,69	0,65	0,668
29.	Gyöngyösi	97,98	8,37	308.781	71,38	0,59	0,60	0,64	0,609
44.	Miskolci	98,22	8,80	283.368	70,07	0,71	0,52	0,47	0,566
54.	Hatvani	98,36	8,14	267.821	70,59	0,60	0,46	0,54	0,532
57.	Balassagyarmati	97,77	8,27	262.459	70,87	0,54	0,45	0,57	0,520
59.	Salgótarjáni	98,02	8,43	265.270	70,15	0,61	0,46	0,48	0,515
63.	Kazincbarcikai	98,13	8,38	250.471	70,12	0,61	0,41	0,48	0,498
70.	Tiszaújvárosi	97,30	8,19	333.370	68,65	0,46	0,68	0,29	0,480
71.	Rétsági	97,85	8,05	255.409	70,12	0,51	0,42	0,48	0,469
88.	Mezőkövesdi	98,02	8,00	213.739	69,50	0,52	0,28	0,40	0,402
91.	Pásztói	98,08	7,92	217.166	69,40	0,51	0,29	0,39	0,399
93.	Pétervásárai	97,95	7,65	171.652	71,03	0,44	0,14	0,39	0,092
95.	Füzesabonyi	97,76	7,81	209.621	69,82	0,45	0,27	0,44	0,386
98.	Bátonyterenyei	97,94	7,97	204.164	69,41	0,50	0,25	0,39	0,381
106.	Sárospataki	97,27	8,14	207.897	68,71	0,44	0,26	0,30	0,337
113.	Sátoraljaújhelyi	97,35	8,00	198.967	68,71	0,43	0,23	0,30	0,321
115.	Szerencsi	97,33	7,88	185.182	69,10	0,40	0,19	0,35	0,313
117.	Ózdi	97,65	7,99	181.530	68,45	0,47	0,17	0,27	0,304
122.	Szécsényi	96,76	7,69	184.168	69,67	0,28	0,18	0,42	0,296
126.	Szikszoói	97,23	7,71	167.758	69,32	0,35	0,13	0,38	0,286
131.	Hevesi	96,43	7,46	173.030	69,50	0,19	0,15	0,40	0,246
138.	Encsi	96,39	7,56	152.894	69,11	0,21	0,08	0,35	0,212
146.	Edelényi	95,96	7,54	160.753	68,67	0,14	0,10	0,30	0,182

Forrás: KSH

A csökkenő élveszületések következtében a gyermeklétszám, illetve a tanulólétszám is évente egyre alacsonyabb (1. ábra). Az egy pedagógusra jutó tanulók száma az elmúlt 5 évben elsősorban Borsod-Abaúj-Zemplén megyében mutat egyre nagyobb mértékű csökkenést. Egy pedagógusra átlagosan 12 tanuló jutott a megyében, amely érték egy tanulóval kevesebb Nógrád és Heves megye esetében. A 2004-es adatok már mindhárom megyében csökkenő tendenciát mutattak az előző évhez viszonyítva.

1. ábra: Ezer lakosra jutó természetes szaporodás, illetve fogyás (2004)

Forrás: KSH

A demográfiai adatok elemzéséből az alábbi összegző megállapítások tehetők:

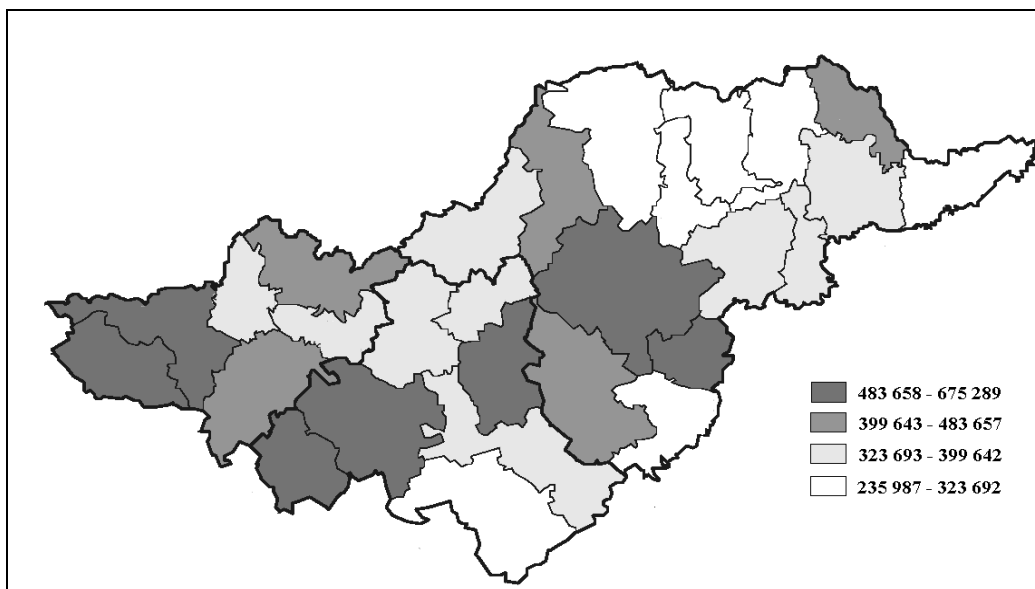
- Az országos átlaghoz képest nagyobb ütemű, monoton csökkenő tendenciát mutat a régió népessége.
- Az élveszületések száma alapján a stratégia időszakára tovább csökken az óvodás és beiskolázási korú népesség, de némely kistérségben stagnálás vagy növekedés várható.
- Az elmúlt három évben csökkent a régióban az egy pedagógusra jutó gyermekek és tanulók száma. A csökkenés üteme főként B-A-Z megyében nagymértékű.
- Az óvodai gyermek és általános iskolai tanuló létszám adatok a kistérségek túlnyomó többségében kismértékű monoton csökkenő tendenciát mutatnak, kivétel ez alól csupán néhány kistérség.
- A középiskolai tanulói létszámok változása sokkal változatosabb képet mutat, mint az alapkü képzésnél volt tapasztalható. Főként a szakiskolai képzés esetében változik hektikusan a tanulói létszám helyzet.

Gazdaság és munkaerőpiac

A gazdaság és a képzés kapcsolatának vizsgálata súlyponti problémakör a közoktatás fejlesztése szempontjából, különösen a nagy mértékű munkanélküliséggel súlytott régiókban. Ezek közé

tartozik az észak-magyarországi is, ahol a magas munkanélküliség legfőbb oka a munkahelyteremtő tőke hiánya, de okként kezelendő az oktatási rendszer kínálatának szerkezete és az igényt támogató gazdaság szerkezete közötti összhang hiánya is.

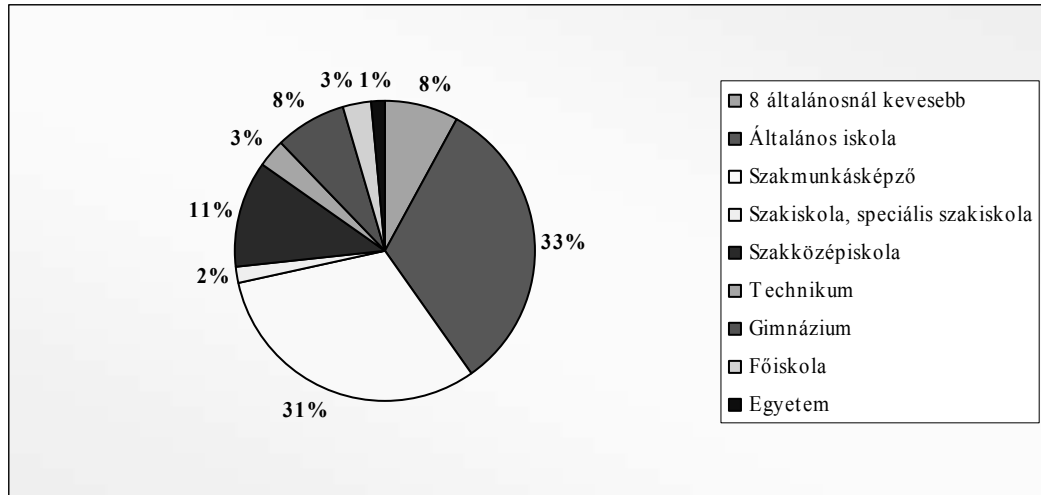
A közoktatás valamely felsőbb szintjéről kikerülők valamennyien potenciális munkaerőpiaci szereplőkké válnak. Ha nem kívánnak, vagy nem tudnak tovább tanulni, elhelyezkedésük attól függ, találnak-e képzettségüknek megfelelő munkahelyet. Megegyezik-e a munkaerőpiaci kínálat a kereslet mennyiségi és szerkezeti paramétereivel. Vizsgálatunk elsősorban ezekre a paraméterekre irányult.

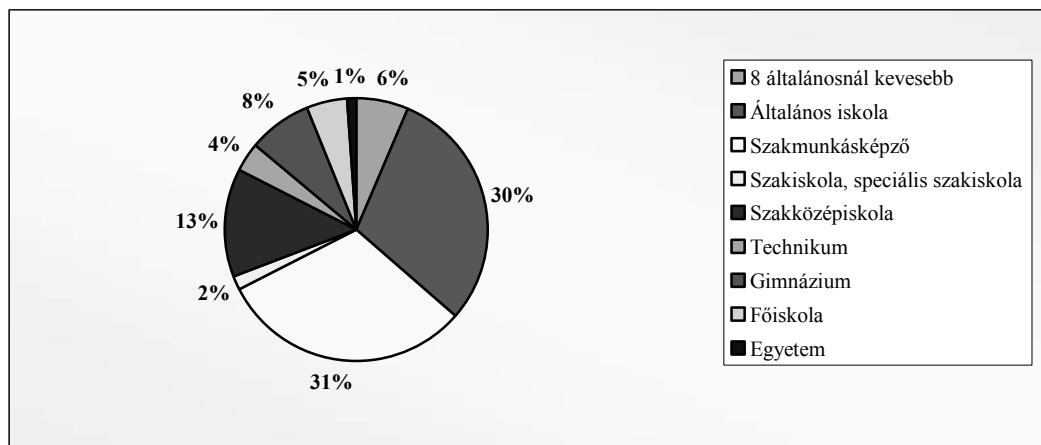
2. ábra: Egy állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem (2004)
Forrás: KSH

2004-ben a régió három megyéjében az országos átlagnál lényegesen alacsonyabb volt mind a foglalkoztatási mind az aktivitási arány. A munkanélküliségi ráta Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt a legmagasabb, több mint 4 százalékponttal haladta meg az országos átlagot. Heves megyében kedvezőbb a helyzet, azonban a régióban legalacsonyabb 7,3%-os érték is meghaladja Magyarország munkanélküliségi rátáját.

A helyzetvizsgálat során elemeztük a munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlását megyénként. A régióban rendkívül nagy az alacsony képzettségűek aránya, különösen Nógrád megyében (66%), és magas a felsőfokú végzettségűek aránya is, különösen Heves megyében (6%).

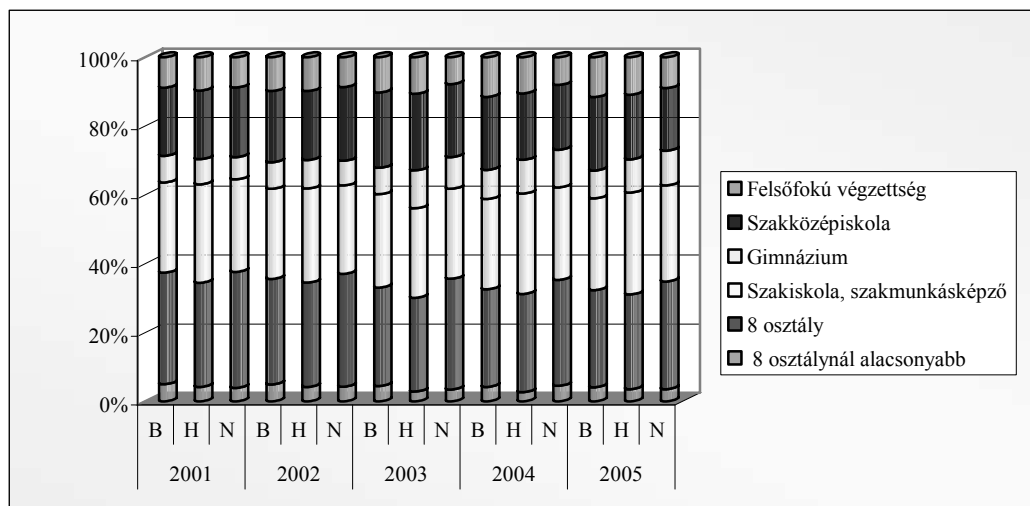
3. ábra: A nyilvántartásba belépett munkanélküliek megoszlása iskolai végzettség szerint Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (2005)
Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

4. ábra: A nyilvántartásba belépett munkanélküliek megoszlása iskolai végzettség szerint Heves megyében (2005)
Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

Humán képzettség

Képzettség szerinti megoszlás tekintetében a megyék között mutatkoznak eltérések, de megyei szinten az idősoros adatoknál a vizsgált öt éves intervallumban nem jelentkezik kiugró változás (5. ábra). A régióban kiemelkedően magas a csak 8 osztályt végzettek, így az érettségivel nem rendelkezők aránya is. A 15 év feletti népesség átlagosan 40%-a érettségizett, 20 százalékuk emellett tanult szakmával is rendelkezik és csaknem 10 százalékuk felsőfokú végzettségű.

5. ábra: Képzettség szerinti megoszlás az Észak-magyarországi régió megyéiben 2001-2005
 Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

A gazdaságra és munkaerőpiacra vonatkozó statisztikai adatok elemzéséből az alábbi összegző megállapítások tehetők:

- A képzés szerkezete és a gazdasági szerkezet (képzési kínálat és kereslet viszonya) nincs összhangban.
- A regisztrált munkanélkülieknek csaknem 10%-a pályakezdő a régióban.
- Az országosan regisztrált pályakezdő munkanélküliek csaknem ¼-e az Észak-magyarországi régióban van.
- A régió humán erőforrásának képzettség szerinti megoszlása megyénként igen eltérő képet mutat. A 8 osztályt vagy annál kevesebbet végzetek aránya Nógrád és B-A-Z megyékben a legmagasabb, és enyhén csökkenő, stagnáló tendenciát mutat az utóbbi öt évben.

Társadalmi szerkezet, hátrányos helyzet

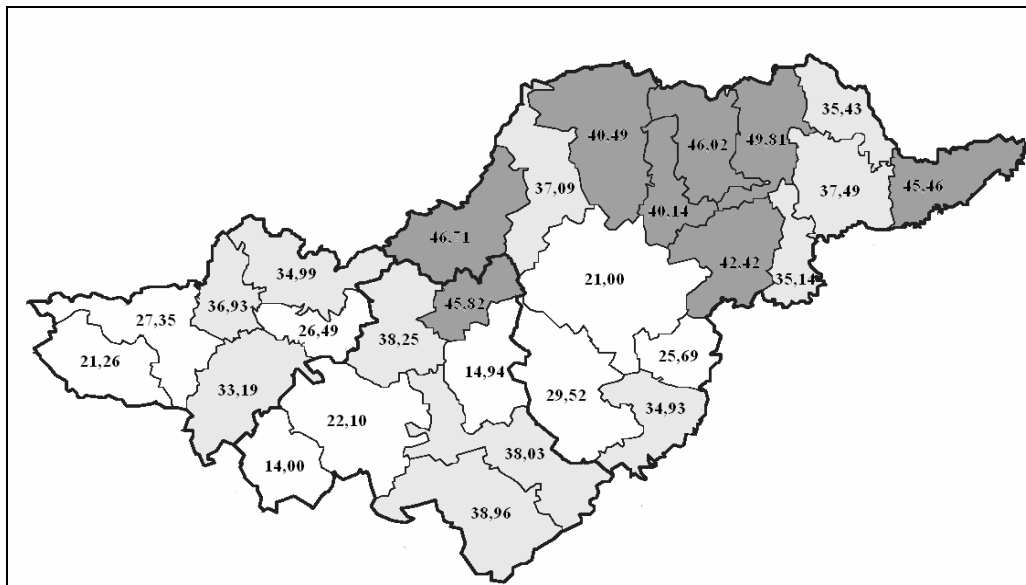
Az Észak-magyarországi régió szociális szempontok szerint nagyon heterogén összetételű, érzékeny térség. A stratégia alkotás folyamatában kiemelt jelentőséget kell kapnia ezen karakterisztikus jegyek figyelembe vételének.

Egyes kistérségekben nagyszámú roma népesség él, akik között igen magas az aránya a szociálisan hátrányos helyzetű, tanulási, magatartási, beilleszkedési nehézségekkel küzdő gyerekeknek, tanulóknak. Sok gyerek él aprófalvas térségekben, amely tény egyik oka a bejáró tanulók magas arányának. Ebben a fejezetben vizsgáljuk a régió társadalmi szerkezetét, a hátrányos helyzetű lakosság/tanulók területi megoszlásának jellemző jegyeit.

Kedvezőtlen képet mutat a hátrányos helyzetű tanulók aránya, helyenként megközelítve az osztályonkénti létszám 50 százalékát.

Települési és intézményi szerkezet

A közoktatás-fejlesztési stratégia kidolgozásában rendkívül lényeges szempont a régió település szerkezetének és az intézményi infrastrukturális háttér sajátosságainak (területi megoszlás, kapacitás és annak kihasználtsága, technikai felszereltség, stb.) figyelembe vétele.

6. ábra: Hátrányos helyzetű tanulók aránya az összlétszámhoz viszonyítva (2005, %)

Forrás: KIR-STAT

Egészen más struktúra átalakítási, fejlesztési célokat kell kitűzni egy városias jellegű térségben vagy egy térségi központban, mint egy aprófalvas, falusias vidéki térségben.

A legtöbb kistérségben magas a más településekről bejárók aránya, a térképen a 8 legmagasabb értékkel rendelkező térségeket emeltük ki. Helyenként a kistérségi tanulólétszám 35-40%-a más településekre kényszerül bejárni.

A kollégiumi létszám adatok nagy területi szóródást mutatnak a régióban. A kollégiumi ellátás elsősorban a régió nagyvárosaiban koncentrálódik.

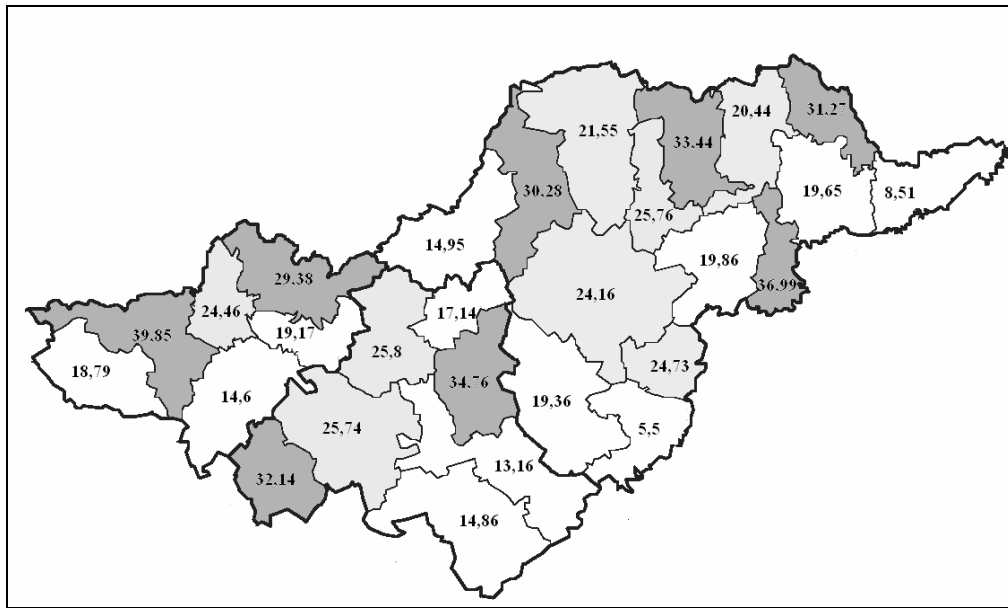
Több olyan általános iskola van a régióban, amely kevesebb, mint 8 évfolyammal működik az alacsony gyermeklétszám miatt.

A feladatellátó helyek közül az óvodák és általános iskolák aránya kiugróan magas mindhárom megyében. B-A-Z megyében az általános iskolai feladatellátó helyek száma meghaladja az óvodait, míg a régió másik két megyéjében fordított a helyzet. Legkisebb a gimnáziumi feladat ellátó helyek száma mindhárom megyében.

A települési és intézményi szerkezet adatainak elemzéséből az alábbi összegző megállapítások tehetők:

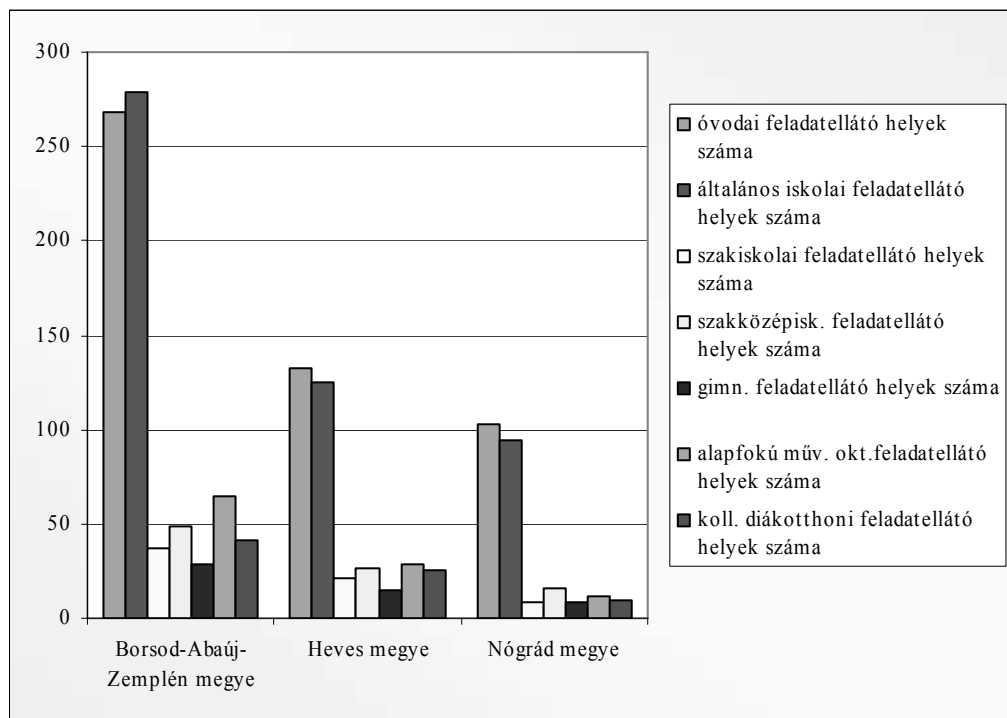
- A képzési helyek koncentráltsága és a képzési kapacitások kihasználtsága nagy szórást mutat a régióban.
- A kevesebb, mint 8 évfolyammal működő iskolák (78 db) megoszlása igen egyenetlen, legtöbbjük B-A-Z megye aprófalvas kistérségeiben működik.

A más településről bejáró tanulók aránya viszonylag egyenletesen oszlik meg a régió kistérségei között. Legnagyobb a számuk B-A-Z és Nógrád megye aprófalvas kistérségeiben, ill. a megyeközpontokban.

7. ábra: Más településről bejáró tanulók aránya az összlétszámhoz viszonyítva (2005, %)

Forrás: KIR-STAT

8. ábra: Feladatellátó helyek száma a régióban

Forrás: KIR-STAT

A régió SWOT analízise regionális és kistérségi szinten is alátámasztja azokat a célkitűzéseket, amelyeket megfogalmaztunk.

A regionális közoktatási stratégia célrendszere

A stratégia jövőképe

A stratégiai jövőkép európai dimenzióját képezik az oktatási miniszterek által a lisszaboni csúcson 2000. márciusában megfogalmazottak: „Legyen az Európai Unió a világ legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő tudásalapú gazdasága 2010-re”.

A regionális közoktatási fejlesztési célok megvalósulásával az Észak-magyarországi régióban az oktatás terén megalapozódnak az egész életen át tartó tanulás kulcskompetenciái, csökkennek az egyenlőtlenségek a települések, a kistérségek között. Javul a hátrányos helyzetű tanulók iskolázottsága, szakmaszerzési lehetősége, továbbtanulási esélyei és ezzel együtt munka-erőpiaci integrációja. Minőségi változás következik be az oktatás tartalmi és szervezeti kereteiben. Olyan iskolaközpontok alakulnak ki, amelyek tág képzés-fejlesztési keretekben minőségi szolgáltatásra képesek. A valódi szükségletalapú pedagógus-továbbképzés hozzájárul a pedagógus szakma fejlődéséhez. A pedagógus továbbképzés képzési kínálatának folyamatos bővülése nagyobb választási lehetőséget ad a pedagógusoknak olyan ismeretek megszerzésére, amelyek alkalmazásával egyre eredményesebben tudják megvalósítani az iskolák pedagógiai/nevelési programjaiban megfogalmazottakat. Egyre több intézményben valósul meg a kompetencia alapú oktatás, mind több intézmény és pedagógus használja az IKT technikákat és technológiákat, nevelési, oktatási, képzési munkájában. Az infrastrukturális fejlesztések lehetővé teszik a tanulók önálló tevékenységéhez szükséges tanulóbarát környezet kialakítását. Javulnak a nevelés, oktatás tárgyi feltételei. Pozitív változás következik be a közoktatás és a szakképzés költséghatékonyságában és irányításában. Fokozódik az intézményekben a matematikai, a természettudományi és a műszaki ismeretek elsajátításának minősége és a megszerzett ismeretek gyakorlatban történő alkalmazása. Megkezdődik a szakképzés tartalmi, módszertani és szerkezeti átalakítása. A többcélú kistérségi társulások és a megyei pedagógiai szakmai és szakszolgálati intézetek hatékonyabban tudnak együtt dolgozni (feladatátvállalás, feladatmegosztás), a pedagógiai szolgáltatások területén. Az együttműködés lehetővé teszi a szolgáltatások felhasználó-közeli megvalósítását.

Megyénként létrejön legalább egy olyan 12 évfolyamos egységes iskola, ahol a komprehenzív módszerek alkalmazásával lehetővé válik a gyermekek differenciált továbbhaladása, tanulási útjának védelme. A térségi tervezés és a folyamatosan kidolgozandó, egymásra épülő hálózati programok biztosítják a költséghatékonyság és a szükségletorientált képzés, fejlesztés megvalósítását.

Az óvodai férőhelyek folyamatos, szükségletalapú bővítésével az épületek infrastruktúrájának fejlesztésével olyan, szakmailag az általános iskolához szervesen kapcsolódó óvodai hálózat jön létre (szükség esetén iskola, óvoda integráció), amely biztosítja a 3-6 éves korú gyermekek személyiségfejlesztését, anyanyelvi és közösségi nevelését, iskolára történő előkészítését, korszerű körülmények között.

Az általános és középiskolák folyamatosan képessé válnak a sajátos nevelési igényű gyermekek fogadására, az alapkompentenciák hatékony elsajátítására, mintegy folytatva az óvodában megkezdett nevelőmunkát.

A gimnáziumok és szakközépiskolák széleskörű általános műveltséget adó képzéseik mellett kiemelt figyelmet fordítanak a hátránykompenzációra, a tehetségnevelésre, a speciális, tagozatos, és az idegen nyelvi képzés megvalósítására, egyaránt felkészítenek a felsőoktatási tanulmányokra és az érettségi utáni szakképzésre.

Az iskolai művészeti nevelést szervesen és színvonalasan egészítik ki az alapfokú művészeti oktatást folytató minősített intézmények.

Javulnak a kollégiumok tárgyi feltételei, tartalmi munkájuk egységet alkot és kiegészíti a tankötelezettséget biztosító intézmények nevelő munkáját.

A roma lakosság gyerekeinek esélyei, hátránykompenzációját és integrációját az integrációs nevelés és képesség kibontakoztató program keretében valósul meg.

A régió megyéiben tevékenykedő többcélú kistérségi központokban legalább egy olyan intézmény lesz, ahol biztosítható a 8. osztályt nem végzett felnőttek iskoláztatása, általános iskolai felnőttoktatás keretében, valamint lehetőség adódik felzárkóztató iskola formájában a szakképzésbe való bekapcsolódásra az általános iskola 8. osztályának elvégzése nélkül.

A megyékben működő pedagógiai intézetek, pedagógiai szakmai szolgáltatások összehangoltabbá válik, segítve egymás szolgáltatási feladataik magas szintű ellátásában.

A megyékben működő pedagógiai szakszolgálatok szorosabb együttműködést valósítanak meg a többcélú kistérségi társulásokkal, a pályaeorientáció és pályaválasztási tanácsadás terén is. A pedagógiai szakszolgálat feladatainak (települési, kistérségi, megyei) összehangolásával eredményesebb és hatékonyabb lesz a pedagógiai szakszolgálatok tevékenysége, mind a diagnosztika, mind a terápia terén.

A feladatok megvalósításába bekapcsolódnak a nem önkormányzati fenntartású intézmények is.

A nevelő-oktató munka hatékonyságának növelésében a pedagógusok munkájának segítségével megjelenő civil szervezetek közreműködésével eredményesebb lesz a gyerekek iskoláztatása, nőni fog iskolázottságuk.

Az önfejlesztés, az önértékelés, az irányított önértékelés, a folyamatos fenntartói ellenőrzés, mérés, értékelés, a teljes körű minőségirányítási program eredményeként hatásosabban és hatékonyabban fognak működni az intézmények. (Hatásosság alatt értjük a nevelői beavatkozás és a tanulói teljesítmény viszonyát. Hatékonyság alatt értjük a nevelő-oktató munkára fordított erőkielhasználást és az elért eredmények arányát, azaz a pedagógiai tevékenység eredményességét).

A regionális közoktatás stratégiai céljai az Észak-magyarországi régióban

A régióban kiemelt innovációs cél a hátrányos helyzetű kistérségek és az itt működő különböző szintű és nagyságú gazdasági szereplők versenyképességének fokozása, a foglalkoztatást bővítő befektetések feltételrendszerének javítása.

A már meglévő növekedési és foglalkoztatási centrumok működésének stabilizálásához, illetve tevékenységi és szolgáltatási körének, térségi kapcsolatrendszerének bővüléséhez szükséges humán erőforrások biztosítása.

Kiemelt cél a régió közoktatás fejlesztésében, hogy *a közoktatás járuljon hozzá az Észak-magyarországi régió gazdaságának versenyképességéhez, a leszakadó, stagnáló térségek felzárkóztatásához.*

A humán erőforrás fejlesztéssel az alábbi célokat kell elérni:

- az alacsony képzettségű, hátrányos helyzetű fiatalok és felnőttek munka-erőpiaci, valamint mobilitási esélyeinek javítását,
- a régiót átfogó pályaválasztási, pályaeorientációs programok és szolgáltatások működtetését,
- a szakképesítéssel, felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának növelését,
- a térség, a települések népességmegtartó erejének javulását, különös tekintettel a tehetséges, jól képzett szakemberekre, pályakezdekre,

Magyarországon különösen nagy az összefüggés a gyermek iskolai teljesítménye és társadalmi státusa között.

Az oktatási, kutatási eredmények azt mutatják, hogy az iskolák hagyományos pedagógiai eszközökkel nem tudják ellensúlyozni a társadalmi hátrányok tanulási aktivitásra és eredményességre gyakorolt hatásait.

Az oktatási esélyegyenlőségek mérséklése, a minőségi oktatáshoz való hozzáférés javítása elsődleges feladatunk.

Az esélyegyenlőség mérséklése érdekében kijelölt célok:

- A regionális kistérségi hátránykompenzációt elősegítő hálózati programok kialakítása, az ehhez szükséges adatbázis elkészítése.
- A nevelési, oktatási intézményeket segítő pedagógiai szakszolgálatok tevékenységének, benne a pályaorientáció, pályaválasztási tanácsadás hatékonyabbá tétele, az eredményes módszerek elterjesztése.
- Pedagógiai szakszolgálati feladatok megoldása kistérségenként.
- A teljes körű óvodáztatás megvalósítása 3 éves kortól a halmozottan hátrányos gyermekcsoportok körében.
- SNI gyerekek ellátását biztosító foglalkoztatás feltételeinek megteremtése az intézményekben.
- A hátrányos helyzetű tanulókat nagy számban oktató szakiskolai hálózat modernizációja.
- A szocializációt elősegítő foglalkoztatások megszervezése, feltételrendszerének megteremtése az intézményekben.
- A hátrányos helyzetű roma gyerekek integrációja, integrációs nevelése.
- A sajátos nevelési igényű gyerekek integrációja.
- Az egészségileg károsultak, fogyatékkal élők speciális fejlesztése.
- 8 osztályos végzettséggel nem rendelkezők képzésének megszervezése támogató programok hozzákapcsolásával.
- Az oktatási, a kulturális, a szociális, egészségügyi programok összehangolása.
- A tankötelezettség ideje alatt olyan kompetenciák elsajátítása, amelyek lehetővé teszik a hátrányos helyzet kezelését és elősegítik az integrációt.

Ahhoz, hogy az intézmények megfeleljenek az előírásoknak, rendelkezzenek az oktatáshoz szükséges taneszközökkel, létesítményekkel, jelentős anyagi ráfordításra van szükség a fenntartók részéről, amit sok esetben – megfelelő együttműködés és forrás hiányában valószínű, hogy nem tudnak biztosítani. A berendezési tárgyak több intézményben nem felelnek meg az egészségügyi és a korszerű funkcionális követelményeknek.

Az oktatás és képzés tárgyi feltételrendszerének javítása mindenképpen előtérbe kell kerülnön.

A tárgyi feltételrendszer javítása érdekében megfogalmazott célok:

- A feladatellátás szervezeti, tartalmi, hatékonysági és infrastruktúrális fejlesztésének egységes rendszerbe foglalása.
- A szakmai színvonal emeléséhez elengedhetetlen a tárgyi eszközök és szemléltető eszközök beszerzése, a fejlesztési ütemterveknek megfelelően.
- A kollégiumi hálózat intézményeinek korszerűsítése, rekonstrukciója, a tanulók komfortérzetének növelése érdekében.
- A hálózati programok működtetéséhez szükséges tárgyi környezet folyamatos kialakítása.
- Az egyéni fejlesztési tervek megvalósításához szükséges eszközháttér megteremtése.
- A technológiai fejlődés következtében és az IKT digitális tananyagtartalmak használhatósága érdekében, a számítástechnikai eszközpark folyamatos cseréje.
- Az egységes 12 évfolyamos iskola komplex követelményeinek megfelelő háttérfeltétel kialakítása (megyéenként legalább 1 intézmény).
- Kistérségenként legalább 1 tanuszoda megteremtése.
- A megyei-regionális információs rendszerek technikai és működési feltételeinek folyamatos fejlesztése.

- A művészeti oktatási intézmények eszközparkjának felújítása, fejlesztése.

Az információs és kommunikációs technológiák alkalmazása az oktatásban napi megoldásra váró feladat. Az IKT technológiák alkalmazásának terén az elmúlt években jelentős fejlesztések valósultak meg a közoktatási intézményekben (XXI. század iskolája).

A meglévő eszközállomány darabszámát tekintve kedvező képet mutat. Sajnos, ezek nagy részben (a gimnáziumok és a szakközépiskolák kivételével) nem felelnek meg a kor követelményeinek. Folyamatosan avulnak az eszközök és a szoftverek.

A technológiai fejlesztésekhez kapcsolódóan megvalósítandó célok:

- Folyamatos informatikai fejlesztések megvalósítása az intézményekben.
- Informatikai eszközök, info-kommunikációs technológiák alkalmazása az aktív ismeret-szerzés folyamatában, és a megszerzett ismeretek alkalmazása érdekében.
- Az info-kommunikációs eszközök és módszerek alkalmazása terén található jó gyakorlatok felkarolása, közkinccsé tétele.
- Pedagógusok informatikai továbbképzése, felkészítés az IKT hatékony használatára.
- Szakmai, módszertani szolgáltatások digitális közvetítésének és elérhetőségének fejlesztése.
- Az iskolák bekapcsolása a könyvtárak Országos Dokumentumellátó Rendszerébe (ODR).

Az EU tanácsa 2001-ben azt a célt tűzte ki a közösség elé – így az egyes tagállamok elé is –, hogy 2010-re az európai oktatási-képzési rendszerek színvonala, minősége és hatékonysága „nemzetközi viszonylatban mintaként és referenciaként szolgáljon”.

Oktatási rendszerünk egyik jellemzője, hogy a rendelkezésre álló erőforrásokat alacsony hatékonysággal használja fel. A tanítási-tanulási folyamatok, fejlesztések hozzáigazítása a valós igényekhez, sokszor csak formailag valósul meg, ezért alacsony hozzáadott pedagógiai értékű kimeneti teljesítmények jönnek létre.

Ezért fontos feladat a közoktatás hatékonyságának, minőségének és irányításának fejlesztése, a finanszírozás és az oktatás színvonalának, valamint a fenntarthatóságnak erőteljesebb összekapcsolása.

Megfogalmazott célok ennek érdekében:

- A hatékonyságmutatók feltérképezése az intézményekben.
- A hatékonysági mutatók és a fejlesztés egységes, integrált módszereinek kidolgozása, alkalmazása.
- A rendelkezésre álló erőforrások objektív mutatók mentén történő eloszlása.
- A minőségi oktatáshoz való hozzáférés biztosítása valamennyi településről.
- A helyi települési és kistérségi közoktatás-irányítás összhangba hozása a megyei – regionális tervekben foglaltakkal.
- Növekedjék a középfokú végzettséggel, szakképzettséggel rendelkezők aránya.
- Célirányos probléma- és feladat-centrikus pedagógus-továbbképzések szervezése.
- A minőségbiztosítás és minőségirányítás szakmai támogató szolgáltatásának regionális szintű kiépítése.

A stratégiaalkotás folyamatában együttműködve a közoktatási egyeztető fórum tagjaival és a meghívottakkal a meglévő adatokra támaszkodva kerültek megfogalmazásra a célkitűzések, amelyek az oktatáspolitikai által támogatott fejlesztésekhez és a régió sajátosságaihoz illeszkednek. A regionális együttműködéshez azonban szükség van a fenntartói egyeztetésekre, olyan adatokra, amelyek ezen a szinten, közvetlen hozzáféréssel támogathatják a tervezést ezen a szinten is. A feladat-ellátási kötelezettségek teljesítésének különböző alternatívákkal történő ellátása csak ebben az esetben valósulhat meg.

Kocziszkó György

Az Észak-magyarországi régió szakképzés-fejlesztési stratégiája (2007-2013)^{1/}

A szakképzés az elmúlt években mind idehaza, mind pedig külföldön jelentős átalakuláson ment, ill. megy keresztül. Ezek a változások közel sem tekinthetők befejezetteknek, ennek oka, hogy a szakképzettségek struktúrájában és feltételrendszerében folyamatosan alkalmazkodni kell a gazdaság általános és helyi elvárásaihoz.

A szakképzést érintő kihívásokkal a térségek fejlettségüktől és nyitottságuktól függően különbözőképpen szembesülnek, ezért az országos képzésfejlesztési törekvéseken túl valamennyi régiónak specifikus válasszal is rendelkeznie kell saját gazdasági versenyképességének javítása érdekében, azaz *a szakképzésfejlesztésnek a regionális fejlesztési politika integráns részévé kell válnia.*

A fenti szempontokon túl az Észak-magyarországi régió esetében az alábbiak indokolták a szakképzés-fejlesztési stratégia kidolgozását:

- a) *A hatályos regionális és megyei fejlesztési tervek nem vagy csak érintőlegesen foglalkoznak a szakképzés kérdéseivel.* Holott, mint azt a nemzetközi gyakorlat is igazolja, gazdasági fellendülés aligha képzelhető el az oktatás, ezen belül különösen a szakoktatás összehangolt, tudatos fejlesztése nélkül.
- b) *Az Észak-magyarországi régió ún. humán fejlettségi indexe (HDI) az országos átlagnál alacsonyabb, a rangsorban az utolsó előtti, ami azzal a veszéllyel jár, hogy fennáll a térség további leszakadásának veszélye (1. táblázat).*

Magas hozzáadott értékű munka aligha képzelhető el ui. alacsonyán képzett szakemberekkel, ami a szakképzésben, a felsőfokú szakképzésben és a felsőoktatásban részt vevőkre egyaránt vonatkozik.

- c) *Az Észak-magyarországi régió társadalmi összetétele és gazdasági helyzete heterogén. Néhány kedvezőbb helyzetű kistérség (pl.: az egri, a gyöngyösi, a miskolci) mellett jelentős számban vannak a perifériára sodródottak.*

A kedvezőtlen helyzetű kistérségek ún. képzettségi indexei rendkívül alacsonyak. A hiányos szakismeret, felkészültség, tudás kedvezőtlenül hat a gazdaság teljesítményére, az egyén életminőségére. Ebből az „ördögi körből” csak a képzéssel, ill. a képzettség növelésével lehet kitörni, ami az egyén és a társadalom együttes érdeke. Különösen igaz ez a megállapítás az észak-magyarországi deprimált kistérségek esetében. A munkaadók szerint növekvő gondot okoz, hogy egyre kevesebb jól felkészült, pontos, precíz munka végzésére alkalmas iparost találni ezekben a körzetekben.

- d) *Különös aktualitást ad a stratégiának, hogy a hazai fejlesztések kiemelt prioritásai között szerepel a humánerőforrás-fejlesztés, ami lehetőséget ad a pótlólagos forráshoz jutáshoz (amire a forráshiányos intézményeknek, ill. fenntartóiknak különösen nagy igényük van). Ennek azonban köztudottan az a feltétele, hogy a település, a térség is rendelkezzen fejlesztési elképzeléssel (a kabáthoz kell ui. a gombot kiválasztani, nem pedig fordítva!). A stratégia segítséget kíván nyújtani a pályázatok összeállításához is.*

^{1/} A munka elkészültét az Oktatási Minisztérium és az Országos Oktatási, Értékelési és Vizsgaközpont támogatta.

I. táblázat: Humán fejlettségi index (HDI) hazánkban (2004)

Régió	GDP/fő (eFt) ¹	Index ¹	Élettartam (év) ²	Index ²	Iskolázottság (%) ³	Index ³	HDI
Közép-Magyarország	1997	0,88	72,09	0,78	51,7	0,52	0,729
Nyugat-Dunántúl	1494	0,84	72,32	0,79	37,4	0,37	0,666
Közép-Dunántúl	1318	0,81	71,76	0,78	35,9	0,36	0,651
Dél-Dunántúl	982	0,77	71,03	0,77	33,7	0,34	0,623
Dél-Alföld	943	0,76	71,37	0,77	33,5	0,34	0,622
Észak-Magyarország	847	0,74	70,91	0,77	35,0	0,35	0,618
Észak-Alföld	832	0,74	70,86	0,76	32,6	0,33	0,609

Forrás: KSH területi statisztikai évkönyvei

¹ Egy főre jutó GDP (ezer forint).

Forrás: A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása 2004-ben. KSH Budapest, 2005.

² A születéskor várható átlagos élettartam (év).

Forrás: Demográfiai évkönyv 2000.

³ A 18 éves és idősebbek közül legalább a középiskola 12. évfolyamát elvégezte (a megfelelő korúak százalékában).

Forrás: Népszámlálás 2001. 2. Részletes adatok.

e) *A gazdaságipotenciál-növekedés elképzelhetetlen a szakképzési potenciál emelése nélkül.* Ad hoc jellegű, kampányszerű akciók, a divatirányzatokat kiszolgáló, a gazdaság igényeit figyelmen kívül hagyó képzés aligha járulhat hozzá a térség versenyképességének növeléséhez.

f) *Az Észak-magyarországi régió, ill. annak kistérségi gazdasági-társadalmi fejlődését megalapozó középtávú (2007-2011 közötti) szakképzés-fejlesztési stratégia célja:*

- a *képzőhelyek innovációs képességének növelése, új (innovatív) képzési programok indításának iniciálása*, amely hozzájárulhat a régió foglalkoztatási viszonyainak javításához, új munkahelyek teremtéséhez; a tudásközpontú társadalom kialakulásához;
- a szakképzés szerkezetének és színvonalának fejlesztése, egyrészt a kínálat rugalmasabbá tétele, másrészt az egyén számára olyan ismeretek biztosítása, amelyek lehetővé teszik az esetleges pályamódosítások, ill. a további ismeretek megszerzését;
- az *intézményhálózat hatékonyságának növelése*; a célokkal konform intézményhálózat tervének felvázolása;
- *forrásteremtés* a XXI. század első évtizedéhez méltó szakmai feltételek biztosításához.

A stratégia időtávlatának megválasztása tudatos, alkalmazkodik az un. Új Magyarország Fejlesztés Terv időhorizontjához. Ugyanez mondható el a stratégia prioritásainak megválasztásáról. Csak így biztosítható a nemzeti és a térségi célok közötti összhang.

Az alkalmazott munkamódszer

A 90-es években lezajlott gazdasági és társadalmi átalakulás jelentősen megváltoztatta a szakképzés körülményeit. A gazdasági háttér átalakulásával az iskolai rendszerű szakképzés nem tudott lépést tartani, így csak részben tett eleget alapfunkciójának, a munkaerő-piaci

igényeknek megfelelő munkaerőképzésnek. Az Állami Számvevőszék 2003-ban végzett témavizsgálata változatlanul problémaként jelöli meg, hogy továbbra is hiányosak a gyakorlati képzések feltételei. Mint ismeretes, az 1993-ban elfogadott közoktatási és a szakképzési törvényt nem alapozta meg hosszú távú közoktatás- és szakképzés-fejlesztési koncepció, nem készültek stratégiai tervek. Hiányzott a térségi feladatok koordinációja, az érdemi együttműködés a szakképzésben érintett szervezetek között, nem alakult ki intézményesített információs kapcsolat a munkaügyi szervek, a munkáltatók és az oktatási intézmények között, elhúzódott a gyakorlati képzésben fontos ellenőrző és közvetítő szerepet játszó *gazdasági kamarák* átalakulása. A szakmunkásképzést a képzési és nem a felhasználói igény teljesítése jellemezte, amit a létszámnövelésre ösztönző normatív hozzájárulás is segített.

A gazdasági környezet változása Európa-szerte arra készíti a szakképzés jövőjével foglalkozó szakembereket, hogy kísérletet tegyenek a társadalmi, gazdasági változások lehetséges irányainak körvonalazására, ill. következtetéseket vonjanak le ezeknek a szakképzésre gyakorolt hatásáról; a tendenciákat és a hatásokat stratégiai tervekbe foglalják össze. A stratégiaalkotás tudatos tevékenység, melynek kialakult, nemzetközileg elfogadott gyakorlatát követjük munkánk során.

A stratégia kidolgozását hat lépésben végeztük el:

- a) *Az első lépésben a szakképzéssel kapcsolatos regionális (megyei és kistérségi) keresleti/kínálati viszonyokat elemeztük. Felmértük az intézmények számát, területi elhelyezkedését, oktatási, képzési kínálatát, infrastrukturális helyzetét; áttekintettük a régió demográfiai viszonyait, a szülők, a gyerekek, a gazdaság által megfogalmazott igényeket. Vizsgáltuk, hogy:*
 - *az iskolarendszerű szakképzés hogyan illeszkedett a munkaerő-piaci igényekhez, megfelelően működött-e az oktatás és a munkaerőpiac közötti kapcsolatrendszer az Észak-magyarországi régióban;*
 - *a szakképzésre vonatkozó előírások változásai hogyan hatottak a képzési szerkezet átalakítására és a tanulók munkaerő-piaci értékének az emelésére;*
 - *a rendelkezésre álló központi és helyi források kellő lehetőséget teremtettek-e a szakképzés felismert irányváltásához.*
- b) *A második lépésben az Észak-magyarországi régió jelenlegi szakképzési helyzetét jellemző SWOT-elemzésre került sor. (A SWOT-táblákat szakértői team állította össze a képzőhelyek és a munkaadók szakembereinek részvételével.)*
- c) *A harmadik lépésben a gazdasági/demográfiai prognózisok figyelembevételével összeállítottuk a fejlesztés célrendszerét, megfogalmaztuk a prioritásokat, ill. a kívánatos programokat.*
- d) *A negyedik lépésben megvizsgáltuk a megvalósíthatóság feltételeit, összeállítottuk forrástérképét, javaslatot tettünk az együttműködő partnerek körére.*

A tényállapot összefoglalása

Az Észak-magyarországi régió elmúlt két évtizedének társadalmi-gazdasági folyamatai kedvezőtlenül befolyásolták a szakképzés keresleti és kínálati viszonyait, negatívan hatottak a demográfiai helyzetre, az iskolázottságra, valamint a munkaerő-piaci folyamatokra. Ellentmondásos a szakképzés terén tapasztalható *kínálati helyzet*, mert az intézményi háttér oktatási struktúrája lassabban változott a kívánatosnál, nem vagy csak részben tartott lépést a munkaerő-piaci igényekkel. Egy-egy gazdasági ág felszámolásával (pl. bányászat, kohászat) egyidejűleg megszűnt, ill. visszafejlődött a képzés, helyette azonban nem sikerült a valós piaci igényeknek megfelelő vagy azt pozitívan befolyásoló szakmai képzést indítani. Időközben

megváltoztak azok a társadalmi, gazdasági kihívások, amelyekre a régió szakképzésének választ kell adnia.

Az anyag terjedelmi korlátai miatt csak néhány kiemelt kérdéskör bemutatására helyeztük a hangsúlyt. Tényállapot-összefoglalásunk a régió:

- *humán potenciál* helyzetének (demográfiai viszonyok, iskolázottság) elemzésére,
- *gazdasági és munkaerő-piaci helyzetének* vizsgálatára,
- *szakképzés iránti keresletének* változására,
- *szakmakínálati helyzetére* terjed ki.

A régió demográfiai helyzete (konklúziók)

A társadalmi-gazdasági környezet változása nyomán az elmúlt évtizedben a hazai szakképzés új kihívásokkal szembesült. Ezek közül talán a legjelentősebb a demográfiai helyzet romlása. A *születések számának csökkenése* több szempontból is komoly gondot jelent hazánkban.

Veszélyek

- Az Észak-magyarországi régióban az elmúlt évtizedben *csökkent az élveszületések száma*.
- A régió lakossága folyamatosan *öregszik*, miközben a születés pillanatában *várható életkor nem nő*.
- Az élveszületetteken belül *nő a hátrányos szociális helyzetű, alacsonyabb tanulási hajlandóságú, speciális pedagógiai módszereket igénylők aránya*.
- A kedvezőtlen demográfiai tendenciák miatt *várhatóan csökken az iskolai rendszerű szakképzésben részt vevő tanulók létszáma*.

Lehetőségek

- *Átjárhatósági mobilitás növelése*. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy az ismeretek állandó megújulása új ismeretek, ill. szakmák megszerzésére ösztönzik azokat, akik egzisztenciális helyzetüket megtartani, ill. javítani kívánják.
- *Határon túli fiatalok fogadása*. A régió adottságai lehetővé teszik, hogy a határ menti kistérségek szakképző intézményei határon túlról érkező gyerekeket fogadjanak részben a túloldalon jelentkező hiányzó képzési lehetőségek pótlására, részben kompetitív képzési feladatok megoldására.
- A munkahelyüket elvesztő idősebb korosztályok *átképzése, továbbképzése*, új igények megjelenése lehetővé és szükségessé teszi, hogy a képzésben már egyszer részt vevők ismét visszatérjenek az oktatásba (*egy életen át tartó tanulás*).

A régióban élők iskolázottsági helyzete (konklúziók)

Veszélyek

- A középfokú képzésben tapasztalható verseny következtében, különösen az érettségi nélküli szakmák esetében, *romlott a beiskolázhatók szociális háttere, hozott ismeretanyaga, ami egyre több pedagógiai problémát vet fel*.
- A növekvő arányú roma lakosság körében az átlagosnál rosszabbak az iskolázottsági mutatók, így romlanak a munkába állási esélyeik. *Különösen kedvezőtlenek a roma nők munkaerő-piaci kilátásai*.
- A régióban nőtt az érettségit is adó középiskolákban tovább tanuló fiatalok létszáma, ami azt eredményezte, hogy a szakiskolákba a leggyengébb tanulási képességekkel rendelkező tanulók jelentkeznek. A meghosszabbított és emelt szintű közismereti képzés követelményeit a szakiskolai tanulók meghatározó hányada nem tudja teljesíteni, amely növekvő számú bukást és lemorzsolódást, alacsony szintű elméleti tudást eredményez a 9. és a 10. évfolyamokon. Így a 16. életévig tartó

tankötelezettséget a régió szakiskolái sokszor nem tudják biztosítani: a lemorzsolódás aránya – a csökkenés ellenére – még mindig ebben az intézménytípusban a legnagyobb.

Lehetőségek

- *Területileg koncentrált* speciális, kis csoportos felzárkóztató programok kidolgozása, pályázatfigyelés, forrásteremtés.

A régió gazdasági és munkaerő-piaci helyzete (konklúziók)

Erősségek

- Az Észak-magyarországi régióban az ipari termelés visszafejlődése, a nehézipari jelleg megszűnése ellenére *ma még mindig erősek az ipari tradíciók*. Jól szemlélteti ezt a zöldmezős termelő beruházások jellege is.
- Az elmúlt évtizedben az autópálya-építések hatására kedvezőbbé vált a régió főiskolai elérhetősége, csökkentek a logisztikai akadályok, ami felértékelte a régiót a jövőbeni befektetők előtt.

Gyengeségek

- A régió, különösen Borsod-Abaúj-Zemplén megye néhány kistérségének imázsa változatlanul rossz, ami rontja a térség versenyképességét.
- Az elmúlt időszak szakképzése nem jelentett különös vonzerőt a befektetők számára.

Veszélyek

- Az átképzések egy része, mint azt a munkaerő-piaci adatok is alátámasztják, nem járult hozzá a munkaerőpiac potenciáljának növeléséhez.
- A munkanélküliség meghaladja az országos átlagot, ami egyes társadalmi szektorhoz tartozó fiatalok esetében nem növeli a tanulási hajlandóságot (minek tanuljak, ha úgyszemint lehet elhelyezkedni!).

Lehetőségek

- Kiemelt figyelmet kell fordítani az alacsony gazdasági teljesítményű térségekben a szakmaszerzési beiskolázási propagandára. Ezt a tevékenységet nem 14 éves korban kell megkezdeni az általános iskola 8. osztályában, hanem jóval korábban. Különösen fontos ez a roma fiatalok körében, ahol a továbbtanulási hajlandóság jóval alacsonyabb, mint korosztályos társaiké. A továbbtanulásra való mentális és ismeretbeli felkészítésnek az utóbbi esetben jóval korábban kell megkezdődnie. (Beigazolódott, hogy egy-két látványos akció nem hoz tartós eredményt! Az esetleges költségcsökkentő intézkedések ezeket a területeket ezért nem érinthetik, ill. a pályázatokkal további forrásokat kell szerezni!)

A szakképzés keresleti helyzete a régióban (konklúziók)

Veszélyek

- A szakmaválasztást a divat, valamint az iskolák kínálata befolyásolja.
- Az iskolák kényelmi, adottságbeli okokból a kívánatosnál lassabban változtatják oktatási kínálatukat.
- A képzőhelyeknek nincs reális képe végzettjeik elhelyezkedéséről, az iskolák többsége a végzést követően teljesen elveszíti kapcsolatát volt hallgatóival.

Lehetőségek

- Regionális és kistérségi munkaerő-piaci prognózisok összeállítása, szakképző intézményekhez történő visszacsatolása.
- Az iskoláknak fel kell ismerni a saját információs rendszer szükségességét. Csak ennek birtokában van lehetőségük a profil változtatására, a képzések rugalmasabbá tételére.

Erősségek

- Nőtt a kiegészítő és átképzésekben részt vevők száma.

Gyengeségek

- A pályakezdekők iránti igény elsősorban a külföldi tulajdonban lévő társaságok részéről jelentkezik. A kis- és középvállalatok többsége legalább 2-3 éves gyakorlattal rendelkező munkaerőt keres.

Szakképzés-kínálati helyzet (konklúziók)*Veszélyek*

- Forrás hiányában valamennyi képzőhely nem fejleszthető.
- Az iskolarendszeren kívüli szakképzést folytató intézmények elszívó hatásának erősödése várható.
- Az iskolarendszeren kívüli hallgatók tekintetében nem rendezett a gyakorlati oktatás, hiszen egyes hallgatók a munkájuk megtartása érdekében tanulnak, míg más hallgatók az elhelyezkedésük érdekében. Míg az előbbieknél erőteljesen specializált a gyakorlati tudása, az utóbbiaknak nincs módjuk kellő begyakorlásra. Reális esély lehet e súlyos probléma megoldására a gyakorlati szintvizsga bevezetése.

Lehetőségek

- A területi koncentráció lehetőséget ad a pénzügyi és szakmai erők koncentrációjára.
- A gazdasági kamarák szervezésével, koordinálásával megvalósuló szintvizsgák elsősorban a gyakorlatigényes szakmákban biztosíthatják a gyakorlati képzés ellenőrzését, illetve minőségbiztosítását. Ez a megoldás ösztönözheti a szakképzés munkaerő-piaci igényekhez való alkalmazkodását. A gyakorlati szintvizsga várható eredményei a következők:
 - Az időszaki szintvizsgák rendszere a tanártól és a tanulótól következetes, tervszerű munkát igényel. A vizsgára ugyanis készülni kell, az oktatóknak tehát fel kell készíteni a tanulót, a tananyagot a követelmények figyelembevételével kell feldolgozni.
 - A gyakorlati szintvizsgák követelményrendszere tudatosabb, tervszerűbb oktatási metodikát igényel. Így a minimumra csökkenthető a napi munkához igazodó „ad hoc” jellegű tanári tevékenység, amely mozaikszerű tudást eredményez, nem biztosítja az elvárt gyakorlati felkészültségi szintet.
 - A tanuló is és a gyakorlati képzőhely is reális képet kap arról, hogy időarányosan hogyan teljesítették a szakmai követelményeket.
 - Kiszűrhetőek lesznek a képzésből a nem tervszerűen oktatók, a tanulót csak munkaerőnek tekintő gazdálkodó szervezetek.
- Erősíteni kell a pályaorientációs tevékenységet.

A szakmacsoportonkénti kínálat helyzete*Veszélyek*

- A képzési kereslet és kínálat nincs összhangban; a régió gazdasági szerkezete és a szakképzés kínálati oldala között nincs szignifikáns összefüggés. A munkaerő-piaci szükséglet szempontjából már feszültség van a szakmunkások iránti munkaerőigény és a szakiskolai tanulólétszám-alakulás között, különösen akkor, ha figyelembe vesszük a szakiskolákban továbbtanulók csökkenő arányát is.
- Ez a trend akkor is aggasztó, ha tekintetbe vesszük, hogy a munkaerő pótlási szükségletének csak egy részét adja az iskolarendszertől kikerülő állomány, figyelembe kell venni az át- és továbbképzésekben részt vevőket, a középiskolai végzettséggel is rendelkező szakmunkásokat stb. Másik szempont azonban, hogy a

gazdaság szereplői előtt egyre inkább felértékelődnek a szakmájukat magas szinten művelő, önállóan dolgozni képes, megbízható, jól képzett szakmunkások.

- Előbb-utóbb szembesülniük kell a régió iskolarendszerű szakképzőhelyeinek azzal, hogy azok az intézmények, amelyek nem tudnak váltani, elveszítik működőképességüket, mert egyrészt az iskolarendszeren kívüli képzőhelyek is érdekelték a képzési piacokon, másrészt a multinacionális cégek maguk biztosítják a speciális szakképesítés megszerzését. Azaz új szereplők jelennek meg a képzési piacon, ami tovább rontja az iskolai jellegű szakképzés esélyeit.
- A szakmaszerkezet átalakulása időnként pszeudoigények alapján történt(nik).
- A kínálatbővítést fékezheti a tanári kar felkészületlensége.

Erősségek

- Kialakult intézményrendszer, működőképes infrastruktúra.
- Megindult a képzési profil és a szakmaszerkezet átalakulása a régió szakképző intézményeiben.

Gyengeségek

- A gyakorlati feltételek színvonala nem minden esetben felel meg a XXI. század kívánalmainak.
- A régió szakképző intézményeinek együttműködése esetleges.
- A gazdasági igények ismeretének esetlegessége.
- A tanári kar nyelvismerete és mobilitási potenciálja alacsony.
- A gyakorlati képzés tárgyi-technikai-technológiai feltételei az elmúlt évtizedben több vonatkozásban romlottak, a nagyvállalati gyakorlati képzőhelyek megszűnése döntő hatású, kedvezőtlen változás volt. A szakközépiskolai expanzió következtében a szakiskola tárgyi-technikai feltételeinek a javítására arányaiban jóval kevesebb pénz jutott, mint a szakközépiskolára.

Lehetőségek

- Hálózatépítés. Az iskoláknak egyre inkább fel kell ismernie, hogy „egyedül nehezebben megy”. Ki kell alakítani az együttműködő partnerségi kört, amelyben helyet kell kapniuk a társintézményeken túl a gazdaság szereplőinek is.
- Határon túli képzőhelyekkel közös programok indítása.
- Nyugat-európai képzőhelyekkel közös programok indítása.
- Új módszerek és képzési formák bevezetése.
- A képzési gyakorlatorientáltságának az erősítése.

Várható tendenciák (konklúziók)

Demográfiai tendenciák

- A régió lakónépessége 2020-ig várhatóan a 2000. évihez képest 5-6 %-kal csökken.
- Az élveszületések arányán belül a 2000. évi bázishoz képest 6-8 %-kal nő a roma születések száma.
- Az iskolai szakképzésbe belépő népesség egyrészt a negatív demográfiai tendenciák, másrészt az elszívó hatás következtében min. 10%-kal csökken 2020-ra (a 2000. évihez képest).
- Magas szakmai kvalifikáltságúak a térségbe történő be- és eláramlással érdemben nem lehet számolni.

A régió gazdasági és munkaerőpiaci tendenciái

Az Észak-magyarországi régió gazdaságát 2020-ig az alábbi hatások befolyásolják:

- A kelet-szlovákiai és a dél-lengyelországi régiók társadalmi-gazdasági folyamatainak régióra gyakorolt hatása nő.
- A kistérségek közötti (különösen az EU forrásaként folyó) verseny felerősödik.
- Javulni fog a régió elérhetősége, ill. a régió belüli logisztikai viszonyok.
- Regionális tudásközpont(ok) jönnek létre.
- *Vegyipar*: tovább nő az ágazaton belül a tőkekoncentráció és a K+F igény; a vegyipari társaságok és a kapcsolódó érdekeltségek tőzsdei árfolyam érzékenysége nő, erősödik a fúziós tendencia.
- *Mezőgazdaság, élelmiszer-gazdaság*: tovább nő a mező- és élelmiszer-gazdasági integrációk súlya; tovább nő a biotermékek és készítmények iránti igény; az 1-2 személyes gazdaságok száma csökken.
- *Gépipar*: tovább nő az ágazat súlya; nő a hálózatok (klaszterek) ágazati súlya.
- *Turizmus*: nő a réteg (ifjúsági) és a speciális szolgáltatásokat (egészségmegóvás, rekreáció) biztosító turizmus jelentősége.

A régió gazdasági felzárkózása elképzelhetetlen a gazdaság szerkezetének változtatása, a régió exportképességének növelése nélkül. Az Észak-magyarországi régióra vonatkozó gazdasági prognózis kapcsán elvileg három alaphipotézis állítható fel:

- *Az első változat* szerint a régió, ill. a megyék gazdasági teljesítménye, a GDP növekedési üteme tartósan alatta marad az országos átlagnak (pesszimisztikus változat).
- *A második változat* szerint a GDP növekedési üteme egyre inkább összhangba kerül az országos átlaggal, így megindulhat a régió lassú, hosszan tartó felzárkózása.
- *A harmadik változat* azt feltételezi, hogy a régió gazdaságfejlődési dinamizmusa tartósan az országos átlagot meghaladó mértékű lesz, ami lehetőséget adna a gyors gazdasági felzárkózásra (optimisztikus változat).

A stratégia összeállításakor az első és a második változatot vettük figyelembe.

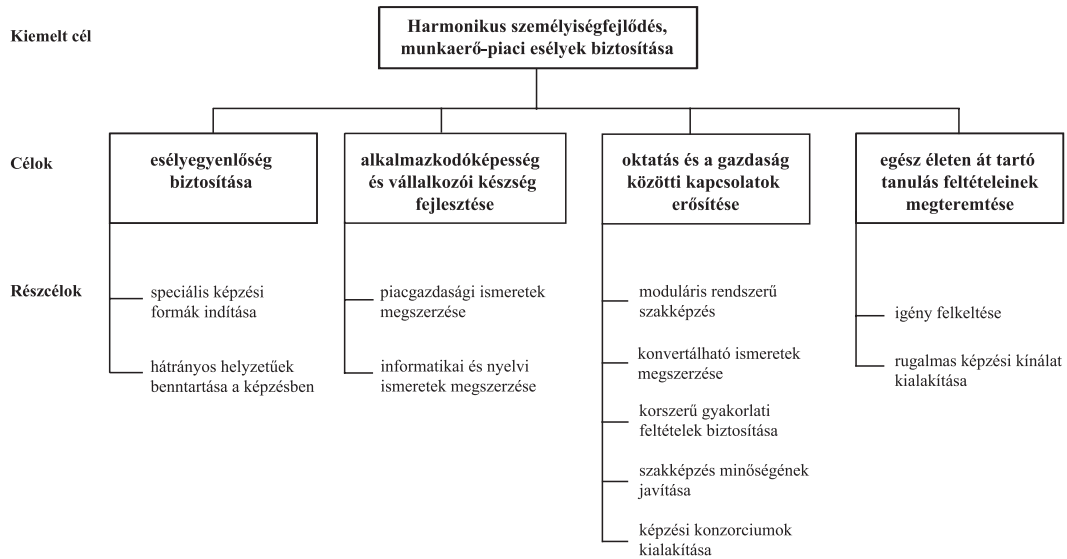
Stratégia

Az Észak-magyarországi régió 2011-ig terjedő szakképzési stratégiájának alapvető célja a gazdasági felzárkózás esélyének megteremtését támogató képzési és intézményhálózati struktúra kialakítása, ill. korábban az ehhez szükséges személyi, tárgyi feltételek meghatározása, ill. a forrásteremtés. A szakképzési stratégia azért is nélkülözhetetlen, mert az elkövetkező két évben az EU által nyújtott támogatások képezhetik a szakképzés fejlesztésére fordítható források meghatározó hányadát. A stratégia alapvetően célokat tűz ki, módszereket határoz meg, felméri az erőforrásokat, ill. keresi azok biztosításának lehetőségét.

A stratégia kiemelt célja a harmonikus személyiségfejlesztés, munkaerő-piaci esélyek biztosítása (1. ábra).

A kiemelt cél elérésének feltételei:

- a) az esélyegyenlőség biztosítása,
- b) az alkalmazkodóképesség és a vállalkozói készség fejlesztése,
- c) az oktatás és a gazdaság közötti kapcsolatok erősítése,
- d) az egész életen át tartó tudás feltételeinek megteremtése.

1. ábra: Észak-magyarországi régió középtávú szakképzésfejlesztésének célhierarchiája

- a) Esélyegyenlőség biztosítása. Ezen belül kiemelten kell kezelni:
- a hátrányos helyzetűek szakképzését;
 - a roma fiatalok szakképzési rendszerben történő benntartását, a szakképzettséget szerettek arányának növelését.
- b) Alkalmazkodóképesség és vállalkozói készség fejlesztése. Ezen belül az alábbi részcélok fogalmazhatóak meg:
- a gazdaság igényeihez igazodó képzési kínálat kialakítása;
 - a változó gazdasági környezethez igazodó vállalkozási készségek fejlesztése;
 - megfelelő tartalmú képzési kínálat és infrastruktúrával rendelkező rendszer kiépítése;
 - informatikai és nyelvi ismeretek megszerzése;
 - a versenyképességet javító képzési programok bevezetése.
- c) Az oktatás és a gazdaság közötti kapcsolatok erősítése. Ezen belül az alábbi célok megvalósítására kell törekedni:
- moduláris rendszerű, EU-normáknak megfelelő szakképzés;
 - konvertálható ismeretek megszerzése;
 - korszerű gyakorlati feltételek biztosítása;
 - képzési konzorciumok kialakítása;
 - szakképzés minőségének javítása.
- d) Az egész életen át tartó tanulás feltételeinek megteremtése. Ezen belül az alábbi részcélok fogalmazhatóak meg:
- az ismeretszerzési, a szakmai mobilitás iránti igény növelése;
 - a felnőttkori tanulásra való igény megteremtése;
 - a munka világából kikerülő nők átképzési hajlandóságának növelése;
 - rugalmas képzési kínálat kialakítása.

Programok

Az előbbieken megfogalmazott *célok* elérése érdekében az Észak-magyarországi régió esetében az alábbi három stratégiai program (prioritás) fogalmazható (3. táblázat):

- életpálya-tervezési program;
- hálózatfejlesztési program;
- képzésfejlesztési program.

Az egyes prioritásokhoz olyan operatív programokat rendeltünk, amelyek direkt és indirekt módon hozzájárulnak

- a képzetesebb munkaerőpiac megteremtésével a régió gazdasági versenyképességének növekedéséhez;
- az egyének elhelyezkedési lehetőségeinek javításához és így az életszínvonaluk emeléséhez;
- a régió belüli társadalmi-gazdasági kohézió kialakításához.

A régió középtávú szakképzés-fejlesztési stratégiájában 10 programra tettünk javaslatot (3. táblázat):

3. táblázat: Észak-magyarországi régió középtávú szakképzés-fejlesztési stratégiájának programstruktúrája

Stratégiai programok		
1. prioritás	2. prioritás	3. prioritás
Életpálya-tervezési program	Hálózatfejlesztési program	Képzésfejlesztési program
Operatív programok		
1.1 Operatív program	2.1 Operatív program	3.1 Operatív program
„Útjelző” – tanácsadás-fejlesztés	„Háló” – kapcsolatok, együttműködések fejlesztése	„Tudás” – képzési struktúra fejlesztése
1.2 Operatív program	2.2 Operatív program:	3.2 Operatív program
„Empátia” – tanárfelkészítés	„Hozzáértés” – gyakorlati képzés fejlesztése	„Élettér” – horizontális képzésfejlesztés
1.3 Operatív program	2.3 Operatív program	3.3 Operatív program
„Érvényesülés” – diákfelkészítés	„Mozgástér” – mobilitás növelése	„Kézfogás” – vonzáskörbővítés
		3.4 Operatív program
		„Esély” – hátrányos helyzetűek esélyegyenlőségének megteremtése

- *Útjelző*: tanácsadás fejlesztési program;
- *Empátia*: tanárfelkészítő program;
- *Érvényesülés*: diákfelkészítő program;
- *Háló*: a képzőhelyek kapcsolati rendszerének fejlesztési programja;
- *Mozgástér*: a képzésben részt vevők mobilitásnövelési programja;
- *Tudás*: a szakképzés képzési struktúrájának fejlesztési programja;
- *Hozzáértés*: gyakorlati képzés fejlesztési programja;
- *Élettér*: a szakképzésen belüli átjárhatóság fejlesztési programja;
- *Kézfogás*: a képzésben részt vevők vonzáskörét fejlesztő program;

- *Esély*: a hátrányos helyzetűek esélyegyenlőségi programja.

Az operatív programok egyrészt önmagukban is zárt feladatokat jelentenek, ugyanakkor nyilván nem teljesen függetlenek egymástól. A közöttük meglévő ok-okozati kapcsolat sokrétű, amely további eredménynövelő hatású (4. táblázat).

4. táblázat: Az operatív programok kapcsolatai

		1.1	1.2	1.3	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	3.3	3.4
1.1	Tanácsadói program				X			X	X	X	X
1.2	Tanáralkészítési program	X			X	X	X	X		X	
1.3	Diákképzési program		X			X	X		X		
2.1	Kapcsolati háló program						X	X	X	X	
2.2	Gyakorlati képzésfejlesztési program	X	X	X	X		X	X	X	X	X
2.3	Mobilitási program		X	X		X			X	X	
3.1	Infrastruktúrafejlesztési program			X	X		X		X	X	X
3.2	Horizontális fejlesztési program	X	X	X	X	X	X	X		X	X
3.3	Vonzáskör-bővítési program	X				X	X		X		X
3.4	Hátrányos helyzetű fiatalok felzárkóztatási programja	X	X	X	X				X		

Összefoglaló, ajánlások, további feladatok

Az elmúlt 12 évben folyamatosan romlottak a foglalkoztatottsági viszonyok az Észak-magyarországi régióban. Ennek oka többek között a térség gazdasági hanyatlásában (munkahelyek felszámolásában), a barna- és zöldmezős beruházások alacsony számában, valamint a képzési, átképzési struktúra merevségében, ill. ezeknek a kölcsönhatásában kereshető. A régió foglalkoztatási viszonyai összességükben az országos átlagnál kedvezőtlenebbek. A helyzetet tovább rontja, hogy az átlag rendkívül eltérő munkanélküliségű gazdasági és társadalmi helyzetű kistérségeket foglal össze.

Az Észak-magyarországi régió középtávú szakoktatás-fejlesztési stratégiája azzal a szándékkal készült, hogy:

- összefoglaló leltárt és láttelepet adjon a három (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád) megye szakképzését meghatározó keresleti és kínálati helyzetről;
- megfogalmazza azt a reális célt, amelyet három éven belül a régióknak el kellene érni gazdasági versenyképessége növelése, a régió belüli társadalmi, gazdasági esélyegyenlőség javítása és a felzárkózás megindítása érdekében;
- javaslatot tesz a cél elérésének módszerére és a forrásokra.

A *stratégia kiemelt célja*: a képzésben részt vevők harmonikus személyiségfejlődésének elősegítése, a munkavállalók munkaerő-piaci esélyeinek növelése.

A *stratégia általános céljai*:

- a munkaerő-képzettség általános színvonalának emelése és új szakmai (nyelvi, gazdasági, menedzsment) ismeretek megszerzése;
- a felnőttképzés korszerűsítése és kiterjesztése;
- a foglalkoztatási igények és a munkaerő-kínálat közti egyensúly megteremtése;
- a foglalkoztatási arány növelése és a munkanélküliség csökkentése;
- a foglalkoztatási esélyegyenlőség javítása;
- a nők előtt álló munkapiaci akadályok csökkentése;
- az intézmények kapcsolatainak fejlesztése.

Az általános célok mellett négy *speciális cél* fogalmazódott meg:

- esélyegyenlőség biztosítása;
- alkalmazkodóképesség és a vállalkozói készség fejlesztése;
- az oktatás és a gazdaság közötti kapcsolat erősítése;
- az egész életen át tartó tanulás feltételeinek megteremtése.

A *stratégia hatásindikátorai*:

- a munkanélküliségi ráta csökkentése a régió elmaradott térségeiben (%);
- specifikus szakmai képzettséggel rendelkező munkavállalók arányának növekedése (%);
- a magasabb, több szakismerettel rendelkező munkavállalók arányának növekedése (%);
- a munkaerőképzésben való részvétel emelkedése (%);
- újból munkába álltak arányának emelkedése (a támogatottak, képzésben részt vettek %-a);
- a nők munkaerő-piaci aktivitási rátájának növekedése (%);
- a támogatott közösségi szervezetekben aktív emberek száma egy év után (férfi/nő);
- a munkaerő termelékenységének növekedése a növekvő szakképzettség hatására (a kibocsátás/foglalkoztatott %-os növekedése);
- létrehozott/megvédett munkahelyek száma három év után (száma, az összes munkahely %-a).

Közhely, de a gyakorlatot számtalan esetben igazolta: minden stratégia annyit ér, amennyit abból megvalósítanak! Ennek érdekében az alábbiakat javasoljuk:

a) A stratégia széles körű propagálása

- Meg kell ismertetni a politika regionális kulcsszereplőit a leírtakkal (kiadvány).
- Tájékoztatni kell az iskolai rendszerű szakképző intézmények vezetőit, vezető tanárait a programokról (kiadvány + work-shops).
- A közvélemény tájékoztatása (helyi sajtó, rádió, tv).
- Az országos szakmai közvélemény tájékoztatása, a régióról alkotott image formálása (konferencián előadások, szócikkek).

b) Programok indítása

- Szervezett segítségnyújtás a kívánatos pályázatok elkészítéséhez (pályázattíró tréning szervezése).

c) Programok indítása

- Folyamatos pályázatfigyelés, pályázatok generálása.

Ténykép

Nagy Zoltán – Györffy Ildikó – Kneisz Ildikó

Egységben az erő? A TISZK-ek helyzetelemzése kérdőíves felmérés alapján az Észak-magyarországi régióban

Bevezetés

Napjaink képzési rendszerének egyik fő problémája, hogy sok esetben nincs összhang a szakképzési rendszer, a szakképzés tartalma és a munkaerőpiac igényei között. A társadalmi, oktatási, gazdasági változások rámutattak, hogy új típusú szakképzésre, az oktatás gyakorlatiasabbá tételére lenne szükség, amelyhez korszerű eszközökhöz, technológiákhoz való hozzáférést, új gyakorlati helyek biztosítását is meg kell valósítani. Ennek korlátja a legtöbb esetben a forráshiány, a nagy értékű gépek beszerzését, működtetését az intézmények egyedül nem képesek megvalósítani, összefogásra, támogató partnerekre van szükség.

A Térségi Integrált Szakképzési Központok célja, hogy a gazdaság szereplőinek, kamaráknak, szociális partnereknek a bevonásával, együttműködésével biztosított legyen a munkaerőpiaci kínálat bővítése, a szakképzési rendszer korszerű fejlesztése arra törekedve, hogy a munkaerőpiaci kereslettel ezen feltételek összhangban legyenek.

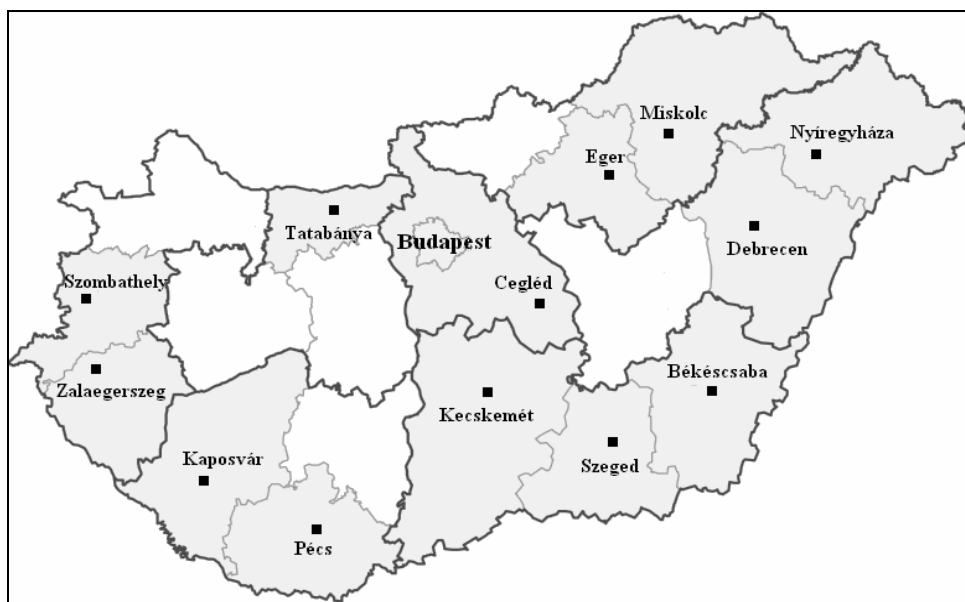
A TISZK alkalmas arra, hogy a szakképzést folytató intézményeket összefogja, együttműködésüket koordinálja, a feladatmegosztást irányítsa, partnerek bevonásával, iskolai tanműhelyek kialakításával, gyakorlati helyek biztosításával gyakorlatorientált szakképzést valósítson meg. A közösségi feladatok ellátása is célja az integrált szervezeteknek, a pályaaorientáció, pályakövetés és tanácsadás mind részét képezik feladatkörüknek.

A térségi integrált szakképző központok a szakképzés intézményei közé kerültek be, miután a 2007. évben módosítása került 1993. évi LXXVI. törvény a szakképzésről és az 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról. A 89/B § alapján létrehozható úgynevezett társulás – elsősorban önkormányzati és nem állami fenntartású intézmények között, – vagy társaság melynek tagja lehet gazdálkodó szervezet és felsőoktatási intézmény is. [www.net.jogtar.hu]

A törvény módosítása a szakképzés feladatainak regionális megszervezését részben, a létrehozott regionális fejlesztési és képzési bizottságok (RFKB) hatáskörébe utalja, nevezetesen a munkaerő-piaci igények és a közoktatásban folyó szakképzés fejlesztésének összehangolását.

Az RFKB feladatai között sorolja a szakképzés fejlesztési irányainak és beiskolázási arányainak meghatározását, ezenkívül kezdeményezi a régióban működő önkormányzatoknál a szakképzés szervezési társulás megalakulását. A régióban működő szakképző intézmények kérdőíves megkeresése ezen feladat első lépését segíti az előkészítés folyamatában.

Magyarországon jelenleg 14 TISZK működik. A két fővárosi szervezet mellett Tatabányán, Zalaegerszegen, Szombathelyen, Kaposváron, Pécsen, Debrecenben, Cegléden, Kecskeméten, Békéscsabán, Egerben, Miskolcon és Nyíregyházán alakultak meg integrált intézmények (1. ábra). [www.okmt.hu]

1. ábra: Működő TISZK-ek elhelyezkedése Magyarországon (2008. április)

Forrás: saját szerkesztés

Vizsgálat módszere

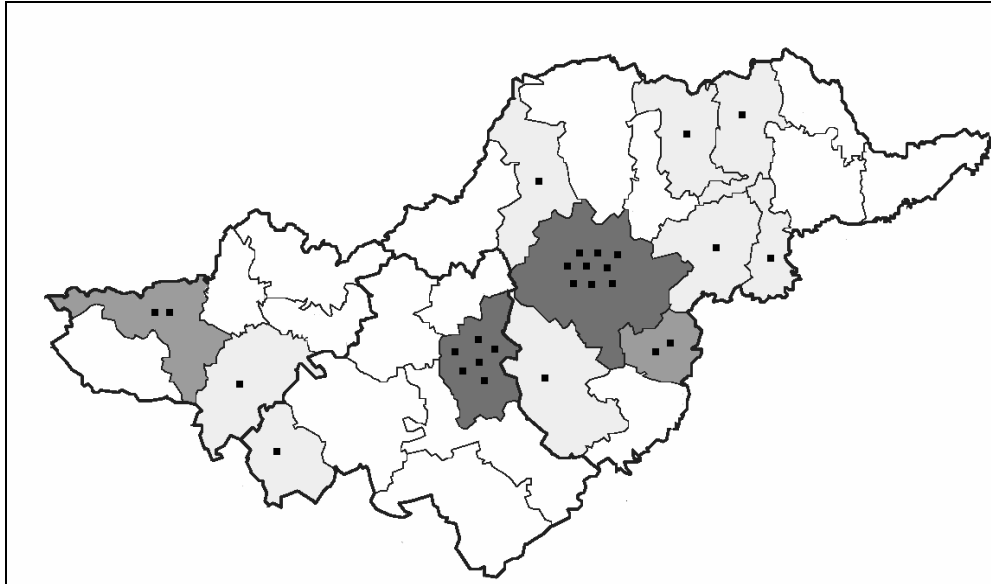
Az Észak-magyarországi régióban a Térségi Integrált Szakképző Központok helyzete, illetve szerveződésük állapotára vonatkozó információk összegyűjtése érdekében kérdőíves felmérést végeztünk az OKÉV Észak-magyarországi Regionális Igazgatóság megbízásából. A kiértékelés 109 szakképzést folytató intézmény válaszait tükrözi. A 109 válaszadó intézmény területi megoszlása: Borsod-Abaúj-Zemplén megye – 61 intézmény; Heves megye – 31 intézmény; Nógrád megye – 17 intézmény. A régió 145 középiskolájának (Borsod-Abaúj-Zemplén: 77; Heves: 42; Nógrád: 26) ez a minta 75,17 %-át teszi ki. A kiküldött kérdőívek 100%-os visszaérkezési aránya az OKÉV segítségének köszönhető. Alapvetően három csoportba sorolhatóak a kérdések, amelyek többsége feleletválasztós teszt formájában került a kérdőívbe, de helyenként kifejtendő kérdéssel fordultunk a válaszadókhoz a vélemények pontos felmérése érdekében.

Az első részben azt kérdeztük, hogy az adott intézmények tagjai-e már valamely Térségi Integrált Szakképző Központnak, vagy beszélhetünk-e az együttműködés igényéről, milyen szakaszban van a TISZK szervezése. Felmértük, hogy milyen alapon, illetve hány tag bevonásával érdemes ezeket a központokat megalapítani, melyek az előnyei és hátrányai a TISZK-ekbe szerveződésnek.

A második blokk a munkaerőpiaci kereslet és kínálat összehangolásával kapcsolatos kérdéseket tartalmaz. Elsősorban azt kívántuk felmérni, hogy figyelemmel kísérik-e az adott intézmények a változó munkaerőpiaci igényeket, és ha igen, milyen módon, van-e intézményesült kapcsolat a felsőoktatási intézményekkel, más szakképző intézményekkel, illetve munkáltatókkal, végeznek-e pályakövetést az intézmények. Az új, valamint a már létező gyakorlati képzőhelyek megoszlásáról is átfogó képet kaptunk a kérdőív kiértékelését követően. A harmadik kérdéscsoporttal a tanulói létszám várható változását mértük fel többek között szakmacsoport, illetve tagozatok szerinti bontásban, több pontban a felnőttképzésre, a pedagógusok szakmai, nyelvi továbbképzésére irányultak.

Értékelés

Felmérést végeztünk arra vonatkozóan, hogy tagja-e az adott intézmény valamely Térségi Integrált Szakképző Központnak. A kérdésre 27 igen és 82 nem válasz érkezett. Az igen válaszok közül 17 Borsod-Abaúj-Zemplén, 7 Heves és 3 Nógrád megyéből származik (2. ábra).

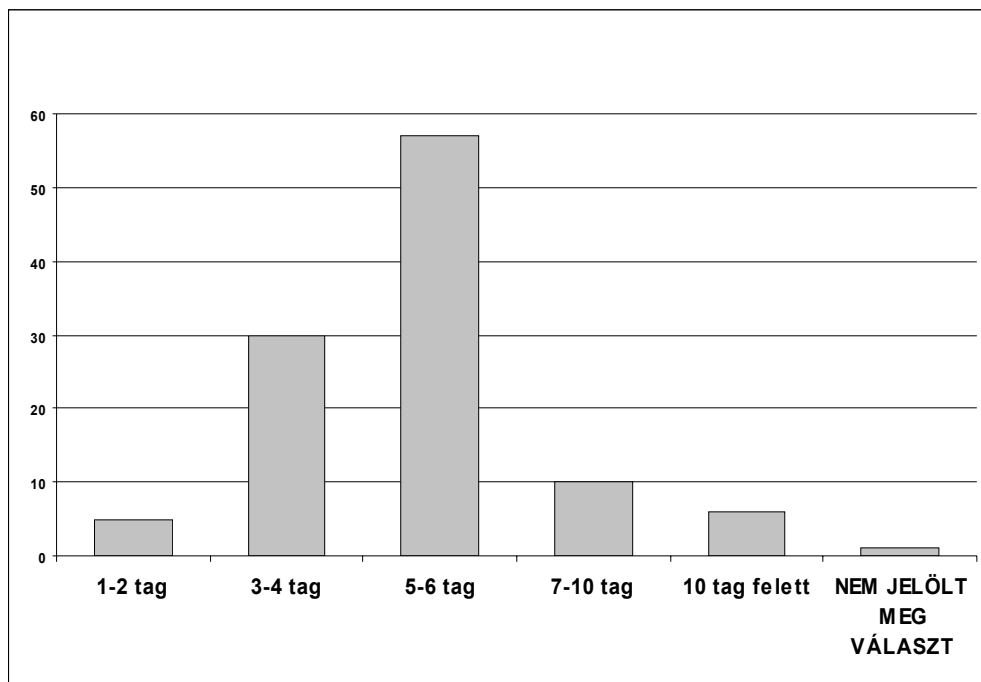
2. ábra: A TISZK-ekben működő intézmények területi elhelyezkedése a válaszadások alapján
Forrás: saját szerkesztés

Jellemző, hogy a részvevő intézmények a megyeszékhelyektől akár jelentősebb távolságra is lehetnek, valamint az a tény is, hogy jó néhány kistérség intézményei nem tagjai a már működő TISZK-nek.

Vizsgáltuk, hogy amennyiben az intézmény nem vesz részt jelenleg valamely TISZK-ben, milyen szakaszban van annak szervezése. A 109 válaszadó közül 35-en nem adtak választ, vagy a „nincs pontos információnk róla” lehetőséget választották. Legtöbben, a megkérdezettek csaknem 45%-a szerint a TISZK létrehozásáról már született döntés, és jelenleg szervezés alatt áll. Az esetek alacsony számában, 5 intézménynél született arról döntés, hogy a szervezet nem kíván TISZK-ben együttműködni.

A válaszok arra utalnak, hogy az intézmények jelentős része a TISZK-ekben való együttműködést tartja a jövőben reális lehetőségnek, de jelenleg az együttműködések szervezési stádiumban vannak, kevés a működő példa, és az intézmények saját megítélésük szerint kevés információval rendelkeznek. Ez felveti a TISZK-ek működésének alaposabb megismertetését, az érintett intézmények széles körű tájékoztatásának igényét.

A válaszadók több, mint 50%-a egy 5-6 képzőintézményt összefogó TISZK-et tart ideálisnak, a megkérdezettek 32%-a egy 1-4 tagot számláló szervezetet preferál leginkább. Hatan gondolták úgy, hogy tíz intézmény felett működhet leghatékonyabban a TISZK.

3. ábra: Véleménye szerint hány képzőintézmény tagja egy ideális méretű TISZK-nek?

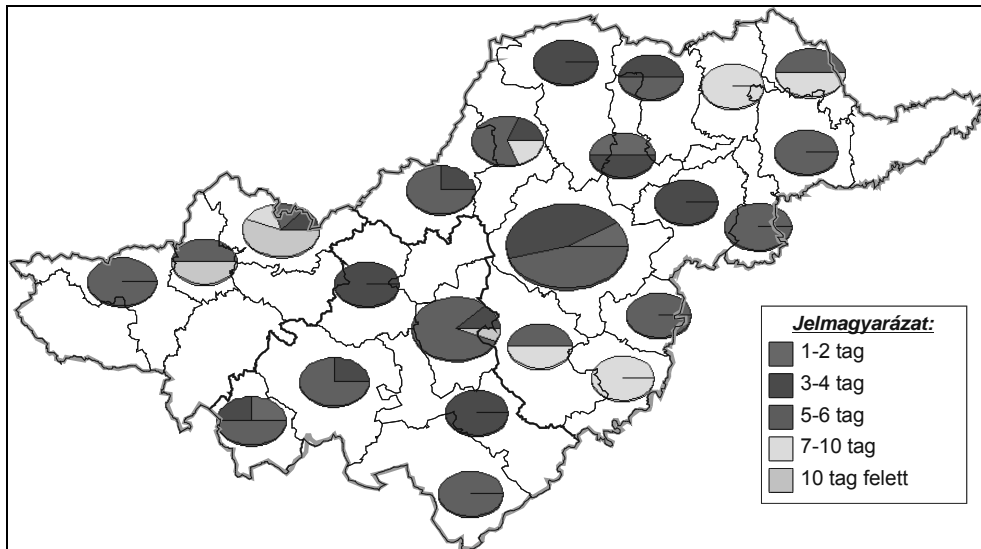
Forrás: saját szerkesztés

A válaszok azt tükrözik, hogy az intézmények sem a túl kicsi, sem a túl nagy számú tagok együttműködéseként létrejövő TISZK-eket nem tartják ideálisnak, valószínűleg azért, mert a kevés intézménnyel működő TISZK nem elég erős, a nagy taglétszámú pedig nem ad lehetőséget az egyes intézmények érdekeinek képviseletére.

„A véleménye szerint hány képzőintézmény tagja egy ideális méretű TISZK-nek” kérdésre adott válaszok területi megoszlása érdekes képet mutat. A már működő TISZK-ekkel rendelkező két város, Miskolc és Eger esetében eltérő arányok láthatóak. Az egri kistérségben székhellyel rendelkező intézmények közül legtöbben (13 intézmény) úgy gondolják, hogy 5-6 tagú egy ideális térségi integrált központ, és emellett elenyésző a más válaszok aránya (2 intézmény szerint 3-4 tagú, egy intézmény szerint 10-nél több tagot tartalmaz). A miskolci kistérségben alapvetően más a helyzet, ugyanannyi (14) intézmény gondolja úgy, hogy 3-4 tagú, és azt, hogy 5-6 tagú az ideális térségi integrált intézményi méret, ezek mellett az 1-2 tagú kategória is megjelenik, amelyet 3 intézmény jelölt meg.

Valószínűleg a nagyobb intézményi méret lehet az egyik oka, hogy a kisebb létszámú együttműködést részesítik előnyben ezen válaszadók. A régió több, más kistérségében is megfigyelhető, hogy az 5-6 tagot összefogó TISZK-eket részesítik előnyben (kazincbarcikai, ózdi, gyöngyösi, hatvani), ez a jellemzően középvárosi központtal rendelkező térségekre igaz. Több kistérségnél látható, hogy csak ezt az egy kategóriát (5-6 tag) jelölték meg, ide tartozik a tiszaujvárosi, tokaji, hevesi, balassagyarmati kistérség is. Két kistérség van, ahol csak a 3-4 tagú térségi intézményt jelölték meg ideálisként, az edelényi és a pétervásárai sorolható ebbe a körbe. Egészen eltérő képet mutat néhány Nógrád megyei kistérség, ahol nagyobb elemszámú együttműködéseket tartanak kívánatosnak, ide tartozik a pásztói, és a szécsényi kistérség, és a régió többi kistérségétől alapvetően különböző arányokat mutató salgótarjáni. A Salgótarján

központú kistérségben 4 intézmény a 10 tag feletti kategóriát, a 3-4 tagú, az 5-6 tagú és a 7-10 tagú intézményi létszámot 1-1 intézmény jelölte meg az ideális TISZK méreteként.

4. ábra: Ideális méretű TISZK tagjainak száma a válaszadó intézmények szerint az Észak-magyarországi régió kistérségeiben
Forrás: saját szerkesztés

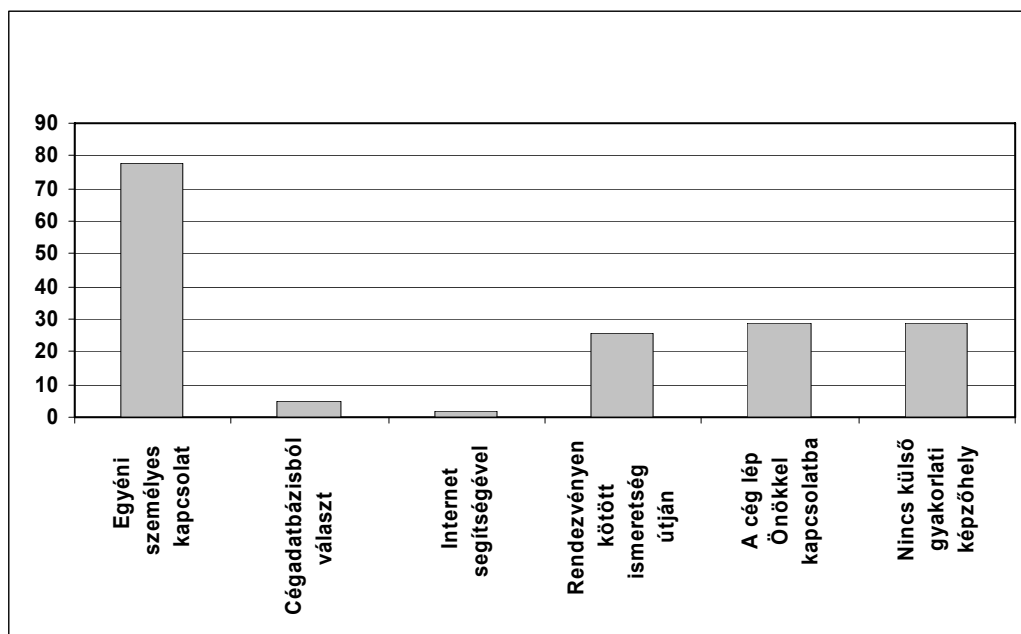
Megkérdeztük az intézmények megbízottjait arról, milyen alapon ideális TISZK-et szervezni. Több válasz is megjelölhető volt, amelynek eredményeképpen a szakmacsoportos illetve a földrajzi elhelyezkedés alapján történő szerveződés kapta a legtöbb jelölést. A pénzügyi és az intézményi alapon történő besorolást nem látták indokoltnak a válaszadók.

A TISZK-ek legfontosabb előnyeit, illetve hátrányait is vizsgáltuk. A legtöbb esetben a szakmai fejlesztés hatékonyabb megvalósítását, az erőforrások optimális kihasználását, uniós források elérhetőségének javítását, a munkaerőpiaci igények jobb kielégítését írták a válaszadók az előnyök közé. Hangsúlyt kaptak olyan kifejezések, mint a biztos környezet, korszerű technológia, együtt gondolkodás, versenyképesség, együttműködés. A megkérdezettek jelentős hányada az oktatástechnikai, módszertani, műszaki és tananyagfejlesztési lehetőségeket is a TISZK-ekben látják.

Az együttműködésre törekvés igénye abban is látható, hogy a kérdőívek döntő többségében nem, vagy csupán egy-két hátrányt neveztek meg a válaszadók. Legfontosabb problémának az önállóság elvesztését, a földrajzi távolságok növekedésével a tanulók utaztatását, így a költségek növekedését, a szervezési többletfeladatok, a „nehézkés, nagy tömeg” kezelését tartják az intézmények. A hátrányok között szerepelt még, hogy a válaszadók kételkednek a működtetés, az információáramlás biztosításának sikerességében, tartanak a szétszórtságtól, az iskolák szellemiségének megszűnésétől, illetve a nevelési feladatok háttérbe szorulásától. Összességében hátrányos hatásokat kevésbé neveznek meg intézmények, ami a TISZK-ek irányába megfogalmazódó pozitív elvárásokat mutatja.

A munkaerőpiaci igények felmérése

A munkaerőpiaci igények változását a legtöbb intézmény figyelemmel kíséri, a 109 megkérdezett intézményből 104-en válaszoltak igennel a kérdésre. A régióban tevékenykedő munkáltatókkal az intézmények több, mint 64%-a tartja a kapcsolatot, információt gyűjtve a változó munkaerőpiaci keresletről.

4. ábra: Hogyan vonja be a gyakorlati képzőhelyeket az együttműködésbe?

Forrás: saját szerkesztés

A munkáltatókkal történő kommunikáció mellett az intézmények többsége médiából, sajtóból, konferenciákon, fórumokon való részvétel, vagy egyéni személyes kapcsolatok útján értesül arról, hogy hogyan alakulnak a munkaerőpiaci igények, de több jelölést kapott a kiadványok, valamint az internetes keresés szerepe is.

Az intézmények 60%-a a munkaadókkal csak alkalmanként kommunikál, harmincan heti, illetve havi rendszerességgel, 12 válaszadó szerint évente mindössze egyszer konzultálnak. Az eredményeket figyelembe véve fontos javaslatként fogalmazódik meg a jövőben a kommunikáció hatékonyabbá, rendszeresebbé tétele a munkaerőpiaci igények jobb kielégítésének elősegítése céljából.

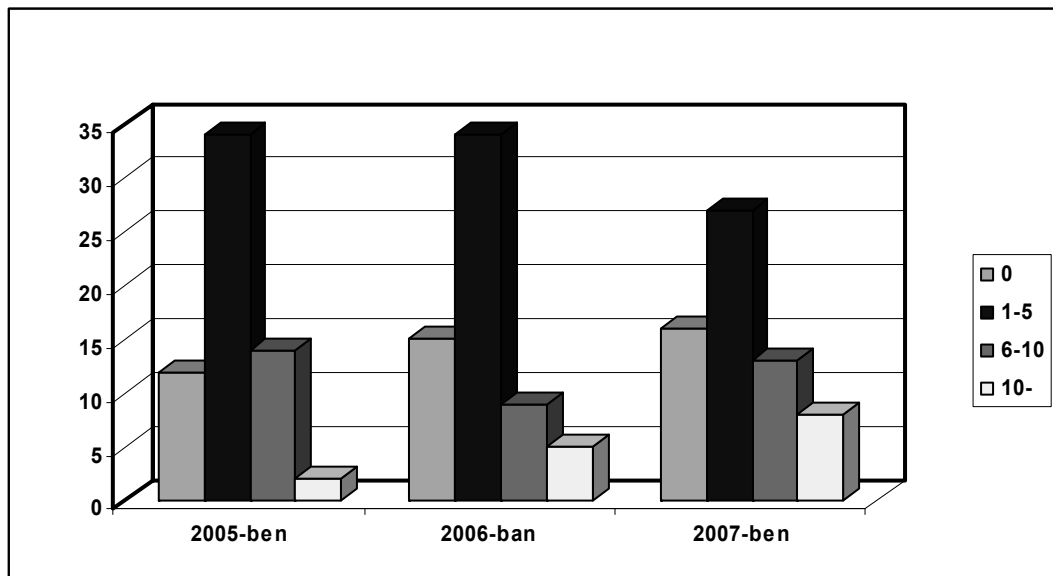
A 4. ábrán látható, hogy egy intézmény általában hogyan vonja be a gyakorlati képzőhelyeket az együttműködésbe. A legtöbb jelölést az egyéni személyes kapcsolat kapott, de többen választották a rendezvényen kötött ismeretség szerepét, illetve a cég általi megkeresést. A diagramon látható, hogy a cégadatbázis, illetve az internetes keresés nem elterjedt annak ellenére, hogy napjainkban egyre nagyobb prioritást kap ez utóbbi forma. 29 intézmény egyáltalán nem rendelkezik külső gyakorlati képzőhellyel, amely elsősorban a szakmák egyéni sajátosságából adódhat, valószínűleg nem a kapcsolati tőke hiányából.

A személyes kapcsolat magas aránya egyébként kedvező, mert általában hatékony kommunikációt is jelent, viszont az mutatja az esetlegességet, a nehezen tervezhetőséget, hogy

nincs tudatos, szervezett, intézményesített kapcsolatfelvétel. Mindenképpen ezen módszerek erősítésére lenne szükség.

Felmértük, hány gyakorlati helyet nyújtó céggel van az adott intézmény kapcsolatban azok típusa, vállalkezési formájuk szerint. Minden társasági forma változó számban van jelen, amelyet természetesen a cégek eltérő foglalkoztatási viszonyai is befolyásolnak.

A gyakorlati helyeken foglalkoztatott diákok száma is eltérően alakul az egyes társasági formák szerint. Több esetben, leginkább az egyéni vállalkozásoknál, korlátolt felelősségű társaságoknál és részvénytársaságoknál jelentős a 40 fő feletti létszám, de a válaszadók nagy része jelölt 1-5, illetve 6-20 fős kategóriát. Kisebb létszámok elsősorban a betéti társaságoknál figyelhetők meg.

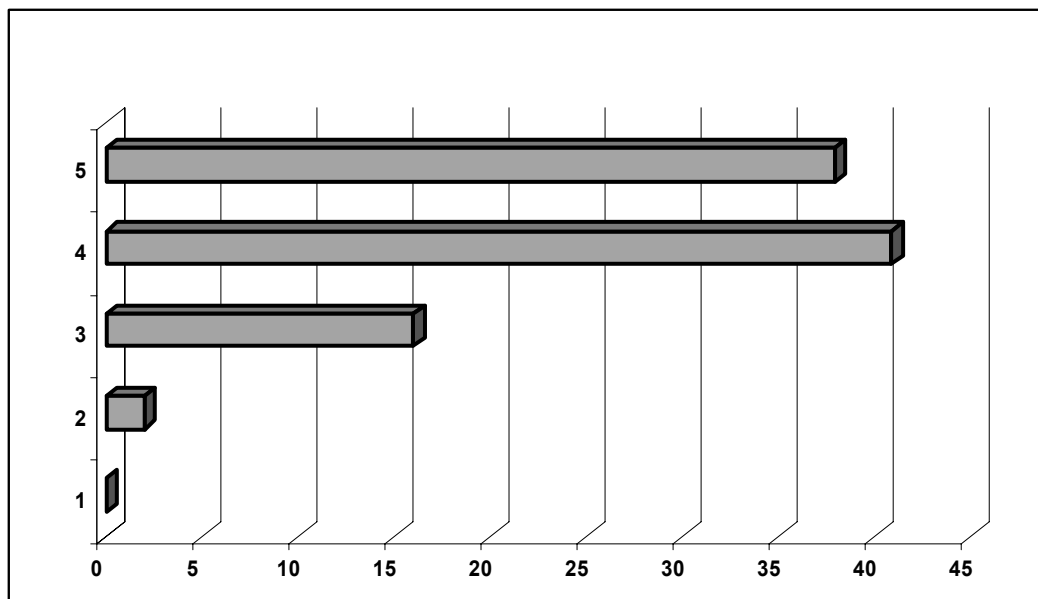

5. ábra: Hány új gyakorlati képzőhellyel alakított ki együttműködést az elmúlt években?

Forrás: saját szerkesztés

Az egyes intézmények mindhárom vizsgált évben 1 és 5 közötti intervallumot jelöltek meg az új gyakorlati képzőhellyel kialakított együttműködések kapcsán. 10-15 intézménynek egyik évben sem sikerült új gyakorlati helyet szerezni, pozitív tendenciát mutat azonban a 10 feletti új helyek számának növekedése, 2007-ben már hét intézménynek sikerült ilyen eredményt felmutatni. Egyértelműen növekvő tendencia a 10 feletti új helyekre vonatkozik, és emellett azoknak az intézményeknek a száma nő, amely egy új kapcsolatot sem létesített. Az 1-5 és a 6-10 közötti új kapcsolatok száma változatos képet mutat.

A gyakorlati képzőhelyek felszereltségét vizsgálva eltérő kép látható az iskolai és a külső gyakorlati képzőhelyek felszereltségében. A külső képzőhelyek felszereltségét az esetek többségében magas színvonalúnak, illetve megfelelőnek találják az intézmény dolgozói. 4-es és 5-ös, tehát legjobb minősítést összesen 57-en jelölték meg, 1-es és 2-es minősítésű képzőhely nem volt. Míg a külső helyek megítélése rendkívül pozitív, az iskolai gyakorlati helyek felszereltségével adódtak gondok, többen kifogásolták a termék állapotát, az oktatási infrastruktúra elavult jellegét.

6. ábra: Milyenek értékelik az iskolai gyakorlati helyek felszereltségét általában?

Forrás: saját szerkesztés

Együttműködés a felsőoktatási intézményekkel

Arra vonatkozóan, hogy van-e együttműködés a felsőoktatási intézményekkel, 21-en válaszolták, hogy nem, és nem is tervezi az intézmény a kapcsolatok kialakítását, 30 intézménynek jelenleg nincs, de mindenképpen tervezik a jövőben, a megkérdezettek több, mint 50%-a pedig rendelkezik már ilyen jellegű kapcsolatokkal.

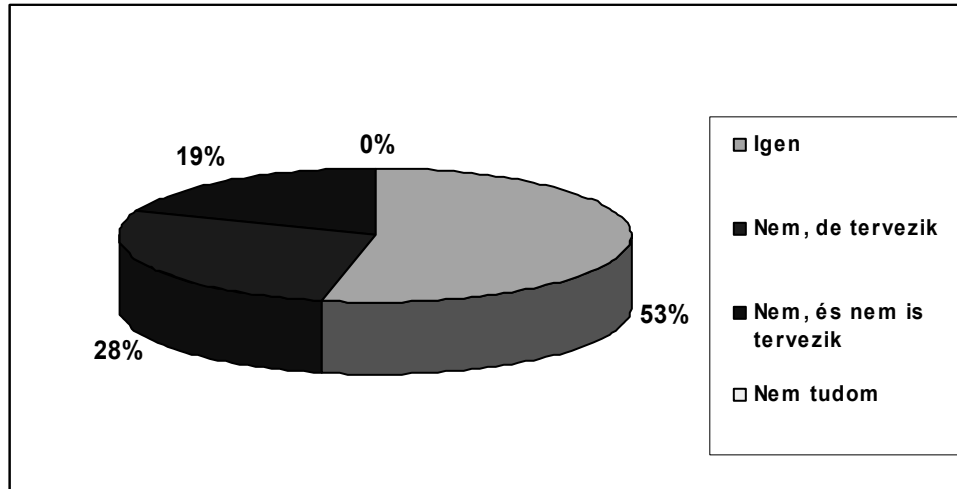
Mindenképpen javítandó az arány, szükséges lenne az intézmények kapcsolatának erősítése valamely felsőoktatási intézménnyel. Erre utal a már meglévő kapcsolatok, együttműködések sikerességét vizsgáló kérdés is, hiszen a 61 válaszadó intézmény több, mint 70%-a értékelte sikeresnek és kielégítőnek a felsőoktatási intézményekkel való együttműködés hatékonyságát. 14-en adtak megfelelő minősítést és hárman-hárman akik sikertelennek, illetve alacsony hatékonyságúnak ítélték a kialakult kapcsolatot.

A már meglévő együttműködések túlnyomórészt az oktatói és képzési helyek biztosítására és a tananyagfejlesztés területére vonatkoznak. A tananyagfejlesztés általában a közös tematikák és oktatási kiadványok kidolgozását jelenti, de sok esetben a tananyagok teljes mértékű átvételét is. Az oktatói kapacitás cseréjét a válaszadók 18%-a jelölte meg, ami rámutat arra, hogy az egyes szakterületeken a szakképző intézmények jelentős mértékben támaszkodnak a felsőoktatási intézmények oktatóira.

A kapcsolatok alapvetően eredményesnek mondhatóak, hiszen a képzőintézmények szerint a megjelölt együttműködések az esetek többségében a közepes mértékűnél sikeresebben valósulnak meg, hiszen a válaszadók 90%-a jelölte meg az alkalmanként sikeres, a többnyire vagy a teljes mértékben sikeres kategóriákat. Az együttműködések hatékonyságát a két fél közötti információ-áramlás és a pontos adminisztráció javíthatja a jövőben.

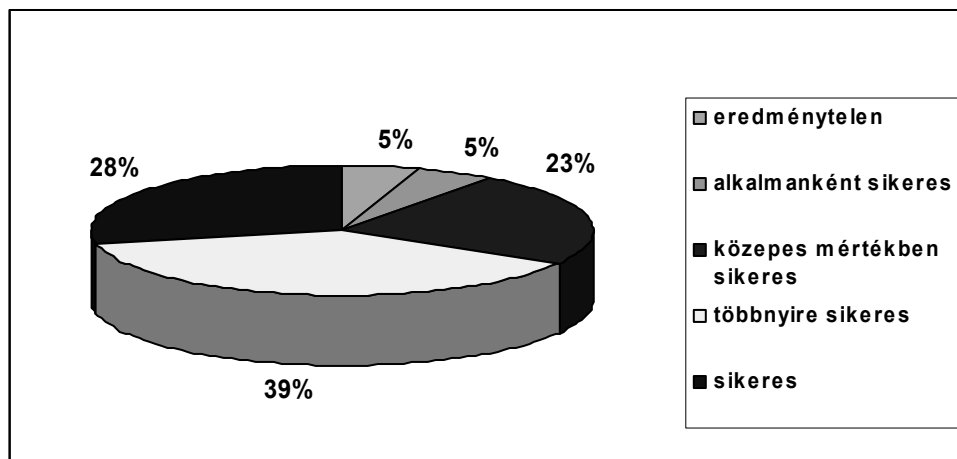
Megállapítható, hogy a szakképzést folytató intézmények évek óta igyekeznek versenyképességüket javítandó, minél szélesebb képzési kínálattal, palettával megjelenni a piacon. Ezt mutatja, hogy a válaszadók 25%-a már a felsőfokú szakképzés területén is indított

kurzust. A gazdasági jellegű képzésekre még mindig jelentős igény mutatkozik, de a műszaki szakterületek pozíciói az utóbbi években jelentősen megerősödtek.

7. ábra: Van-e együttműködésük a felsőoktatási intézményekkel?

Forrás: saját szerkesztés

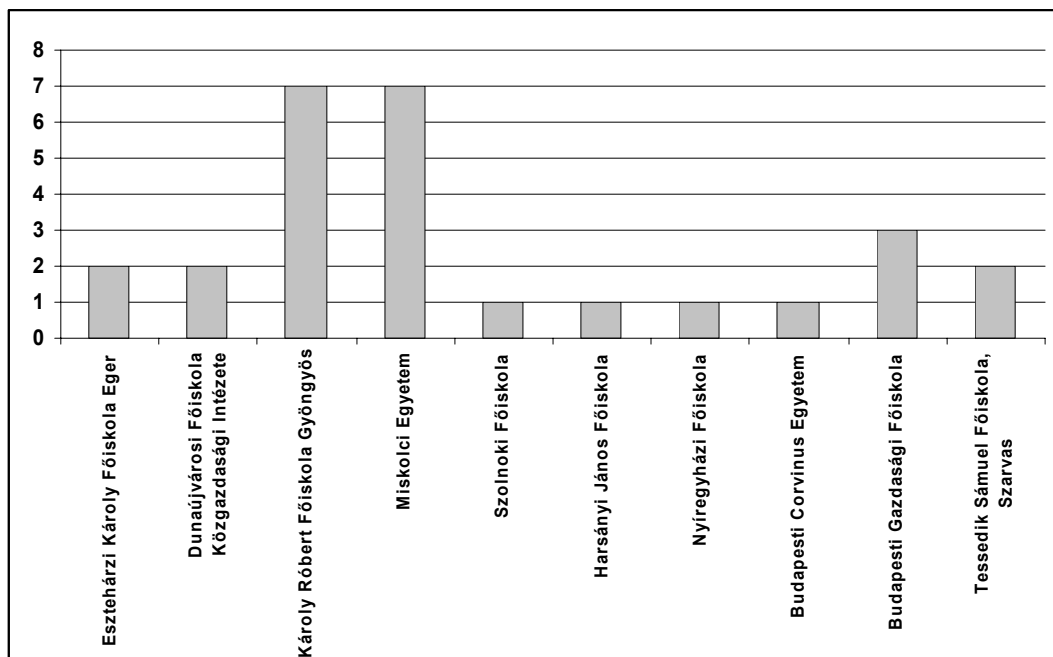

8. ábra: Értékelje a felsőoktatási intézményekkel való együttműködés hatékonyságát!

Forrás: saját szerkesztés

A felsőfokú szakképzésben a térség felsőoktatási intézményeivel kialakított szakmai együttműködés igen intenzív, melyben kiemelkedő a Miskolci Egyetem szerepe. A válaszadók mintegy tíz felsőoktatási intézményt jelöltek meg partnerként, amiből három található az Észak-magyarországi régióban. Miskolc, Eger és Gyöngyös, mint felsőoktatási központ fontos szerepet játszik, azonban Salgótarján már kiesik az együttműködések kereteiből. A szerteágazó kapcsolatrendszer arra enged következtetni, hogy a képzési piacon folyó versenyben a stratégiai szövetségek kiemelt fontosságúak, még ha a partnerek között jelentős a földrajzi távolság.

A felsőoktatási intézményekkel való szoros együttműködés mellett a kérdőíves felmérésbe bevont intézmények 61%-a működik együtt más szakképző intézménnyel. Akik nem működnek együtt, azok közül is 85% tervezi a kapcsolatfelvételt a hatékonyabb működés érdekében. Ez azt mutatja, hogy az intézmények nagyon fontosnak érzik az összefogást; a túlélés, egyes esetekben a fejlődés, a magasabb minőségű oktatás egyik lehetőségeként tekintenek a kapcsolatok szélesítésére. Ezek a kapcsolatok a megkérdezett intézmények szerint mind a felsőoktatás, mind más szakképző intézmények felé kiemelt jelentőségűek.

9. ábra: A szakképző intézmények felsőoktatási kapcsolatai

Forrás: saját szerkesztés

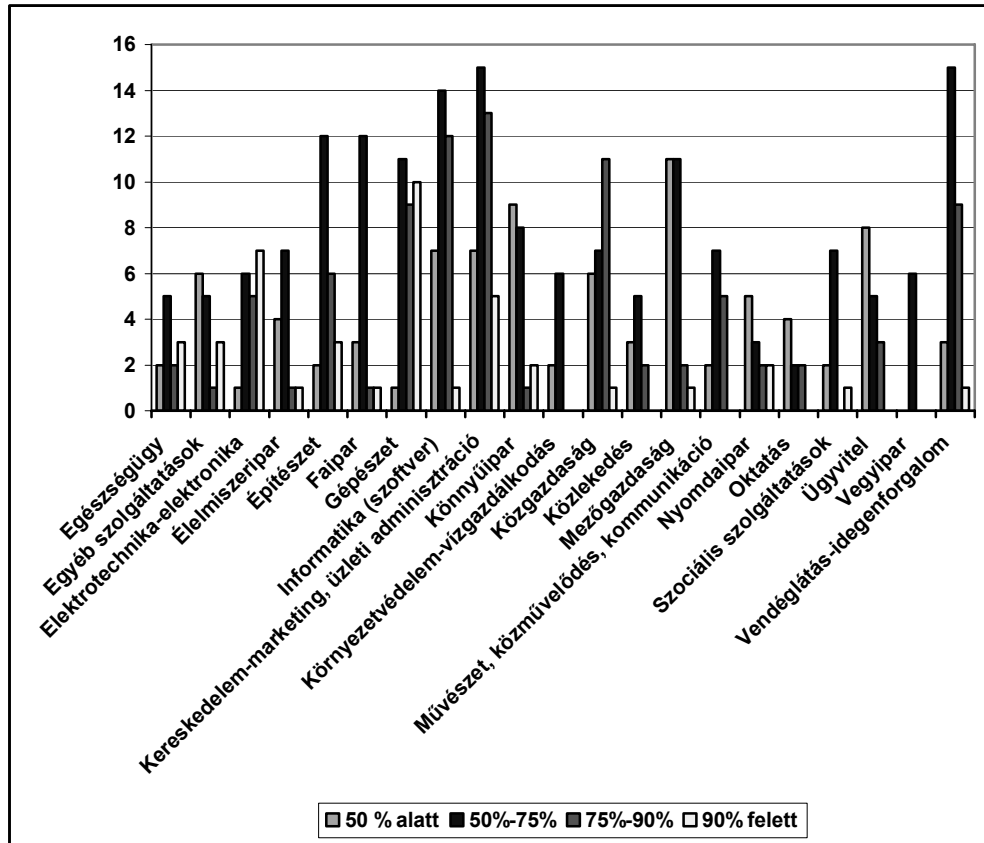
A hasonló, középfokú képzést kínáló intézmények közötti kooperáció a felsőoktatási kapcsolatokhoz az azonos szakképzési területeken valósulnak meg leginkább. A válaszadók több együttműködési területet is megjelöltek, amelyek közül a tananyagfejlesztésben való kooperáció 42%-ot tesz ki, a képzési hely biztosítása 23%-kal jelenik meg, míg az oktatói kapacitás kölcsönös biztosítása 23%-kal képviselteti magát a válaszok között.

Szakképzés és pályakövetés

Egy képzés sikerét az azt elvégző diákok elhelyezkedési aránya is mutathatja. A válaszadások aszerint is eltérést mutatnak, hogy a válaszadók mely szakmacsoporton belül indítanak kurzusokat. Mércéül a végzett diákok 6 hónapon belüli elhelyezkedési lehetőségeit állítva, a következő adatokról számoltak be a szakképző intézmények.

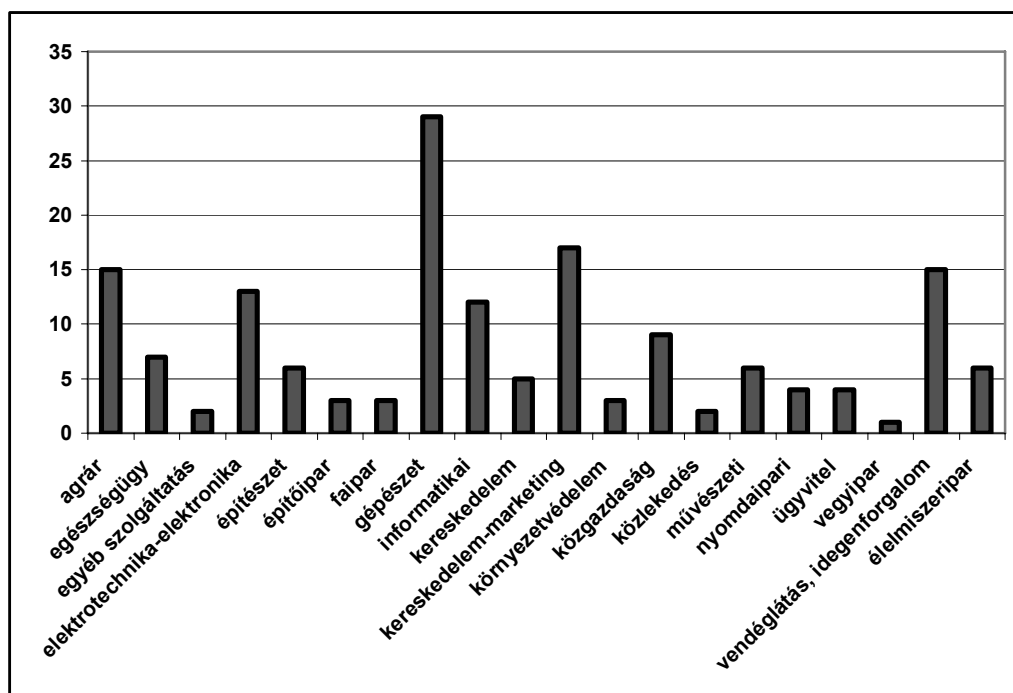
A legkedvezőbb elhelyezkedési kilátások azok előtt állnak, akik kereskedelem-marketing/üzleti adminisztráció, vendéglátás/idegenforgalom, informatika, gépészet, építészet és faipar szakmacsoportok diákjaiként végzik tanulmányaikat. Az ő elhelyezkedési arányaik a válaszadó Intézmények szerint 6 hónapon belül többnyire 60-90% közötti. Legkedvezőtlenebb

azok helyzete, akik a nyomdaipari, ügyviteli, egészségügyi és a mezőgazdasági szakmacsoportok valamelyikében szereztek bizonyítványt, vélekednek a megkérdézett intézmények. Ezek az elhelyezkedési arányszámok jól illeszkednek a régió gazdasági szerkezetéhez, ahol a hagyományos ipari szektor visszaszorulása már évek óta megfigyelhető. A szolgáltató szektor egyes alágazatai differenciált képet mutatnak, mivel ennek a szakmacsoportnak a jövedelmezősége nagymértékben függ a más területeken dolgozók kereseti viszonyaitól. Az elmúlt 1-2 évben érzékelhető gazdasági teljesítmény visszaesés ezt a szektor érintette leginkább.

10. ábra: A szakmai képzéseken résztvevő diákok elhelyezkedési arányai 6 hónapon belül
Forrás: saját szerkesztés

Szakmacsoportokra koncentrálva az elhelyezkedési esélyre vonatkozó kérdés kapcsán arra az eredményre juthatunk a válaszadók véleményei alapján, hogy a legkönnyebben elhelyezkedni a következő szakképesítésekkel tudnak diákok: a gépész, a kereskedelem/marketing, az informatika, elektronika-elektrotechnika és a vendéglátás/idegenforgalom a legjobb lehetőségeket kínáló területek. Az eredményeket az összes válaszadó intézmény százalékában látjuk. Természetesen az arányok eltolódnak annak függvényében, hogy a válaszadó intézményekben milyen szakmacsoportokban folyik oktatás.

11. ábra: Szakképesítések, amelyekkel a diákok legkönnyebben el tudnak helyezkedni

Forrás: saját szerkesztés

A fenti eredmények a diákok pályakövetésének pontos adminisztrációja mellett lehetnek csak érvényesek. A válaszadó szakképző intézmények 63%-a végez valamilyen pályakövetést, ami nem elégséges a piaci szereplők visszacsatolásainak helyes értékeléséhez.

A pályakövetés módszerei közül a legtöbb szakképző intézmény a levélben való nyomon követést, valamint az egyéb kategóriában megjelölt személyes kapcsolattartást jelölte meg. Ez a pályakövetést végző intézmények 56%-át jelenti. A papíralapú kérdőíves megkereséssel a pozitív választ adó intézmények 14,6%-a, míg a modern kommunikációs formát, az e-mailt csak a válaszadók 20%-a részesíti előnyben. Ez alapján elmondható, hogy a modern adatgyűjtés és – feldolgozás eszközeinek használata minden intézményben fejlesztendő.

A kérdőív harmadik részében a kérdések három témakör köré csoportosíthatók:

- várható létszámváltozások;
- képzési struktúra;
- kapacitáskihasználás.

A létszámok csökkenését jelzi előre számos demográfiai jelentés, amelyek a gyereklétszám folyamatos fogyását jelölik meg a probléma forrásaként. A KSH adatai szerint a 0-14 évesek korosztályában az Észak-magyarországi régióban 2001-2007 között mintegy 29.500 fővel csökkent a lakónépeség¹. Ez 12,6 %-os létszámváltozást jelent, ami a középfokú szakképzésbe belépő diákok számának csökkenését is jelenti a jövőre vonatkozóan, hiszen a 15-64 évesek korosztályában ugyanezen időszakban a létszámcsökkenés még csak 4%-os. A gyereklétszámokban bekövetkező negatív változásokkal nem számolnak igazán az intézmények és

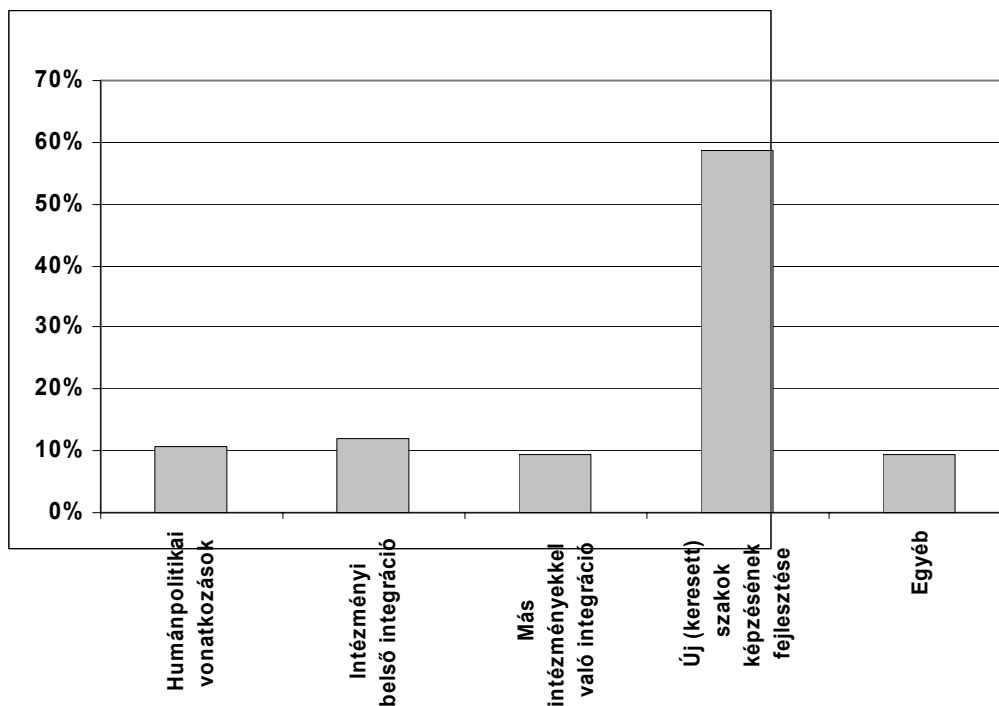
¹ KSH – adat táblák

ez is az oka, hogy a válaszadók többsége ennek megfelelően nem is rendelkezik a pedagógiai programjában konkrétumokkal/elvekkkel az intézményt érintő tanulói létszámváltozással kapcsolatban.

Azok az intézmények, amelyek rendelkeznek valamiféle programmal a létszámváltozásra vonatkozóan, fő irányként az új szakok indítását tervezik, amelyek a piaci igényeket leginkább kielégítik. A humánerőforrás változásai (oktatói létszámcsökkentés, stb.), az intézményi belső integráció, a más intézményekkel való integráció nem jelenik meg stratégiai pontként az elképzelésekben

Elmondható, hogy általában a szakképző intézmények demográfiai trendeket és azok következményeit saját intézményükre vonatkozóan még nem érzékelik igazán. A válaszadók bázisértéknek a 2007/2008-as tanév létszámadatait vették, és ez alapján jelölték meg várakozásaikat. A válaszok igen eltérőek, mivel a „nincs számottevő változás”-t az intézmények fele jelölte meg az 1-5 éves periódusban. Az 5-8 éves periódusban a többség már kis mértékű létszámcsökkenéssel kalkulál, de a változás mértékét ők 0-10%-ra teszik. Hosszú távon a változások a képzőintézmények szerint nem jelentős. Ez az optimista hozzáállás többnyire a demográfiai és piaci trendek nem megfelelő nyomon követéséből következik.

A szakmacsoportok szerinti létszámváltozások tekintetében a képzőintézmények közül növekedést a gépészeti, informatikai, kereskedelem/marketing és vendéglátás/idegenforgalom területeken várnak. Ezek azok a szakmacsoportok, ahol most is legnagyobb a hallgatói létszám, valamint legjobb az elhelyezkedési esélyek. Az intézmények csökkenést leginkább a könnyűipar területén várnak.

12. ábra: A beavatkozások fő területei a tanulói létszámcsökkenés következményeképpen

Forrás: saját szerkesztés

A létszámváltozás kis mértékét az intézmények a regionális merítési körből kalkulálják. A válaszadó intézmények többsége a saját településéről, vagy a saját kistérségből vonzza a nappali tagozatos diákok nagy részét. A megyén kívüli hatókör nem jellemző a szakképző intézményekre, kivéve, ha valamilyen speciális képzést kínálnak. Egy-egy intézmény több választ is megjelölt a diákjai lakóhelyére vonatkozóan. Összesítve a válaszadásokat azt az eredményt kapjuk, hogy a 109 Intézményből 74-en (a válaszadók 68%-a) jelölték meg a „saját településen belülről”, 81-en (a válaszadók 74,3%-a) a „saját kistérségen belülről, de településen kívülről” válaszokat. Az egyes Intézmények kistérségén kívülről csupán a válaszadók 44%-a („saját megyén belülről, de kistérségen kívülről”), illetve 23,8%-a („saját régió belülről, de megyén kívülről”) szerez diákokat.

Az iskolai rendszerű levelező és esti tagozatos tanulókat lakóhely szerint a válaszadó Intézmények szintén a saját településről és kistérségről vonzzák az iskolába. A válaszadó intézmények 28-28%-a jelölte meg ezt a két válasz-kategóriát. A levelező és esti tagozatos képzések ritkábbak, nem indít ilyet minden szakképző intézmény. Így a megjelölt válaszok száma is kevesebb. A kistérségen kívüli diákok aránya nem túl jelentős ebben a képzési formában.

A képzési paletta bővítésének egyik lehetősége a szakképző intézmények számára, hogy felnőttképzést is kínálnak a kurzusaik között. Ezt a lehetőséget a válaszadó intézmények közül még csak 57% használja ki jelenleg. Mind a szakképzés, mind a felnőttképzés vonatkozásban szereznek a válaszadó intézmények különböző forrásokból információt arra vonatkozóan, hogy a munkaerőpiac mely szakmákra tart igényt. A válaszadók 76%-ának közvetlen visszajelzése van a piacon megjelenő új igényekről, míg 21%-uk nem rendelkezik ilyen irányú információval.

A visszajelzések következtében jelentős arányban terveznek új képzéseket az Intézmények. Konkrétan a válaszadók 87%-a tervezi új szakképesítéseket nyújtó kurzusok indítását, míg 12%-uk nem gondolkozik a munkaerőpiac igényeinek való ilyen irányú megfelelésével. Úgy gondolják, hogy ezek segítségével követhetik a munkaerő-piaci igényeket, és az intézmény fejlődésének egyik lehetőségét látják az új kurzusok indításában.

Azok, akik egyelőre nem tervezik az új szakképzési területek bevonását, azok az oktatói kapacitás, az infrastruktúra és a pénzügyi források hiányát jelölték meg ennek okaként válaszaikban. Ez a három indok egyenlő súllyal jelent meg a válaszadásokban. Ezekre a problémákra adódhatna megoldásként a más szakképző intézményekkel, vagy a felsőoktatási intézményekkel való szoros együttműködés. Az új szakképzésekhez az intézmények többsége a pedagógusaik továbbképzését tervezi, főleg posztgraduális és tanfolyami képzések keretében.

A kérdőív végén a szakiskolai fejlesztési programban való részvételre, és az idegen nyelvű kurzusok indítására kérdeztünk rá. Ezek a válaszok arra is ráirányítják a figyelmet, hogy a szakképző intézmények mennyire veszik igénybe a kínálkozó pályázati és egyéb fejlesztési forrásokat, illetve mennyire igyekeznek versenyképes képzési struktúrát kialakítani.

A válaszadó szakképző intézmények 78%-a nem vett rész a Szakiskolai Fejlesztési Programban az elmúlt időszakban, pedig a Szakiskolai Fejlesztési Program II. keretében az Oktatási Minisztérium, a Nemzeti Szakképzési Intézettel karöltve olyan programot kíván megvalósítani, amely rugalmasan képes reagálni mind a gazdasági élet (a munkaerőpiac szereplői), mind a szakképzésben tevékenykedők igényeire, alkalmazkodni tud a demográfiai változásokhoz és a szakképzést érintő regionális sajátosságokhoz. Az SZFP II. fejlesztési területei:

- hátrányos helyzetűek reintegrációja;
- közismereti oktatás megújítása;
- szakmai alapozás megújítása;
- szakképzési évfolyamokon módszertani fejlesztés;
- mérés-értékelés;

- önfejlesztés-intézményfejlesztés;
- minőségfejlesztés. [www.okmt.hu]

A válaszadók csupán 19%-a jelölte meg, hogy élt a program kínálta lehetőségekkel, és tett hasznos előrelépéseket a megjelölt területeken. Az SZFP II.-ben részvevő 21 intézményben a végigvitt programok a diákok eltérő arányait érintette. A programban részvevő intézmények csupán 14-14%-ában érintette valamely program-komponens a diákok több mint 60%-át. A többi intézmény (a programban részvevő intézmények 72%-a) esetében a megvalósult akciók lényegesebb kevesebb diákot vontak be a programba.

A kérdőív kiértékeléséből látható, hogy a jövőben a TISZK, mint együttműködési forma jelentős szerepet tölthet be a régió intézményeinek működésében. A hatékonyság javításával, a gyakorlati képzőhelyekkel, vállalkozásokkal, felsőoktatási intézményekkel illetve más szakképző intézményekkel való intenzívebb együttműködés javításával elérhető, hogy a képzések nagyobb mértékben feleljenek meg a változó munkaerőpiaci igényeknek. Kiemelkedő cél az oktatás gyakorlatiasabbá tétele, amelyhez a korszerű eszközökhöz, technológiákhoz való hozzáférést is biztosítani kell. Mindehhez partnerekre, összefogásra van szükség, így várhatóan a TISZK-ek szerepe megerősödik a jövőben.

Összességében elmondható, hogy a TISZK-ek szerveződése a régió egyes kistérségében elkezdődött, a válaszadó intézmények többsége a „döntés született a szerveződésről” sorokat jelölte meg. A TISZK-ekben való részvételt kevés intézmény utasított el, ami azt jelzi, hogy az együttműködés ezen formája a jövőben a régió intézményei számára reális lehetőséget jelentenek.

A TISZK-ek ideális méretére, együttműködésére vonatkozó kérdés alapján megállapítható, hogy 5-6 intézményt összefogó szakmacsoportos és területi alapon szerveződő intézményt tartanak optimálisnak a válaszadók.

A TISZK-ek legfontosabb előnyei között az együttműködés hatékonyságát említették a megkérdezettek, míg hátrányok között a szervezési nehézségek, nevelési feladatok háttérbe szorulása szerepelt. A munkaerőpiaci igényeknek jobban megfelelő képzések indítását, működését sokszor a nem elégséges információk, a vállalkozással való kapcsolattartás nem ideális szervezése is akadályozza.

A gyakorlati képzőhelyekkel, a vállalkozásokkal való kapcsolatokat mindenképpen fejleszteni kellene, és a jövőbeni hatékonyabb működést segítené a felsőoktatási intézményekkel és más szakképző intézményekkel való intenzívebb együttműködés. A mennyiség mellett a képzőhelyek infrastruktúrájának minőségére is törekedni kell, amelyek iránti igényt szintén felmértük a kérdőív segítségével.

Elmondható, hogy a szakképző intézmények a várható demográfiai változásra, létszámcsökkenésre nem fordítanak kellő figyelmet, mintha nem vennének tudomást arról, hogy ezek a negatív tendenciák az ő intézményüket is hátrányosan érinthetik.

Felhasznált irodalom:

Kérdőíves felmérés adatainak feldolgozásának eredményei
KSH - statdat táblák
www.ksh.hu
www.net.jogtar.hu
www.okmt.hu

Társy József

Összefoglaló a ROP 3.4.1. projektről

2007. december 31-ével lezárult a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kereskedelmi és Iparkamara által vezetett Észak-magyarországi Regionális Konzorcium ROP 3.4.1. projektje.

A program régiós eredményei imponálóak, hiszen a meghatározott mutatószámokban jelentős túlteljesítést lehet regisztrálni. Az alábbiakban összegezzük a két és fél éves „futamidő” törekvéseit, továbbá a fontosabb szakaszok összegzését.

A projekt indítása, a konzorcium kialakításának szempontjai

A projekt indítását megelőzően részletesen áttekintettük a régió helyzetét, és elemeztük azokat a folyamatokat, amelyek társadalmi-gazdasági téren alapvetően befolyásolták a szakképzés keresleti és kínálati viszonyait.

A történések – az egyes megyékben ugyan eltérő módon – de döntően negatív befolyást gyakoroltak a demográfiai helyzetre, az iskolázottságra, valamint a munkaerőpiaci folyamatokra.

Egy-egy gazdasági ág felszámolásával (pl. bányászat, kohászat) egyidejűleg megszűnt, illetve visszafejlődött a képzés, helyette azonban nem sikerült a valós igényeknek megfelelő, vagy azt pozitívan befolyásoló szakmai képzéseket indítani. A szakképzés terén tapasztalható kínálati helyzetet az ellentmondásosság jellemezte, mert az intézményi háttér oktatási struktúrája lassabban változtatta a kívánatosnál, továbbá nem, vagy csak részben tartott lépést a munka világának szakember szükségleti igényeivel.

Az Észak-magyarországi régió- és ezen belül a kistérségek többségének - humán fejlettségi indexe aggasztóan alacsony, továbbá kedvezőtlenül alakult a tanulási hajlandóság is.

A fentiekben igen vázlatosan bemutatottak alapján, egyértelmű volt a projekthez történő kapcsolódás. Első körben a három megyében működő kereskedelmi és iparkamarák képviselői találkoztak, amely megbeszélésen döntés született a projekt elkészítéséről, valamint az ezzel összefüggő feladatok megvalósításáról. A későbbiekben ezeket részletesen is bemutatjuk.

Alapvető kérdésnek tartottuk a konzorcium szereplőinek meghatározását, amelyben döntőnek tekintettük azt a reprezentációt, amely a program célkitűzéseit vélhetően a leghatékonyabban képes támogatni.

A projekt célkitűzéseiben megjelent a megfelelő szakmai ismeretekkel rendelkező munkaerő biztosítása a szakemberhiánnyal küzdő kulcságazatokban (gépipar, környezetipar), a turisztikai vállalkozások sikeres működésének elősegítése, a rugalmas reagálás a munkarőpiaci keresletre, a hiányzó képzési programok biztosítása, továbbá a foglalkoztatásban, a szakképzésben és a vállalkozásfejlesztésben érintett szereplők közötti kapcsolat erősítési szándéka. Mindemellett hangsúlyosan vettük figyelembe az esélyegyenlőség kérdését is.

Ezek alapján a konzorcium domináns magját a három megye kereskedelmi és iparkamarája, és három munkaügyi központja alkotta.

A széleskörű társadalmi bázis biztosítása érdekében az Ipartestületek Borsod Megyei Szövetsége, továbbá az Észak-magyarországi munkaadói és Gazdasági Közösség is teljes jogú konzorciumi tagként kapott meghívást a munkaszervezetbe.

Kinyilvánított szándékaink szerint egyrészt a legszélesebb adatbázisra kívántunk támaszkodni, másrészt a nyilvánosság legteljesebb biztosítását tartottuk szükségesnek az egyes szereplők autonóm lehetőségeinek felhasználása révén.

Indokolt megemlíteni, hogy az előkészítő tárgyalások során, a konzorciumban végül is szerepet vállaló szervezetek komoly kooperációs szándékról tettek tanúbizonyságot.

Végezetül szempontként került figyelembe vételre, hogy a konzorcium leendő tagjai megfelelő társadalmi elfogadottsággal rendelkezzenek szakmai - szervezeti téren egyaránt.

A konzorciumi együttműködés, a hálózati munka tapasztalatai

A projekterőforrások során egyértelmű vezérlőelvnek tekintettük, hogy a szükséges döntések konszenzusos alapon születessenek meg.

Ehhez illeszkedően került meghatározásra, hogy a konzorcium vezetője a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kereskedelmi és Iparkamara legyen, amely szervezet értelemszerűen adja a konzorcium vezetőjét (projektmenedzser) is.

A feladatok lebontása kapcsán a mutatószámok tekintetében a három megyében élő lakosság számát vettük alapul, ezért a mértékek Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében 50%-ot, Heves megye tekintetében 30%-ot, míg Nógrád megye viszonylatában 20%-ot jelentettek.

Egyetértés alakult ki abban is, hogy a konzorciumi üléseket döntően Heves megyében rendezzük meg, melyet a rendezett közlekedési feltételek (megközelíthetőség, időtényező stb.) indokoltak.

A konzorcium működése a program során tudatosan tervezett, fegyelmezett, következetes, és példamutatóan eredményes volt.

Az információkérést és átadást – tehát az információáramlást – kardinális ügynek tekintettük, ezért a projekt során ennek gyorsaságára és naprakészségére külön hangsúlyt fektettünk.

Az összes „bevethető” rendszer segítségével (elektronikus, távközléses, személyes) mindvégig biztosítottuk az információcserét, és eredményesen teljesítettük a konzorciumi tagok tájékoztatását. Az aktuális feladatok által vezérelve rendszeresen tartottunk konzorciumi üléseket, amelyeken részletesen áttekintettük a már elvégzett tevékenységek eredményeit, valamint a soron következő aktivitások teljesítésével összefüggő kérdéseket.

Rögzített időpontok kerültek meghatározásra a havi, és a negyedéves pénzügyi illetve szakmai jelentése, továbbá elszámolásainak határidőre történő érdekében, amely időpontokat a projekt során be is tartottuk.

A konzorciumi álláspontunk szerint igen eredményes munkáját nagyban elősegítette, hogy a „futamidő” alatt lényegében nem változott a humán-infrastruktúra, tehát a kulcsszereplők személye kezdettől a befejezésig állandó volt. A projektmenedzsment tehát döntő stabilitást mutatott. Munkamódszer tekintetében a partnerség, egymás elismerése, segítése és támogatása volt az elhatározott szándék, illetve a realizált folyamat. A hálózati munka során korrekt és feszes együttműködés alakult ki a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával, amelynek minőségét is jó színvonalúnak tartjuk.

A 2. komponens révén indokolt megemlíteni, hogy a VÁTI Kht. tekintetében voltak olyan kooperációs zavarok, amelyek a konzorcium feladatvégzését nem támogatták.

A Program Tanácsadó Testület (PTT), valamint az Intézkedés Koordináló Bizottság (IKB) ülései rendszeresek voltak, azokon a projektmenedzser kivétel nélkül részt vett.

Az Észak-magyarországi Regionális Konzorcium a tervezési időszakban kialakított feladattervét maradéktalanul teljesítette, azonban az ütemterv tekintetében – önhibáján kívül – már csúszások jelentkeztek.

A projekt tényleges megkezdése már eleve késedelmet szenvedett, de emellett több aktivitást is kényszerű időeltolódással tudtunk realizálni.

A projektmenedzsment minden rendelkezésre álló eszköz igénybevételével hidalta át a nehézségeket, ami komoly próbatételt jelentett.

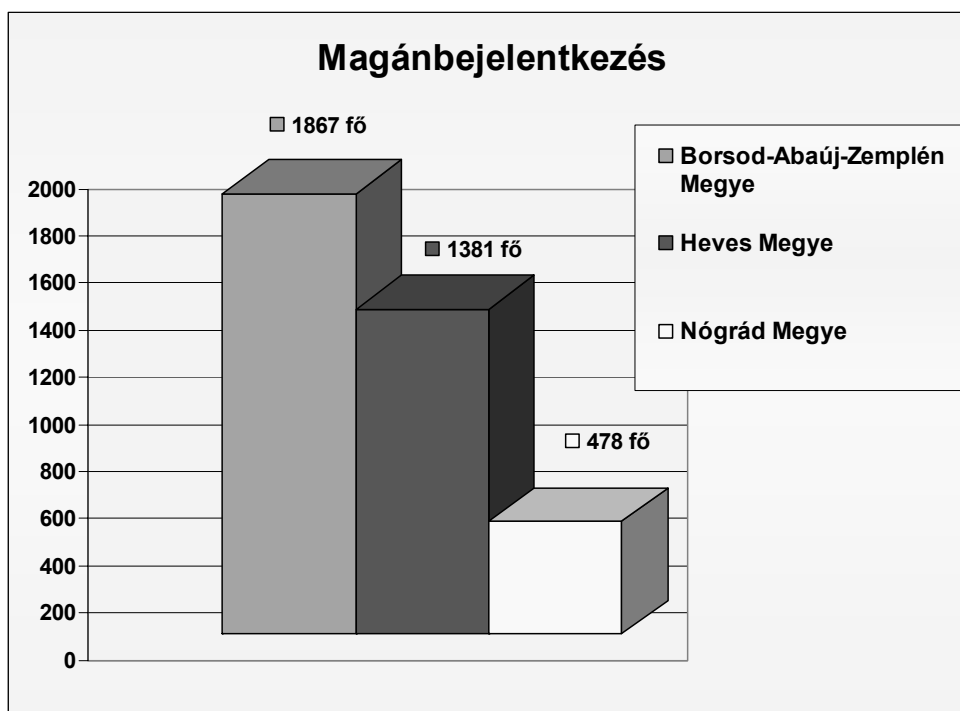
A megvalósítás regionális eredményei, és hatása a régióban

A projekt tartalmának megfogalmazása során az alábbi feladatok és tevékenységek kerültek rögzítésre:

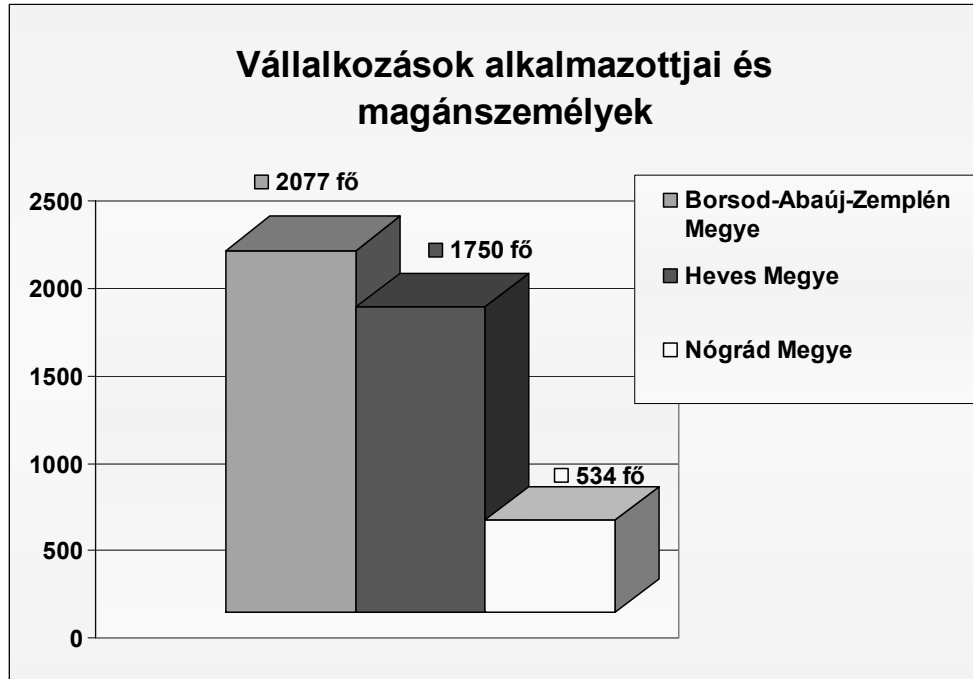
- Felmérések lebonyolítása (munkaerő-piaci igények, képzési kínálat) két alkalommal, 300 felnőttképzési intézmény és 600 vállalkozás bevonásával
- Regionális képzési lista összeállítása a felmérési eredmények alapján, azok folyamatos frissítése, továbbá tájékoztatás a partnerek felé
- Az igények és a képzési kínálat nyomon követése, különös tekintettel a kis- és középvállalkozásokra
- Kommunikáció a cégek/vállalkozások/vállalatok, a képző intézmények és a célcsoport felé
- Új, hiányzó tananyagok kifejlesztése, és pilot-kurzusok lebonyolítása
- Monitoring
- A kiemelt indikátorok teljesítése
1500 fő dokumentált bejelentkezése a rendszerbe
- Mesterképzés

Általánosan elmondható, hogy az Észak-magyarországi Regionális Konzorcium a projektben vállalt feladatait eredményesen, és jóval a hivatalos program befejezése előtt teljesítette.

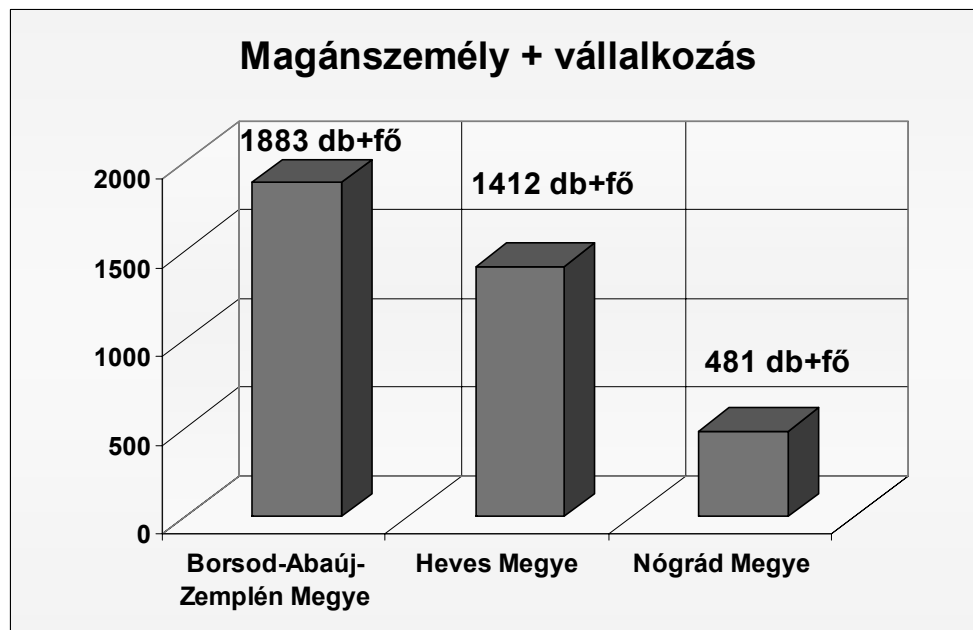
A konkrét képzések megszervezése és lebonyolítása előtt a folyamat egyik döntő indikátorának a támogatási rendszerbe történő jelentkezés tekinthető.

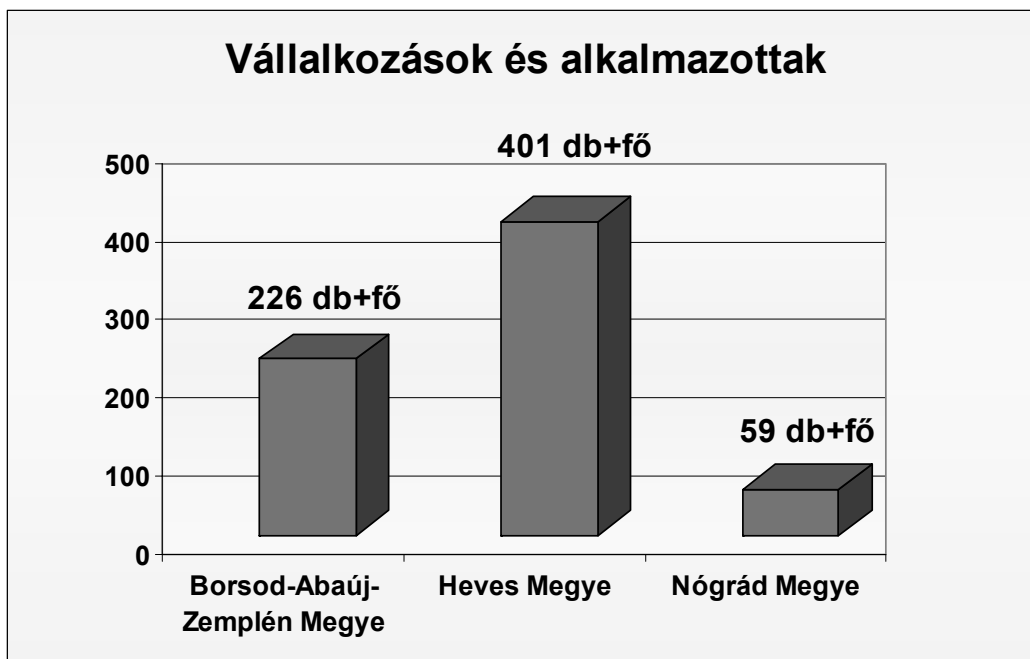
1. ábra: Magánbejelentkezések a rendszerbe. Konzorcium összesen: 3786 fő

2. ábra: Vállalkozások alkalmazottjai és magánszemélyek bejelentkezése a rendszerbe.
Konzorcium összesen: 4361 fő

3. ábra: Magánszemély + vállalkozás bejelentkezések a rendszerbe.
Konzorcium összesen: 3776 db + fő

4.ábra: Vállalkozások és alkalmazottak bejelentkezése a rendszerbe.
Konzorcium összesen: 686 db + fő

A bemutatott néhány jellemző összefoglalásához elmondható, hogy a konzorcium a tervezés során helyesen mérte fel az egyes megyék ilyen irányú teljesítő képességét, tehát az 50, 30, 20%-os indikátor megosztás reálisnak bizonyult.

Érdekesség, hogy az egyik legfontosabb mutató tekintetében (bejelentkezés) a csúcspont ugyanarra az időszakra, 2006. november hónapra esik.

Mindemellett külön is indokolt kiemelni a hiányzó képzésekhez kapcsolódó tananyagfejlesztési, továbbá pilot-képzés szervezési tevékenységet.

Az Észak-magyarországi régió – az előzetes igényeket realizálva – hat tananyag kifejlesztését koordinálta a projektidőszakban.

Új tananyagaink az alábbiak voltak:

- Sodronygyártó (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)
- Hibakereső technikus (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)
- Javító műszerész (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)
- Szervokormány összeszerelő (Heves megye)
- Fogadó (Heves megye)
- Sebességváltómű összeszerelő (Heves megye)

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez kapcsolódó fejlesztési munkát a Budapesti Műszaki Egyetem, míg a Heves megyei tananyagfejlesztést a Bornemissza Gergely Szakképző Iskola végezte el. A tananyagok mindegyike FAT programakkreditációval rendelkezik.

A VÁTI Kht. által támasztott akadályok miatti komoly időbeli csúszás keletkezett, ezért tényleges tanfolyamindításra a sodronygyártó, a fogadó, valamint a sebességváltómű összeszerelő szakképzésekben került sor, a kidolgozást és az akkreditációt is ellátó két intézmény szervezésében.

A régió a projekt kivitelezése során komoly eredményeket ért el. A kezdetben inkább visszafogott jelentkezések száma igen dinamikus módon kezdett nőni, ami a jelentős érdeklődésre figyelmeztet. Az egész folyamat olyannyira felgyorsult, hogy a rendelkezésre álló források pillanatok alatt leköttésre és felhasználásra kerültek. A két statisztikai régió közül Észak-magyarország másodikként merítette ki finanszírozási keretét, jóval a meghatározott projektidőszak vége előtt.

A későbbiekben egy forrásfeltöltés után ismét megnyitott „pályázati ablak” már három napot követően bezáródott, hiszen a kiegészített keret is elfogyott.

Az indikátorok jelentős túlteljesítése azt bizonyítja, hogy a három megye cégei, vállalkozásai és munkavállalói felismerték a projektben rejlő lehetőségeket.

A kurzusok révén felhalmozott tudástöbblet hozzájárult a foglalkoztatás emeléséhez, továbbá a versenyképesség növeléséhez.

Az új ismeretek segítették a munkakultúra javulását is. Gondot fordítottunk az esélyegyenlőségi szempontok érvényesítésére a bejelentkezések ilyen irányú katalizálásával.

A program további pozitívumai közé tartozik, hogy a felnőttképzési intézmények, a cégek továbbá a munkavállalók elsajátítván a részvételi szabályokat, döntően formai hibák nélkül teljesítették a különböző aktivitási elemeket.

Egyértelmű siker az is, hogy bár a régióban mért tanulási hajlandóság alacsony szintű, a projekthez ennek ellenére igen sokan kapcsolódtak. A források említett idő előtti kimerülését követően sem csökkent a jelentkezési kedv. A potenciális hallgatók nehezen fogadták el, hogy már nincs lehetőségük a kurzusok teljesítésére.

A munkaerő képzettségi szintjének növelésével nemcsak a képzésben résztvevők munkaerőpiaci pozíciója javult, hanem emelkedett a munkavállaló, és a cég/vállalat/vállalkozás jövedelemtermelő képessége, másrészt nőtt a vidéki lakosság igény szintje, amely a szolgáltatások továbbá a termékek iránti keresetnövekedésre is hatással volt. Mindezek az Európai Unió kiegyenlítési és esélyegyenlőségi politikájának egyik fő alapelvét testesítik meg.

A megvalósítás során proaktív kommunikációs gyakorlatot folytattunk, különválasztva a belső- és külső kommunikációt, valamint széles körben alkalmazva a különböző kommunikációs csatornák speciális lehetőségeit.

A különböző akciókat időben egyeztetetten hajtottuk végre, felhasználva az egyes megyék eltérő helyzetéből fakadó sajátosságokat.

A megtervezett kommunikációs háló valamennyi komponensét használtuk a projektidőszakban.

A felmérés régiós eredményeinek összefoglaló elemzése

A program indításának időszakában a konzorciumot alkotó szervezetek meglévő adatbázisaikra, valamint azok elemzéseire támaszkodva ún. előzetes (0.) témalistát állítottak össze.

Ennek funkciója az volt, hogy motiválja az elsődleges jelentkezéseket. Ezt követően két alkalommal végeztünk célzott felmérést, amelynek célja a konkrét témalista elkészítése, továbbá fejlesztése volt. A mintában szereplő cégek és vállalkozások fontosnak tartották a tudástöbke gyarapítását, ezen belül a kompetencia-alapú képzéseket.

Összességében olyan kurzusokat igényeltek, amelyek rövid ciklusúak (30-120 óra), konkrét gyakorlati ismereteket nyújtanak, lehetőleg a munkaidőn túl kezdődnek, és hetente maximum egy napot vesznek igénybe.

A tanfolyamok lebonyolítását a vállalat/vállalkozás működéséhez igazítva, ezen belül a „hajráidőszakon” kívüli sávban támogatták.

Döntően szakmai továbbképzések szerepeltek az adatlapokon, míg a befejezett OKJ-s képzési igény nem volt jelentős.

Megjegyzendő, hogy a mesterkurzusok – mint egyedüli intézményesítetten szervezett szakmunkás továbbképzés – az előzetesen vártnál nagyobb arányban kaptak megjelölést.

A képzés helyszínéeként általában a saját telephely (alkalmasság esetén), vagy a cég/vállalkozás működési területe (város, község) szerepelt.

Az igényelt tanfolyamok igen széles sávot öleltek fel. Jellemzően nem csak az ún. húzó- és kulcságazatok jelentek meg, hanem sok speciális ismereteket igénylő képzés is.

Az alábbiakban csoportosítva adjuk közre a jelölt képzéseket, tematikájuk szerint.

- *Vendéglátás – idegenforgalom - turizmus*
- *Logisztika*
- **Feldolgozóipar**
- *Élelmiszeripar*
- *Könnyűipar*
- **Szolgáltatások**
- *Egészségügy*
- *Informatika (szoftver)*
- *Kereskedelem – marketing – üzleti adminisztráció*
- *Közgazdaság*
- *Művészet, közművelődés, kommunikáció*
- *Szakmai idegen nyelv*
- *Szociális szolgáltatások*
- *Ügyvitel*
- *Egyéb szolgáltatások*
- *Környezetvédelem – vízgazdálkodás*
- *Gépezet – gépjármű – finommechanika*
- *Kulturális gazdaság*
- *Építészet – építőipar*
- *Elektrotechnika – elektronika*
- *Járműipar*
- *Faipar*
- *Közlekedés*
- *Vegyipar*
- *Mezőgazdasági feldolgozás – állattenyésztés*

A felnőttképzési intézmények a meglévő oktatásszolgáltatási kínálatuk mellett egyértelműen látnak törést az igények által vezérelt kínálat létrehozásában. A képzési igények felmérése során módszertani szempontból az ún. „ötlépes modell” elveit alkalmaztuk, amely a szondázás megtervezésétől az összegyűjtött adatok értékeléséig, továbbá az adatvédelmi kérdések szabályozásáig fogta át a folyamatot.

A fenntarthatóság lehetőségei

A képzési valamint az önképzési igények felkeltése kapcsán javultak az élethossziglan tanulás esélyei a régióban, hiszen a kurzusokon résztvevők „spontán multiplikatorként” közvetítették egyrészt a lehetőségeket, másrészt a megszerzett ismereteket munkavégzésük során.

Az új elképzelések megjelenésével kialakított képzési struktúra a felnőttképzési intézményekben továbbra is rendelkezésre áll, amely oktatásokhoz már gyakorlati tapasztalatok is csatlakoznak.

A Konzorciumot alkotó szervezetek saját lehetőségeik felhasználásával a projekt lezárása után változatlanul tudnak (és akarnak) támogatást adni, a felnőttképzésbe bekapcsolódni akaróknak. A szervezetek országos hálózata is garancia a fenntarthatóságra. A megyei

kereskedelmi és iparkamarák tagvállalataikon keresztül állandó információkat gyűjthetnek a képzésekről, valamint az igényoldal változásairól.

Ezeket ötvözve más intézmények adatbázisaival (pl. munkaügyi központ) megszervezhető a széleskörű nyomon követhetőség, amelynek része a vállalati elégedettség mérése, továbbá a hatékonyság vizsgálata.

A képzőintézmények tapasztalatainak összegzése, valamint a tanfolyamok résztvevőinek elégedettségi vizsgálata is segítheti a fenntarthatóságot.

A konzorciumi tagok a későbbiekben is működtetni tudják a bejáratott kommunikációs utakat. Az eddigi gyakorlatnak megfelelően állandó információgyűjtés valósulhat meg, melynek révén olyan új képzések generálása válik kivitelezhetővé, amelyek alkalmasak a gazdálkodó szervezetek magasabb szintű igényeinek kielégítésére.

A támogatóként kapcsolódott civil szervezetek, valamint az együttműködő partnerek kooperációja javítja a társadalmi beágyazottságot, a merítési lehetőségeket, és az aktivitást.

A képzések elősegítése érdekében sanszot jelentenek az ún. belső dolgozói képzések, amelyeket a Munkaerőpiaci Alap Szakképzési Alaprész befizetésekből a cégek, vállalkozások részben felhasználhatnak forrásfedezetül.

Az újonnan kifejlesztett (eddig hiányzó) tananyagok felhasználási lehetősége is rendelkezésre áll, a régió két megyéjében (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves megye).

A viszonylag hosszú futamidő során a kooperációk aktív rendszerré formálódtak, amelyben az egyes szereplők pontosan megértették és alkalmazták a folyamatlemléket (információnyújtás – információszerzés – szükséglet megállapítás – tanfolyamszervezés – beiskolázás - képzés), amelyek - mint automatizmusok – segíthetik a további tudásbővítést.

A mindennapi operatív együttműködés során, a környezetvédelmi szabályozók figyelembevételével érvényesülő környezetvédelmi fenntarthatóság alapjai adottak.

Összegzés

A projekt a hátrányos helyzetben lévő Észak-magyarországi régióban teljesítette az alapvető célkitűzéseket, és lehetőségein belül javította a humán infrastruktúra feltételeit.

Segítette az Európai Unió működési gyakorlatnak megfelelő szervezeti kultúra elterjesztését, amely mindenkor a partnerség elvét tekinti elsődlegesnek.

Módosította a felnőttképzési intézmények kínálatmonopóliumát, melynek alappontját a keresetvezéreltség jelentette.

Társy József

Tovább erősödik a gazdaság szerepvállalása a szakképzésben

A Magyar Országgyűlés 2007. június 25-i ülésén fogadta el azt a törvénycsomagot, amely jelentősen módosította az oktatás – szolgáltatási feladatok ellátásának törvényi hátterét.

(2007. évi LXXXVII. törvény a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény módosításáról 2007. évi CII. törvény a szak- és felnőttképzést érintő reformprogram végrehajtásához szükséges törvények módosításáról benne a szakképzési hozzájárulásról és a képzés fejlesztésének támogatásáról szóló 2003. évi LXXXVI. törvény módosítása, 2007. évi CIV. törvény a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény módosításáról.)

A közoktatási valamint a szak- és felnőttképzési törvény mostani módosításának célja a közoktatás hatékonyabb megszervezése, a társulások létrejöttének és működésének ösztönzése, az esélyegyenlőség növelése, a regionális szintű feladatellátás elősegítése, a szakképzés eredményességének és hatékonyságának erősítése, továbbá a minőség fokozottabb elismerése és ellenőrzése.

Az alábbiakban röviden áttekintjük azokat a részeket, amelyek a szakképzés vonatkozásában a legfontosabbak:

Közoktatási feladatok ellátása

„A közoktatási intézmények fenntartói, a gyakorlati képzésben résztvevő gazdálkodó szervezetek, a felsőoktatási intézmények a közoktatási törvényben meghatározott szakképzéssel összefüggő feladatok végrehajtására a térségi integrált szakképző központot hozhatnak létre” Ezen belül a térségi integrált szakképző központ kiemelkedően közhasznú nonprofit társaságként, lehet szakképzés-szervezési társaság.

„A szakiskolai és a szakközépiskolai szakképzés megszervezhető oly módon is, hogy a csak szakképzési évfolyammal működő szakiskola, szakközépiskola, vagy az arra alapító okiratában felhatalmazott szakiskola, illetve szakközépiskola (a továbbiakban: szakmai vizsgára felkészítő iskola) a szakképzési évfolyamán készíti fel – részben, vagy egészben – a szakképzési évfolyam követelményeire egy, vagy több másik szakiskola, szakközépiskola (a továbbiakban: külső iskola) tanulóit.” A szakképzési évfolyam feladatok közös feladatellátás keretében történő megoldása esetén a küldő iskola szakképzési évfolyamainak száma csökkenthető, illetve a küldő iskola szakképzési évfolyam nélkül is működhet. A szakiskola, szakközépiskola tanulója a szakmai vizsgára felkészítő iskola szakképzési évfolyamában – az átvételre vonatkozó rendelkezések szerint – ugyanazokkal a feltételekkel léphet át, mintha a tanulmányait a küldő iskolában folytatná tovább.

A szakképzés regionális szintű szerveződésének elősegítése

A szociális és munkaügyi miniszter „létrehozza a regionális fejlesztési tanácsokkal együttműködő regionális szakképzési feladatellátást koordináló, a szakképzés minőségi fejlesztését segítő – a külön törvényben szabályozott – bizottságokat, és az oktatásért felelős miniszterrel együtt gondoskodik működési feltételeiknek biztosításáról.”

A szociális és munkaügyi miniszter meghatározott „hatáskörét a szakképesítésért felelős miniszterekkel, a szakképzés koordinációjában és fejlesztésében hatáskörrel rendelkező regionális testületekkel együttműködve látja el.”

A regionális fejlesztési és képzési bizottság a szakképzés fejlesztése szempontjából régiós szinten döntéshozó, véleményező, és javaslattevő régiós szinten döntéshozó, véleményező, és javaslattevő regionális testületként funkcionál.

A bizottság dönt:

- *„a regionális szakképzésfejlesztés céljairól, a képzési alaprész decentralizált pénzügyi keretéből nyújtandó fejlesztési támogatásokról, a forrásfelhasználás hatékonyságának vizsgálatáról,*
- a gazdaság igényeit és a munkaerőpiaci kereslet adatait, valamint az országos beiskolázásra vonatkozó döntéseket figyelembe véve *a szakképzés regionális szükségleteiről, meghatározza a térségi integrált szakképző központ és a szakképzés-szervezési társaság által folytatandó szakképzés irányait és beiskolázási arányait,*
- javaslatot tesz a fenntartók számára a fejlesztési támogatás iskolák/intézmények/szakképesítések fejlesztése közötti elosztásra.
- együttműködik a regionális fejlesztési tanáccsal a szakképzési feladatok és a szakképzésfejlesztés tervezésében,
- javaslatot tesz a régió szakképzés-fejlesztési céljaira biztosításra kerülő forrás nagyságára,
- fenntartói megkeresés esetén állást foglal a szakképzést érintő fenntartói döntések regionális munkaerőpiaci kereslettel összefüggő meglapozottságról.
- javaslatot tesz a képzési alaprész központi kerete regionális felhasználásnak céljaira, a fejlesztésekben részesülő intézményekre.
- ellátja az alaprész decentralizált keretével kapcsolatos pályázatok kiírásával és értékelésével kapcsolatos feladatokat,
- figyelemmel kíséri a szakképzési hozzájárulás régióban történt felhasználását és értékeli a felhasználás hatékonyságát,
- javaslatot tesz az adott régióban a szakképesítéseknek a hiány-szakképesítések körébe történő sorolására.
- ellátja a külön jogszabályban meghatározott feladatokat.

A bizottság az OÉT-ben képvisellel rendelkező országos munkaadói, munkavállalói szövetségek, illetve azok szervezetei, a területi gazdasági kamarák, az oktatásért felelős miniszter, a szakképzésért és felnőttképzésért felelős miniszter, az állami foglalkoztatási szerv, a regionális fejlesztési tanács, a regionális munkaügyi tanács, a közoktatási feladatkörében eljáró oktatási hivatal (régióként egy-egy), valamint a szakképzést folytató intézmények fenntartói (három) képviselőiből áll.

A bizottság elnökét és - a gazdasági kamarák közös javaslata alapján – társelnökét, a tagok közül, valamint tagjait a szakképzésért és felnőttképzésért felelős miniszter kéri fel hároméves időtartamra.

A szakképzési feladatok regionális megszervezése

„A külön törvény alapján létrehozott regionális fejlesztési és képzési bizottság közreműködik a munkaerőpiaci igények és a közoktatásban folyó szakképzés fejlesztésének összehangolásában, e körben különösen:

- kidolgozza – a régió hosszú- és középtávú fejlesztési koncepciójának, illetve a régió fejlesztési programjának részeként – az iskolai rendszerű szakképzés fejlesztésének irányát,
- közreműködik az iskolai rendszerű szakképzés és az iskolarendszeren kívüli szakképzés, a közoktatásban és a felsőoktatásban folyó szakképzés összhangjának megteremtésében,
- meghatározza a szakképzés fejlesztési irányait és beiskolázási arányait a régióban,

- részt vesz az iskolai rendszerű szakképzés fejlesztésével összefüggő pályázatok, fejlesztési programok elkészítésében, lebonyolításában,
- részt vesz a pályakövetési rendszer működtetésében,
- a régióban működő helyi önkormányzatoknál kezdeményezi a szakképzés-szervezési társulás megalakulását”.

Szakképzés- szervezési társulás az e törvényben meghatározott szakképzéssel összefüggő önkormányzati feladatok végrehajtására hozható létre. A szakképzés-szervezési társulásba beléphet minden olyan helyhatóság, amely a szakképzés feladataiban résztvevő iskolát tart fenn. A szakképzés-szervezési társulásba történő belépés feltétele, hogy az érintett elfogadja a regionális fejlesztési- és képzési bizottság által a szakképzés fejlesztésének összehangolásával összefüggésben hozott döntéseket.

Pályakövetés

„A szakiskola és a szakközépiskola – a jogszabályokban meghatározottak szerint – adatot szolgáltat a pályakövetési rendszernek, továbbá a honlapján – egyedi azonosításra alkalmatlan módon – nyilvánosságra hozza a szakképzési évfolyamon tanulmányaikat befejezők munkaerőpiaci helyzetével kapcsolatos, a pályakövetési rendszerben keletkezett adatokat, információkat.”

Felnőttképzés

„A szakiskola és a szakközépiskola iskolai rendszerű oktatásban alkalmazott szakmai programja – a felnőttképzési törvényben meghatározott akkreditációs eljárás nélkül – akkreditált felnőttképzési programnak minősül.”

Felsőfokú szakképzés

A felsőfokú szakképzésben a hallgató gyakorlati képzése a gazdálkodó szervezettel írásbeli hallgatói szerződés alapján is folyhat.

„A tanulószereződésre vonatkozó szabályokat a felsőfokú szakképzésben résztvevő hallgatóra értelemszerűen alkalmazni kell.”

Az igen vázlatosan bemutatott módosítások kétségkívül tovább erősítik a gazdaság szakképzésben történő szerepvállalását, valamint a Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottságok érdemi működését.

A Kamarák számára biztosított társelnöki feladatkör igen fontos, a hatékonyság érdekében megtett lépés.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kereskedelmi és Iparkamara által már 2005. évben kidolgozott és kezdeményezett regionális szakképzési modell lényeges elemei ugyancsak szerepelnek az új joganyagban, ami a szakképzés-szervezés tekintetében döntő áttörés.

Végezetül szeretnénk megemlíteni, hogy az új törvények letölthető link formájában honlapunkon is megtalálhatóak (www.bokik.hu)

Angol nyelvű összefoglalók / Summaries

János Zsugyel:

Vocational education in the European Union

Vocational education is a key element of the realization of the Lisbon strategy's goals in the European Union. The article deals with the increasing importance of the vocational education in the recent period. The author describes how the legal framework of the cooperation between the national governments and the European authorities has been developed in the history of the EU. It has been analyzed the present situation based on the data sources published by the working document of the European Commission in 2008 about "Education and Training 2010". The results of the investigations suggest that the educational and training policy of the European countries makes an important contribution to the competitiveness of the European economy. The backwardness of the South and Eastern European countries compared with the developed Western European countries in the field of education is not so significant and depends not only on financial resources. The realization of the desired aims in education and training by 2010 will be achieved rather by the mobilization of educational traditions and by strengthening of openness against social changes.

Ágnes Koleszár:

New Challenges in Higher Education: Choice or Force?

At the end of the 1970's several weaknesses of the international economic competitiveness of the European continent became increasingly conspicuous. There is a mutual understanding in the literature that one of these was related to higher education. From the middle of the 1980's the community of interests of the European governments, the higher educational institutions and the business sphere has gradually taken shape, along with the increase of the international competitiveness of the national higher education (start of Bologna-process). Reform ideas drawn up and actual measures taken in the past one and half decade had been motivated by common problems, namely:

- the environmental conditions have changed,
- a change has taken place in the state educational policy;
- competition has been getting stronger in higher education itself.

There is a general consensus that on the basis of the above mentioned socio-economic changes the higher education system and practice require an early transformation. The 'entrepreneurial university' concept may offer a possible perspectival answer. The typical 'entrepreneurial university' function is based on an autonomous institution *business strategy*, where the university operates as a *business enterprise*, not a *social function*.

The 'entrepreneurial university' draws up detailed action plans and clear objectives according to the subjective expectations of its members (lecturers, researchers, students and other staff) under uncertain future circumstances in order to answer the following questions: on which markets, what kind of supply it has to provide for its lasting survival in national and

international competition. The 'entrepreneurial university' concept actually means a fundamental change in attitudes and a greater personal responsibility.

In my opinion a new organizational-operational strategy constitutes the basis of the appearance of flexible adaptation of the university as well as the entrepreneurial attitude at an institutional level where the tasks being linked to the human resource management are the focal point.

Anita Simon:

Connection between scholastic knowledge and circumstances of life in North-Hungarian region

We argue that the low quality of human resources sustains the lagging behind and the bad competitiveness of the North Hungarian Region. The basic condition of development is a school which provides chances. Poor economic background decreases the efficiency of pupils rather than supporting it, which lessens the region's chances for closing up. Our hypothesis suggests that pupils' performance is influenced by their social and economic background. The resulting unequal opportunities are at variance with the efforts of the European Union. The plenty of study-failures enhance the exclusion. The competitiveness of the region is worsened by the lack of the threshold-competences in the case of a part of the population. The funding system of Hungarian basic training places undue emphasis on positive discrimination. That is, it is unable and unwilling to improve the chance of regional closing-up by way of providing a premium support to educational institutions operating in bad social and economics conditions. It creates an environment in the primary educational institutions which helps pupils acquire knowledge and skills necessary for continuing studies or getting a job. Our study presents the results of the research which was carried out to verify these hypotheses; it also wishes to furnish a basis for elaborating a differentiated support system. The research was conducted in the framework of a project, named "Regions for students, students for the region", funded by the Human Resource Operative Program. The participants were the Institute of World and Regional Economics of the Faculty of Economics of the University of Miskolc and the National Public Education Evaluation and Examination Centre (OKÉV).

Tamás István Szenttamási:

„Arló”

Roles and perspectives of the elementary school in solving the social problems of a disadvantaged settlement in Borsod-Abaúj-Zemplén county

Arló is situated about 3 kilometers south from the north hungarian industrial city, Ózd. As a cosequence of the political and economical changes in the early 90's in Hungary, the settlement has a lots of social problems to resolve presently. The unemployment rate is very high in the village. The number and proportion of disadvantaged, mostly roma families, is growing quickly, so the poverty is a general phenomena in Arlo. As the number of poor families is growing in the village, the proportion of disadvantaged and problem students is raising int he school as well. To correlate with these there are lots of social and ethnical conflicts even between the roma and non-roma population or inside the roma community of the settlement. These problems hinder the social, cultural and economical development of the village.

As a member of a rural development research team of the Institute of World- and Regional Economics of the University of Miskolc, I started to examine the possibilities of the local primary school in resolving the problems mentioned above. This research was based on the following hypothesis: the primary school is not just a particular element of the local society, but it is a system with input and output factors. The input factors, like the local society, the parents, the children, the teachers, their identities, values and expectations, or the political and economical system of the country affect every educational process and practice in the school. These processes and practises also have an affect on the achievements of the educational activities that I call output factors. The outputs, like the marks, competences and knowledges acquired by the pupils, or the further education rates affect the social, cultural and economical context of the school. It means that the school as a system has its possibilities to form, modulate and change its own milieu that is its own input factors. According to this hypothesis I assumed that the school can play an important part in the rural developement. As a cultural anthropology student I had been using cultural anthropology methods (field work, participating observation, interviews etc.) during the one-year-long research, in order to check wether my assumptions worked.

Szerzőink

Gyórfy Ildikó	okleveles közgazdász, Miskolci Egyetem Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, doktorandusz hallgató
Kneisz Ildikó	okleveles közgazdász, Miskolci Egyetem Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, Világgazdaságtani Tanszék, egyetemi tanársegéd
Kociszky György	közgazdaságtudomány kandidátusa, Miskolci Egyetem Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, intézetigazgató
Koleszár Ágnes	okleveles közgazdász, Miskolci Egyetem, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, Humán Erőforrás Intézeti Tanszék, egyetemi tanársegéd
Nagy Zoltán	PhD., történelem-földrajz szakos tanár, okleveles külgazdasági közgazdász, Miskolci Egyetem Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet Világgazdaságtani Tanszék, tanszékvezető
Ragályiné Hajdú Zsuzsanna	pedagógus-közgazdász, Oktatási Hivatal Észak-magyarországi Regionális Igazgatóság, regionális igazgató
Simon Anita	okleveles közgazdász, Oktatási Hivatal, Budapest, munkatárs
Szenttamási István Tamás	kulturális antropológus, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógia Szakmai, Szakszolgálati és Közművelődési Intézet, munkatárs
Társy József	bölcsész, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kereskedelmi és Ipar-kamara, oktatási igazgató
Zsúgyel János	PhD., okleveles közgazdász, Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, főiskolai docens